

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΗΡΥΞ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ
Ετος Ἰδρύσεως 1964 Τρίτη Περίοδος Ἰανουάριος-Φεβρουάριος 2000 Ἀριθμός Τεύχους 136-137

RECEIVED

MAY 02 2000

P.A.O.I. LIBRARY

Ἡ Ζωοδόχος Πηγή

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΗΡΥΞ

Έτος Ίδρύσεως 1964

Τρίτη Περίοδος

Αριθμός Τεύχους 136 - 137

Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2000

Ετησία Συνδρομή £10

Διευθύνεται από Συντακτική Έπιτροπή

5 CRAVEN HILL, LONDON W2 3EN

TEL: 0171-723 4787

FAX: 0171-224 9301

ORTHODOX HERALD

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARCHDIOCESE
OF THYATEIRA AND GREAT BRITAIN

5 CRAVEN HILL, LONDON W2 3EN

TEL: 0171-723 4787

FAX: 0171-224 9301

First Published 1964

Third Period

January - February 2000

No.: 136-137

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 3 Έγκύκλιος Σεβ. Αρχιεπισκόπου Θυατείρων
καί Μ. Βρετανίας κ. Γρηγορίου γιά τήν
Ψευδορθόδοξη Έκκλησία Βρετανίας.
- 4 - 15 "Οί Τρεῖς Ἱεράρχες καί τά Ἑλληνικά
Γράμματα" : Χαιρετισμοί καί Ὁμιλίες,
Πατριαρχικόν μήνυμα, ἐγκύκλιος τοῦ Σεβ.
Ἀρχιεπισκόπου κ. Γρηγορίου, προσφωνήσεις
τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου κ. Γρηγορίου, τοῦ
Ἐπιτετραμμένου τῆς Ἑλλάδος κ. Κων/νου
Μπίτσιου καί τοῦ Ὑπατου Ἀρμοστή τῆς
Κύπρου κ. Μιχάλη Ἀτταλίδη, χαιρετισμός
τοῦ Προέδρου τῆς Παγκόσμιας Ὁμοσπονδίας
Ἀποδήμων Κυπρίων κ. Χάρη Σοφοκλείδη,
εὐχαριστίες τοῦ Προέδρου τῶν
Ἑλληνορθόδοξων Κοινοτήτων Μ. Βρετανίας
κ. Διαμαντῆ Πατέρα, τά κείμενα τῶν ὁμιλιῶν
τοῦ Καθηγ. Μητῶ Ἀλεξιάδη, τοῦ
Συντονιστοῦ Ἐκπαίδευσης στήν Ἑλλ.
Πρεσβεία κ. Γιώργου Ρεπούση καί τοῦ
Προϊσταμένου τῆς Κυπρ. Ἐκπαιδευτικῆς
Ἀποστολῆς Ἀγγλίας κ. Πολύβιου Πολυθίου.
Σάββα Καραγιάννη: "Ὁρθόδοξη Κοινότητα
Ἀγ. Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου Kingston".
- 16 Χάρη Μεττή, "Ὁ Καθεδρικός Ναός τῆς Ἀγ.
Σοφίας Λονδίνου" (8 μέρος).
- 17 - 23 "The Three Hierarchs and the Greek Letters":
Patriarchal Message and an Introduction by His
Eminence Archbishop Gregorios to the Lecture
given by Prof. Anthony Bryer
- 24 - 25 Address of His Eminence Archbishop Gregorios to
the Greek Orthodox Community in Dublin.
- 25 - 26 "Is there a Room for Faith in the New Millennium?"
An Orthodox Perspective", by His Eminence
Archbishop Gregorios.
- 26 - 27 Deacon Meliton Oakes, "Ecclesiastical News,
Chronicle and Book Review".
- 28 - 29 Χρονικό Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων καί
Μ. Βρετανίας κ. Γρηγορίου (Ἑλληνιστί καί
Ἀγγλιστί.

ΔΥΝΑΜΙΚΑ ΠΑΡΟΥΣΑ Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Στό ξεκίνημα τῆς νέας χιλιετίας καί μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς, στήν ὁποία τόσα
προβλήματα ἔχουν συσσωρευθεῖ ἀλλά καί τόσες ἐλπίδες ἔχουν ἐπενδυθεῖ, ἡ
ἀνά τόν κόσμον Ὁρθόδοξη δηλώνει δυναμικά παρούσα. Οἱ προκαθήμενοι τῶν
Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν ἀπηύθυναν ἀπό τά Ἱεροσόλυμα μήνυμα εἰρήνης καί
ἀγάπης "πρός πάντας τοὺς ἀνά τήν οἰκουμένην ἀδελφούς" καί ἔτειναν "χεῖραν
φιλανθρώπου συμπαθείας καί ἀρωγῆς" πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ διωκόμενους,
ἀπορρίπτοντας "πᾶσαν τάσιν ἐθνικισμοῦ καί ἐθνοφυλετισμοῦ". Τήν ἴδια στιγμή,
ἀσκησαν κριτική στοὺς ἰσχυροὺς τῆς τῆς γῆς, "οἱ ὅποιοι πολλάκις θυσιάζουν
τόν Σταυρό τοῦ Κυρίου ὡς ἀναξίαν λόγου ποσότητα προκειμένου νά πετύχουν
τοὺς σκοποὺς των."

ΠΑΡΑΚΑΛΕΙΣΘΕ Ν' ΑΝΑΝΕΩΣΕΤΕ ΤΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΣΑΣ
ΣΤΟΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΚΗΡΥΚΑ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ/ENCYCLICAL LETTER

Σεβασμ. Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων καὶ Μ. Βρετανίας κ. Γρηγορίου

Ἀγαπητοί μας Ἀδελφοί καὶ Συνεργάτες ἐν Κυρίῳ,

Μοῦ ἔχουν ἐπισύρει τὴν προσοχή στίς ἐνέργειες κάποιας ὁργάνωσης πού αὐτοαποκαλεῖται “Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς Βρετανίαν”. Ἀπευθύνω λοιπόν τὴν παρούσα γιὰ νὰ σὰς ἐνημερώσω σχετικὰ ὥστε νὰ ἔχετε ὑπ’ ὄψη σὰς τὰ ἀκόλουθα, σὲ περίπτωση πού σὰς ἐρωτήσουν γύρω ἀπὸ τὴν ὁργάνωση αὐτῇ, ἢ γιὰ τὴ θέση πού μπορεῖ νὰ κατέχει στὴν οἰκογένεια τῶν κανονικῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν παγκοσμίως.

1. Ὁ Stephen (Richard Arnold) Robson (33 Brownlow Street, York, YO31 8LW), πού μέχρι τὸ 1991 διετέλεσε Ἀναγνώστη στὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ἐχειροτονήθη ἱερέας εἰς τὴν ἀποκαλουμένην “Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῶν Βρετανικῶν Νήσων” τὴν 3ῃ Ἰουλίου 1993. Μὲ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὁργάνωσης ἐκείνης (πού ἔκτοτε εἶναι γνωστὴ ὡς “Ἡ Βρετανικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία”) ἀπὸ τὸ Κοπτικὸ Ὁρθόδοξο Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας, ἔτυχε τοῦ χρίσματος καὶ ὑπηρέτησε ὡς κανονικὸς ἱερέας τῆς Ἀνατολικῆς (Ἀντι-Χαλκηδονίου) Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὴν 26ην Νοεμβρίου 1996 ἀπεχώρησε ἀπὸ τὸ Κοπτικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἔτσι ἀφόρισε τὸν ἑαυτοῦ τοῦ ἀφοῦ ἐνώθηκε μὲ μὴ κανονικὸν ἐπίσκοπο πού διαμένει στὴ Γαλλία.

2. Τὴν 8ην Αὐγούστου 1999, ὁ ἐν λόγῳ Stephen Robson ἔτυχε Ἐπισκοπικῆς, δῆθεν, χειροτονίας στὴ Βρετανίᾳ (Γαλλία), καὶ τῶρα ὑπηρετεῖ ὡς “Ἐπαρχος Βρετανίας” τῆς “Κελτικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας” πού εἶναι ἐπίσης γνωστὴ ὡς “Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς Βρετανίαν” (πού τὴν 31ην Αὐγούστου 1997 καταχωρήθηκε στὸ μητρώο φιλανθρωπικῶν ὁργανώσεων ἀπὸ τὴν ἀρμοδίαν ἐπιτροπὴ). Μέχρι σήμερα ὁ Stephen Robson ἔχει τελέσει ἀριθμὸν “ἐπισκοπικῶν” λειτουργημάτων, συμπεριλαμβανομένων καὶ “χειροτονιῶν”.

3. Μὲ τὸν Stephen Robson σχετίζονται καὶ ἄλλοι ἱερεῖς πού ἔχουν ἐπίσης ἀποχωρήσει ἀπὸ τὴν “Βρετανικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν”, ἥτοι οἱ: John Ross, ἀπὸ Fetterangus Ἐκκλησίας, Raphael (David John Evan) Norman, ἀπὸ Bournemouth καὶ John Ives, ἀπὸ Glastonbury.

4. Μὲ τὴν ἀποχώρησή τους ἀπὸ τὸ Κοπτικὸν Ὁρθόδοξο Πατριαρχεῖο, ὁ Stephen Robson καὶ οἱ ἄλλοι προαναφερθέντες “κληρικοί” ἀφόρισαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς καὶ δὲν εἶναι πλέον μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀνατολικῶν (Ἀντι-Χαλκηδονίων) Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

5. Ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς πού διεκδικεῖ ὁ Stephen Robson δὲν ἀναγνωρίζεται οὔτε ἀπὸ τὰς Ἀνατολικὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας οὔτε ἀπὸ τὰς Ἀνατολικὰς (Ἀντι-Χαλκηδονίους) Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας.

6. Οὔτε “Ἡ Κελτικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία” οὔτε ἡ “Ἐπαρχία Βρετανίας” αὐτῆς ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὰς κανονικὰς Ἀνατολικὰς Ὁρθοδόξους ἢ Ἀνατολικὰς (Ἀντι-Χαλκηδονίους) Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας.

7. Ὁ σφετερισμὸς τοῦ τίτλου “Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς Βρετανίαν” εἶναι σοβαρὰ παραπλανητικὸς καὶ προσβλητικὸς γιὰ τὰς κανονικὰς Ἀνατολικὰς Ὁρθοδόξους καὶ Ἀνατολικὰς (Ἀντι-Χαλκηδονίους) Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, πού εἶναι ἐγκατεστημένες τῶρα ἀπὸ μακροῦ στὴ Βρετανία, καὶ καθιστᾷ ἀναγκαίᾳ τὴν παρούσα προειδοποίησιν στοὺς Ὁρθοδόξους κληρικούς καὶ λοιποὺς πιστοὺς, ὅπως καὶ στοὺς φίλους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

8. Ἐν ὅψει τῶν ἀνωτέρω, ἐντέλλομαι ὅπως οἱ κληρικοὶ τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Ἀρχιεπισκοπῆς ἀρνοῦνται συμμετοχὴ σὲ ἐνέργειες, στίς ὁποῖες ὁ Stephen Robson, ἢ οἱ “κληρικοί” του, εἶναι ἐπισημῶς προσκεκλημένοι. Οἱ ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ὁργάνωσιν ἀστικῶν ἢ θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων, στίς ὁποῖες μέλη τοῦ κλήρου μας εἶναι ἐπισημῶς προσκεκλημένοι, πρέπει ἐπομένως νὰ εἶναι ἐνήμεροι τῆς παρούσας ἐντολῆς, ὅπως καὶ ὅπου χρειάζεται.

Σὰς παρακαλῶ νὰ λάβετε σοβαρὰ ὑπόψιν τὴν παρούσαν ἐντολὴν καὶ νὰ τὴν ἐφαρμόζετε ἀπαρεγκλίτως ὅπου δεῖ διατελῶ δὲ μετὰ πολλῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης καὶ εὐχῶν.

9 Φεβρουαρίου 2000.

Dear Brethren and Fellow-workers in the Vineyard of the Lord,

The activities of a body calling itself “The Orthodox Church in Britain” have been brought to my notice and I should like you to have the following in mind should you be asked about it or its position within the worldwide family of canonical Orthodox Churches.

1. Stephen (Richard Arnold) Robson of 33 Brownlow Street, York, YO31 8LW, until 1991 a lay reader in the Church of England, was ordained a priest in the “Orthodox Church of the British Isles” on 3rd July 1993. Upon that body (since then known as the “British Orthodox Church”) being received into union with the Coptic Orthodox Patriarchate of Alexandria in June 1994, he was admitted by chrismation and served as a canonical Oriental Orthodox priest. On 26th November 1996, he seceded from the Coptic Patriarchate, and excommunicated himself by uniting with an uncanonical bishop, domiciled in France.

2. On 8th August 1999, Stephen Robson underwent a ceremony of purported episcopal consecration in Brittany. He now serves as “British Eparch” of the “Celtic Orthodox Church”, also known as “The Orthodox Church in Britain” (which had been registered with the Charity Commission on 31 August 1997). Since then, he has performed a number of episcopal functions, including ordinations.

3. Associated with Stephen Robson are other priests who have seceded from the “British Orthodox Church”: namely, John Ross, of Fetterangus in Scotland; Raphael (David John Evan) Norman, of Bournemouth; and John Ives, of Glastonbury.

4. In seceding from the Coptic Orthodox Patriarchate, Stephen Robson and the aforementioned clergy associated with him, excommunicated themselves and are no longer members of the family of Oriental Orthodox Churches.

5. The episcopal orders claimed by Stephen Robson are not recognised by any of the canonical Eastern Orthodox or Oriental Orthodox Churches.

6. Neither the “Celtic Orthodox Church” nor its “British Eparchy” is recognised by any canonical Eastern Orthodox or Oriental Orthodox Church.

7. The assumption of the title “The Orthodox Church in Britain” is seriously misleading and offensive to those canonical Eastern Orthodox and Oriental Orthodox Churches long established in the British Isles and necessitates this warning to the Orthodox clergy and Faithful as well as to friends of the Orthodox Church.

8. In view of the above, the clergy of this Archdiocese are directed to decline invitations to participate in any activities to which Stephen Robson or any of his clergy have been officially invited. Those responsible for arranging civil or religious ceremonies to which members of our clergy are themselves officially invited should therefore be made aware of this directive as and where necessary.

Asking you to carefully and steadfastly observe this directive, I remain, with best wishes and love in Christ

9th February 2000

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Μέ κάθε λαμπρότητα κι επιτυχία γιορτάστηκαν, τó Σάββατο, 29 Ιανουαρίου 2000, τά 'Ελληνικά Γράμματα και οί Τρεις 'Ιεράρχες στόν Καθεδρικό Ναό τής 'Αγίας Σοφίας Λονδίνου. 'Ως γνωστόν, τούς πολυήμερους αυτούς έορτασμούς, οί όποιοί ξεφέτος διήρκεσαν από τήν Κυριακή, 23 Φεβρουαρίου, μέχρι και τήν Παρασκευή, 4 Φεβρουαρίου 2000, όργανώνει κάθε χρόνο ή 'Ιερά 'Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας, μέ όμιλίες και άλλες παρεμφερείς εκδηλώσεις, τόσο στό Λονδίνο όσο και στήν έπαρχία. Τής όμιλίας αυτής προηγήθηκε Μέγας 'Αρχιερατικός 'Εσπερινός προεξάρχοντας του 'Αρχιεπισκόπου Γρηγορίου.

Κύριος όμιλητής στίς έφετινές εκδηλώσεις και μάλιστα στήν πανηγυρική συγκέντρωση του Σαββάτου, ήταν ό έγκριτος και πολυγραφότατος Καθηγητής τής Λαογραφίας στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνών Μηνάς 'Αλεξιάδης, ό όποιος ανέφερεθ, σέ μιά πραγματικά έμπεριστατωμένη μελέτη του, υπό τόν τίτλο "Οί Τρεις 'Ιεράρχες και ή 'Ελληνική Λαογραφία", στό πλουσιώτατο λαογραφικό ύλικό πού βρίσκεται διάσπαρτο στά συγγράμματα τών Τριών 'Ιεραρχών.

Συγκεκριμένα ό Καθηγητής 'Αλεξιάδης, άφου έκαμε μιά σύντομη έπισκόπηση τής ζωής και τής πολυσχιδούς δραστηριότητας τών Πατέρων έκείνων τής 'Εκκλησίας, πού δικαιολογημένα θεωρούνται "Άγιοι και Οίκουμενικοί Διδάσκαλοι, του Βασιλείου του Μεγάλου, του Γρηγορίου του Θεολόγου και του 'Ιωάννου του Χρυσόστομου, έξήγησε δέ έπιτροχάδην τό περιεχόμενο τής έπιστήμης τής Λαογραφίας, στή συνέχεια άναφέρθηκε διεξοδικά στό λαογραφικό θησαυρό πού βρίσκεται, όπως είπαμε, στό όγκώδες και πολυτιμότατο συγγραφικό τού έργο. "Ηθι και έθιμα, δημώδη άσματα, προλήψεις και δεισιδαιμονίες, πληροφορίες γιά απαγγέλματα, γιά τροφές, γιά είδη σπιτιών, βαπτιστικά όνόματα, παροιμίες και αινίγματα, μέ λίγα λόγια, σέ όλο τό φάσμα πού εξετάζεται από τή Λαογραφία. 'Αξίζει δέ ό Καθηγητής 'Αλεξιάδης τά θερμά συγχαρητήρια όλων γιατί, άκριβώς έπειδή είναι ό ίδιος μιά έξέχουσα προσωπικότητα στόν Πανεπιστημιακό κόσμο τής έπιστήμης τής Λαογραφίας, αλλά κι ένας γλαφυρότατος όμιλητής, κατόρθωσε νά κρατήσει σέ πραγματική εγρήγορση και άκράτητο ένδιαφέρον τό άκροατήριό του και μάλιστα μέ τά πολύ άσχημα μικρόφωνα πού δυστυχώς χρησιμοποιούνται στόν Ναό τής 'Αγίας Σοφίας.

Σημειώτέον έδώ ότι, μετά τήν άνάγνωση από τόν 'Επίσκοπο Κυανένου Χρυσόστομο του καθιερωμένου Πατριαρχικού Μηνύματος, σύντομες αλλά περιεκτικές προσφωνήσεις έγινόντο, πρίν από τήν έπίσημη 'Ομιλία του Καθηγητή 'Αλεξιάδη, από τόν 'Επιτετραμμένο τής 'Ελλάδος στό Λονδίνο Κωνσταντίνο Μπίτσιο, από τόν Πρόεδρο τής 'Ελληνικής Κυπριακής 'Αδελφότητας και τής Παγκόσμιας 'Ομοσπονδίας Κυπρίων 'Αποδήμων Χάρη Σοφοκλείδη, από τόν 'Αρχιεπίσκοπο Γρηγόριο, ό όποιος και εισήγαγε τόν όμιλητή, ένώ ό Πρόεδρος του Συνδέσμου 'Ελληνορθόδοξων Κοινοτήτων Μεγάλης Βρετανίας Διαμαντής Π. Πατέρας έκλεισε τήν όλη εκδήλωση μέ ευχαριστίες πρός τόν Καθηγητή Μηνά 'Αλεξιάδη γιά τήν εξαίρετη και έπιστημονικότητα, όπως τήν χαρακτήρισε, όμιλία του. Στή συνέχεια τό 'Αδελφάτο τής 'Αγίας Σοφίας δεξιώθηκε όλους τούς παρευρισκομένους στήν Κρύπτη του Ναού.

'Εξ άλλου τή Δευτέρα θράδυ, 31 Ιανουαρίου 2000, τά 'Ελληνικά Γράμματα και οί Τρεις 'Ιεράρχες γιορτάστηκαν έπίσης μέ πολύ μεγάλη επιτυχία στό 'Ελληνικό Κέντρο Λονδίνου. 'Ομιλητής, στά 'Αγγλικά τή φορά αυτή, ήταν ό διάσημος 'Ομότιμος Βυζαντινολόγος Καθηγητής στό Πανεπιστήμιο του Μπέρμιγχαμ Άντονι Μπράιερ, ό όποιος είχε σάν θέμα του: "The Three Hierarchs: A Byzantine vision of wisdom".

Τήν Τρίτη, 1 Φεβρουαρίου 2000, ό Καθηγητής 'Αλεξιάδης μετέθε στο Μπέρμιγχαμ συνοδευόμενος από τόν 'Αρχιεπίσκοπο Γρηγόριο, γιά νά μιλήσει στήν εκεί 'Ελληνική Κυπριακή 'Εστία πάνω σέ θέμα πού έπίσης σχετίζεται μέ τό έργο τών Τριών 'Ιεραρχών και τήν 'Ελληνική Λαογραφία, ένώ τήν Πέμπτη, 3 Φεβρουαρίου, μιλήσε τό μέν πρωί στούς χώρους τής Κοινότητας 'Αγίου Παντελεήμονος Harrow, τό δέ θράδυ στήν Κοινότητα 'Αγίων Κωνσταντίνου και 'Ελένης στό Croydon. 'Εξ άλλου τήν Παρασκευή θράδυ, 4 Φεβρουαρίου, όποτε και ολοκληρώθηκαν οί δεκαήμερες έορταστικές εκδηλώσεις, ό Καθηγητής 'Αλεξιάδης μιλήσε ένώπιον πυκνού άκροατηρίου στήν Κοινότητα 'Αγίου Δημητρίου στό Edmonton, μέ θέμα: "Τά ήθη και έθιμα τών 'Ελλήνων στήν περίοδο του Δωδεκαόρτιου τών Χριστουγέννων".

'Η όλη εκδήλωση άρχισε μέ 'Αρχιερατικό 'Εσπερινο προεξάρχοντας του Σεβασμιωτάτου 'Αρχιεπισκόπου κ. Γρηγορίου, συγχροστατούμενου από τόν Θεοφιλέστατο 'Επίσκοπο Τροπαίου κ. 'Αθανάσιο και άρκετούς κληρικούς του μείζονος Λονδίνου.

'Ο κ. 'Αλεξιάδης άναφέρθηκε στό στόλισμα του χριστουγεννιάτικου δένδρου, τών Καλάντων, τής Βασιλόπιτας κ.ά. 'Ακολούθησε συζήτηση μέ τό άκροατήριο και έν συνέχεια ό 'Ιερατικός Προϊστάμενος τής Κοινότητας, Πρωτοπρ. Κων/νος 'Ηλιόπουλος, συνεχάρη και ευχαρίστησε τόσο τόν Σεβασμιώτατο γιά τήν πραγματοποιηθείσα εκδήλωση, όσο και τόν έλλογιμώτ. καθηγητή Μηνά 'Αλεξιάδη γιά τήν έμπεριστατωμένη διάλεξη.

Τέλος, άκολούθησε έπίσημο δείπνο στήν αίθουσα εκδηλώσεων τής Κοινότητας, όπου και ό Πρόεδρος του 'Εκκλησιαστικού Συμβουλίου, έγκριτος δικηγόρος κ. Κύπρος Νίκολας, ευχαρίστησε τούς συνδαιτημένους γιά τήν παρουσία τους και ιδιαίτέρως τόν καθηγητή κ. 'Αλεξιάδη, στόν όποιο παρέδωσε άναμνηστικό δώρο.

Στήν εκδήλωση παρέστησαν ό Σύμβουλος 'Εκπαίδευσης τής 'Ελληνικής Πρεσβείας κ. Γεώργιος Ρεπούσης, ό Προϊστάμενος-'Επιθεωρητής 'Εκπαίδευσης τής Κυπριακής 'Εκπαιδευτικής 'Αποστολής κ. Πολυθιος Πολυθίου, Πρόεδροι 'Ελληνορθόδοξων Κοινοτήτων, Βοηθητικών 'Αδελφοτήτων, 'Ελληνικών 'Εφοριών και Σχολείων και πλήθος όμογενών τής ευρύτερης περιοχής μείζονος Λονδίνου.

Τά κείμενα πού ακολουθούν παρέχουν μιά όσο τό δυνατό πιστή εικόνα και τών προσπαθειών πού καταβάλλει ή 'Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μ. Βρετανίας στήν προβολή του κοσμοϊστορικού Μηνύματος πού βγαίνει από τίς έορταστικές αυτές εκδηλώσεις, αλλά έπίσης και του ειλκιρνούς ένδιαφέροντος πού επιδεικνύει ό 'Απόδημος 'Ελληνομόρος τής Βρετανίας γύρω από τό μεγάλο αυτό κεφάλαιο του 'Ελληνισμού και τής 'Ορθοδοξίας.

Χάρης Μεττής

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΜΗΝΥΜΑ*Ἐπί τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καί τῶν Ἑλλήν. Γραμμάτων***ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ***τοῦ Ἀρχιεπ. Θυατείρων καί Μ. Βρετανίας κ. Γρηγορίου***ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ***Πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔστω τῆς προνοίας τῶν νέων”
Ἰωάννης Χρυσόστομος (Ε.Π. 62, 151)*

Ἐρώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Θυατείρων καί Μεγάλης Βρετανίας, ὑπέρτιμε καί ἑξάρχε Δυτικῆς Εὐρώπης, ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητέ ἀδελφέ καί συλλειτουργέ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύριε Γρηγόριε, χάρις εἴη τῇ ὑμετέρᾳ Ἱερότητι καί εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.

Παρακολουθοῦντες μετὰ πατρικοῦ ἐνδιαφέροντος καί ἀγάπης τὴν ζωὴν καί τὰς δραστηριότητας τῆς ἀνά τὸν κόσμον φιλοχρίστου Ὁμογενείας, μετὰ πολλῆς τῆς χαρᾶς ἐλάβομεν καί ἀνέγνωμεν τὸ ἀπὸ τῆς ἰ' τρέχοντος μηνός γράμμα τῆς ὑμετέρας ἀγαπητῆς Ἱερότητας, διὰ τοῦ ὁποίου υποβάλλετε περὶ τῶν διοργανουμένων ὑφ' ἡμῶν ἐκδηλώσεων καί ὁμιλιῶν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν τριῶν μεγίστων φωστήρων τῆς τρισηλίου Θεότητος, τῶν Μεγάλων τούτέστιν Ἱεραρχῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καί χρυσορρήμονος, οἱ ὅποιοι, κατὰ τὸ σχετικόν τροπάριον, “τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνώσις νάμασι” κατήρδυσαν καί τὴν οἰκουμένην δι' ἀκτίνων θείων δογμάτων ἐπύρσευσαν.

Εἶναι πράγματι μελίρρυτοι ποταμοὶ σοφίας καί πρέπει τὰ ὑψηλά καί θαθέα κείμενα αὐτῶν νὰ γίνουν κτῆμα ὅλων τῶν εὐσεβῶν ὀρθοδόξων καί μὴ χριστιανῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ ἐν μέσῳ ἑτεροδόξων ἀδελφῶν διαθιόντων ὀρθοδόξων χριστιανῶν, διότι ἡ σοφία, ἡ ἀρχαιότης καί ἡ γενικὴ παραδοχὴ αὐτῶν συμβάλλει τόσον εἰς τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν τῶν ὁμοδόξων ὅσον καί εἰς τὴν αἴσθησιν τῆς κοινῆς ἀφετηρίας πάντων καί τὴν πρὸς τὰς πηγὰς προσέγγισιν τῶν ἑτεροδόξων, δι' ἧς ἐλπίζεται ὅτι θὰ ἐπέλθῃ ἡ περὶ τὴν πίστιν ἐνόησις ὅλων.

Ὅθεν, συγκαίροντες ἐπὶ τῇ συντετονισμένῃ καί εὐρεῖα προσπαθείᾳ τῆς προβολῆς τοῦ λόγου καί τοῦ ὑποδείγματος ζωῆς τῶν Ἀγίων τούτων Τριῶν Ἱεραρχῶν πρὸς τε καί κυρίως τὴν Ὁμογένειαν καί πρὸς τοὺς ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς θεοσώστῳ ἐπαρχίᾳ ἀγαπητοὺς ἑτεροδοξοῦντας ἀδελφούς ἡμῶν, ἐπιδαφιλεύομεν τῷ φιλοχρίστῳ πληρώματι τῆς καθ' ὑμᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς ὁλόθυμον τὴν πατρικὴν καί Πατριαρχικὴν ἡμῶν εὐλογίαν καί εὐχὴν, δεόμενοι τοῦ Κυρίου ὅπως, ταῖς πρεσβείαις τῶν φωστήρων τῆς οἰκουμένης Τριῶν Μεγίστων Ἱεραρχῶν, καταπέμῃ ὑμῖν τὸ Ἅγιον Αὐτοῦ Πνεῦμα, ἵνα κατευθύνῃ ὑμᾶς καί τοὺς συμπολίτας ὑμῶν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας καί τῆς ἀρετῆς, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται καί ἡ περαιτέρω καθ' ὅλα πρόοδος, τὴν ὁποίαν καί εἰς πάντας εὐχόμεθα.

Ἡ δὲ χάρις καί τὸ πλοῦσιον ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἴησαν μετὰ πάντων ὑμῶν.

21η Ἰανουαρίου 2000

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀδελφός
Βαρθολομαῖος

Ἀγαπητοί,

Οἱ ἐπετειακοὶ ἑορτασμοί, πού κατ' ἔτος πραγματοποιεῖ ἡ καθ' ἡμᾶς Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ, ἀποσκοποῦν πάντοτε στὴν ὅσο τὸ δυνατό εὐρύτερη καί θαυότερη ἀξιολόγησιν τῶν ἑορταζομένων ἢ τιμωμένων γεγονότων καί τῶν πρωταγωνιστῶν τους. Καί τοῦτο γιατί, ἀπὸ τὰ πραραδεύματα, τὰ διδάγματα καί γενικά τὴν ὅλη βιωτὴ τοῦ παρελθόντος, ἀναμενόμεναι τὸ δικό μας φωτισμό, τὴ δικὴ μας ἐνημέρωσι καί, κυρίως, τὴν προβολὴ προτύπων καί ἀρχῶν, ἰδεῶν καί ἀρετῶν πού μετ' ἡμᾶς προσωπικῇ μας ἐπικοινωνίᾳ μ' αὐτὰ θ' ἀποδειχθῶμε ἂν ὄχι ἀνώτεροι, τουλάχιστον ἴσοι μὲ τὶς μεγάλας ἐκείνες προσωπικότητες πού κατόρθωσαν νὰ διανοήξουν τίς λεωφόρους γιὰ τὴν πορεία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου.

Τὸ δὲ σημαντικότερο καί ἴσως ἀνεπανάληπτο παράδειγμα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καί Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου - τῶν θεοπνευστῶν καί μεγαλορρημόνων αὐτῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας - φωτίζει, καθοδηγεῖ, φρονιματίζει καί ἐμπνέει τίς γενεές - γενεῶν Διδασκάλων, Ὁσίων καί Ἀγίων, ἀλλὰ καί τὸν ἀπλό καί Θεοσεβῆ λαὸ τοῦ Κυρίου. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως τὸ ἔργο τους ἐπικεντρώνεται στὴ δημιουργία τοῦ ὥραίου καί γνήσιου - ἡθικά καί πνευματικά - κόσμου τῶν Νέων, γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ πάνσοφοι ἐκεῖνοι παιδαγωγοὶ ἔτρεφαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καί ἀφιέρωσαν τὸ μέγιστο μέρος τῆς θαυτοδόχου δραστικότητός των. “Πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔστω τῆς προνοίας τῶν νέων”, εἶχε διακηρύξει ὁ Ἱερός Χρυσόστομος καί ἡ ρῆσις του αὐτῇ, μὲ ὅλη τὴν καταπληκτικὴ, ἀλλὰ πολλὰς φορές ἐκτυφλωτικὴ καί παραπλανητικὴ, πρόδος τῆς σύγχρονης μας παιδαγωγικῆς, ἀποτελεῖ ἀκατάλυτο καί ἀδιάφθορο ἀδάμαντα, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἡ ἀνθρωπότητα ὀφείλει νὰ τεχνουργήσει τὴν ἐκπαιδευτικὴ καί κοινωνικὴ τῆς πολιτικῆς.

Ἐπιλέξαμε, λοιπόν, τὴ ρῆσιν αὐτῇ τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου σάν θέμα τῆς ἐφετινῆς μας Ἐγκυκλίου, γιατί πιστεύουμε ἀκράδαντα πὺς ὄχι μόνον ἡ Ὁμογένεια πού ζεῖ καί προδίδει στό Ἡνωμένο Βασίλειο, ἀλλὰ καί τὸ Γένος στὴν ὁλότητά του, ἔχουμε ἱερό καθήκον νὰ προστατεύσουμε, νὰ ποδηγετήσουμε, νὰ μορφώσουμε καί ν' ἀξιοποιήσουμε τὸ ἀνεκτίμητο ἀξίας δυναμικὸ πού διαθέτει ἡ Νεολαία μας. Ἡ εἰσοδὸς μας στὴν τρίτη χιλιετία ἀπὸ τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν γίνεται, δυστυχῶς, ὑπὸ ἀρίστους οἰωνούς. Τὰ πρόβληματα πού ἀντιμετωπίζει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ὁ Χριστιανισμός καί εἰδικότερα ὁ Ἑλληνισμός, σήμερὰ πληθαίνουν ἐπικίνδυνα. Ὁ ἀδελφός εὐδαιμονισμός, ὁ παράλογος ἀποπροσανατολισμός ἀπὸ τὰ ἱερά καί τὰ ὅσια τοῦ Εὐαγγελίου καί τοῦ Γένους, ἡ ἀναξιοκρατία, ἡ οἰκονομικὴ καί πολιτικὴ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀδυνάτων ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, ἡ ἀλόγιστη βία, τὰ ναρκωτικά, ὁ ὡχαδελφισμός - ὅλα, δηλαδὴ, τὰ προσωπεῖα τοῦ κακοῦ δαίμονα - ἀπειλοῦν τὴν αὐτοκαταστροφὴ κυρίως τῶν πρὸ εὐάλωτων στοιχείων τῆς Κοινωνίας μας. Μὴς κοινωνίας που παραπαεῖ καί κλυδωνίζεται ἀκριβὸς ἐπειδὴ ἀρνέται ἐθελουφλικά νὰ στηριχθῇ πάνω στοὺς ἀδιάσειστους

καί δικαιωμένους από τό χρόνο πόλους της 'Ορθοδοξίας καί τοῦ Χριστιανισμοῦ γενικώτερα καί τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος μέ τό ὁποῖο ἦσαν διαποτισμένοι οἱ Πατέρες τῆς 'Εκκλησίας μας.

Καί τά πῶς εὐάλωτα στοιχεῖα τῆς 'Ελληνικῆς, ἀλλά καί τῆς παγκόσμιας κοινωνίας, δέν εἶναι ἄλλοι ἀπό τούς Νέους, πρὸς τούς ὁποίους προβάλλονται πρότυπα καί εἰδῶλα ἔωλα καί θνητογενῆ, τὰ ὁποῖα ὁμῶς ἐγκυμονοῦν τὴν καταστροφὴν, τὸν ἐξευτελισμὸ καί τὴν ἡθικὴ καί πνευματικὴ αὐτοχειρία, τὴν ἀποχαύνωση καί τὸν τελικὸ ὄλεθρο.

Καλοῦμε, συνεπῶς, ὅλους σας σέ μιά ἐκστρατεία, σέ μιά ἱερὴ σταυροφορία νὰ προλάβουμε τό κακὸ. Νὰ προστατεύσουμε τούς Νέους. Νὰ τοὺς μορφώσουμε. Νὰ τοὺς καθοδηγήσουμε. Καί θὰ τό πετύχουμε αὐτό ὅταν τοὺς φέρουμε κοντὰ στὶς ἀθάνατες ρίζες τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως, τῆς 'Ορθοδοξίας καί τοῦ 'Ελληνισμοῦ. Κοντὰ στὶς ἀκένυτες πηγές τῆς διαχρονικῆς καί ἱερῆς μας παράδοσης. "Ὅταν θάλομε μπρὸς στὰ μάτια τῆς ψυχῆς καί τοῦ νοῦ τους τὰ διδάγματα τῶν Τριῶν μεγίστων Διδασκάλων καί Πατέρων τῆς 'Εκκλησίας καί τοῦ Γένους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν χρησιμοποιοῦν σάν πηγές, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀντλήσαν τὴ σοφία καί τὴν πολιτεία τους, τὸ 'Ιερὸ Εὐαγγέλιο καί τὰ μεγαλόπνοα ἔργα τῆς 'Ελληνικῆς 'Αρχαιότητος. "Ἄς θυμηθοῦμε τὸν Μέγα Βασίλειο, ὁ ὁποῖος στὴ μικρὴ σέ ὄγκο ἀλλὰ παρμῆγιστη σέ περιεχόμενο ἐπιστολιμαία πραγματεία του "πὼς ἂν ἐξ 'Ελληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων" διείδε μετὰ τὴ μοναδική του διορατικότητα τὴ στενότητα καί ἀδιάκοπη σχέση Χριστιανισμοῦ καί 'Ελληνικῆς σκέψης καί διανόησης κι ἔθεσε ἔτσι τίς βάσεις γιὰ τὴ σφυρηλάτηση τοῦ ἰδεώδους τύπου τοῦ πολιτισμένου ἀνθρώπου - τὸν 'Ελληνοχριστιανισμό, ὁ ὁποῖος καί ἀποτελεῖ τὸ ἀδιάσειστο θάβρο καί τὴν ἀδιάφθορη ἔκφραση τῆς 'Ορθοδοξίας μας.

"Πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔστω τῆς προνοίας τῶν νέων". "Ὅλα, δηλαδή, ἀποτελοῦν δευτερεύοντα πράγματα μπροστὰ στὴ φροντίδα μας γιὰ τούς νέους. Γι' αὐτὸ νὰ ἐνισχύετε καί νὰ στηρίζετε τό 'Ελληνικὸ καί Κατηχητικὸ Σχολεῖο. Νὰ στέλλετε τὰ παιδιά σας στὰ Σχολεῖα μας αὐτά. Νὰ τὰ ἐνθαρρύνετε νὰ μαθαίνουν τὴ Γλῶσσα καί τὸν Πολιτισμὸ μας. Νὰ τὰ κρατᾶτε ἄρρηκτα δεμένα μέ τὴν 'Ελληνικὴ Χριστιανικὴ 'Ορθόδοξη οἰκογένεια. Νὰ τὰ ἐκκλησιάζετε τακτικά καί ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ὥστε νὰ θεωροῦν τὸν 'Ορθόδοξο Ναὸ μας σάν δευτέρό τους σπιτί. Καί νὰ τὰ ἀπομακρύνετε ἀπὸ τὸν ἰσχυρότατο καταιονισμό τῶν ἀνεξέλεγκτων καί ἀπαράδεκτων μηνυμάτων πού δέχονται καθημερινὰ ἀπὸ τὰ Μέσα Μαζικῆς 'Ενημέρωσης καί τὴν Κοινωνία πού τὰ περιβάλλει ἀσφυκτικά, ἀφαιμακτικά, καί θανατηφόρα. Νὰ τὰ διδάξετε τίς ἀπλές καί γνήσιες ἀρετές τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀγιότητας τῆς ζωῆς, τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀξίων. Νὰ τοὺς ἐμπνεύσετε τὴν πίστη, τὴν προσευχή, τὴ νηστεία, τὴν ἐγκράτεια καί τὴν ἀξιοπρέπεια, τὴν αὐτοθυσία καί τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, ἀρετές πού διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ, τίς κηρύξαν οἱ Πατέρες καί τίς ἐβίωσαν στὴ ζωὴ τους οἱ 'Ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι.

Αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι τὸ μεγάλο μήνυμα ἀπὸ τοὺς ἑορτασμοὺς πού ὁργανώνονται κατ' ἔτος γιὰ νὰ τιμηθοῦν οἱ Τρεῖς 'Ιεράρχες καί τὰ 'Ελληνικά καί Χριστιανικά Γράμματα. Καί οἱ ἑορτασμοὶ αὐτοὶ θὰ βροῦνε πραγματικὰ τὸ στόχο τους ὅταν ὅλοι μας κατανοήσουμε κι ἐφαρμόσουμε στοῦ ἀκέραιο τὴν πῶς πάνω ρήση τοῦ 'Ιεροῦ Χρυσοστόμου: "Πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔστω τῆς προνοίας τῶν Νέων".

Ἰανουάριος 2000.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Σεβασμ. Ἀρχιεπισκόπου κ. Γρηγορίου

Ἀγαπητοὶ μας,

Ἀξιοθήκαμε καί φέτος νὰ συγκεντρωθοῦμε σέ τοῦτο τὸν ἱστορικὸ Καθεδρικὸ Ναὸ γιὰ νὰ τιμήσουμε τὰ 'Ελληνικά καί Χριστιανικά Γράμματα καί νὰ μνημονεύσουμε τοὺς προστάτες τῆς Χριστιανικῆς καί 'Ελληνικῆς Παιδείας. Μεταξύ αὐτῶν οἱ Τρεῖς 'Ιεράρχες διαδραμάτισαν σπουδαιότατον ρόλο καί ἡ εὐεργετικὴ προσφορά τους στό κεφάλαιο τῆς Παιδείας καί Πίστεως ἐπεκτείνεται μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Ἀπόψε ἔχουμε τὴ χαρὰ νὰ ἔχουμε σάν ὁμιλητὴ τὸν Ἐλλόγιμο Καθηγητὴ τῆς Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Μηνᾶ Ἀλεξιάδη, ὁ ὁποῖος θὰ μᾶς ὁμιλήσει μέ θέμα: Οἱ Τρεῖς 'Ιεράρχες καί ἡ 'Ελληνικὴ Λαογραφία.

Ὁ Καθηγητὴς κ. Μηνᾶς Ἀλεξιάδης κατάγεται ἀπὸ τὴ νήσο Κάρπαθο, ἔνα ἀπὸ τὰ 12νησα τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι παντρεμένος μέ τὴν φιλόλογο-ἐκπαιδευτικὴ Εὐδοξία, μέ τὴν ὁποία ἀπέκτησαν τρεῖς γιούς, τὸν Ἀλέξανδρο, τὸν Γιώργο καί τὸν Παναγιώτη. Ἐποῦδασε φιλολογία στό Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων καί στὴ συνέχεια ἔκανε σπουδές στὴν Ἀγγλία στὰ γνωστά Κολλέγια King's College καί London School of Economics. Εἶναι δέ πολυγλωσσικός καί ἔχει συγγράψει καί ἐκδόσει πολλὰ βιβλία καί μελέτες γιὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς 'Ελληνικῆς Λαογραφίας, τὴν ὁποία μετὰ πολλῆς σοφιστικῆς καί ἐνθουσιασμοῦ διακονεῖ γιὰ πολλὰ χρόνια ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἦταν φοιτητής, ὥστερα σάν Καθηγητὴς Μέσης Ἐκπαίδευσης στὴ Γενετείρᾳ του καί στὴ συνέχεια σάν Βοηθὸς (1977) Ὑφηγητῆς, Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων καί Καθηγητῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἐχει τιμηθεῖ μέ πολλές διακρίσεις καί ἀσχολεῖται συνεχῶς γιὰ τὴν προαγωγή τῆς Ἐπιστήμης του, ἰδιαίτερα σέ ὅ,τι σχετίζεται μέ τὴν ἰδιαιτέρα του Πατρίδα Κάρπαθο καί γενικότερα τὰ Δωδεκάνησα. Εἶναι μέλος πολλῶν λαογραφικῶν καί φιλολογικῶν Συλλόγων καί Ὁργανισμῶν τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι προσκολλημένος στὶς παραδόσεις τοῦ τόπου του καί ἰδιαίτερα τῆς κωποπόλεως Μενετιῶν Καρπάθου, ἀπὸ τὴν ὁποία κατάγεται. Δημοσίευσε πολλές λαογραφικὲς μελέτες σέ περιοδικὰ καί ἐφημερίδες καί ἐγκυκλοπαίδειες καί ἔλαβε μέρος σέ διάφορα λαογραφικά καί πολιτιστικά συνέδρια. Εἶναι δέ νεώτατος καί ἔχει μεγάλη ἀγάπη πρὸς τὸ ἀντικείμενό του, γι' αὐτὸ καί εἰμαστε βέβαιοι ὅτι γιὰ πολλὰ χρόνια θὰ διακονήσῃ τὴν Ἐπιστήμην τῆς Λαογραφίας, ἡ ὁποία εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μέ τὸν ἄνθρωπο, τὸν πολιτισμὸ, τὴ θρησκεία, τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ καί γενικότερα ὅ,τι ἐκφράζει τὸν ἄνθρωπο στὴν καθημερινή του ζωὴ.

Κύριε Καθηγητά, σᾶς καλωσορίζουμε καί σᾶς εὐχαριστοῦμε γιὰτὴν δεχτικότητὴν τὴν πρόσκλησή μας νὰ ἔλθετε στό Λονδίνο γιὰ νὰ συμμετάσχετε μέ τίς ὁμιλίες σας στούς πανηγυρικοὺς ἑορτασμούς τῶν Ἑλληνικῶν καί Χριστιανικῶν Γραμμάτων πού κάθε χρόνο ἡ Ὁμογένεια, μέ ἐπικεφαλῆς τὴν Ἐκκλησίαν μας, διοργανώνει προκειμένου νὰ ἐνισχύσει τὴν Παιδείαν καί τὸν Πολιτισμὸν μας.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Τοῦ Ἐπιειταρμένου τῆς Ἑλλάδος Κωνστ. Μπίσιου

Σεβασμιώτατε,
Ἐξοχώτατε Κύριε Πρέσβυ,
Κύριε Καθηγητά, Κυρίες καί Κύριοι,

Αἰσθάνομαι ἰδιαίτερη χαρά πού, σάν ἐκπρόσωπος τῆς Ἑλλάδας, μοῦ δίνεται σήμερα ἡ εὐκαιρία ν' ἀπευθύνω θερμό χαιρετισμό στήν πανηγυρική αὐτή ἐκδήλωση τιμῆς πρὸς τοὺς Τρεῖς Μεγίστους Φωστῆρες καί τὰ Ἑλληνικά Γράμματα. Μιά ἐκδήλωση πού ἔχει γίνει πιά θεσμός στήν παροικία μας, χάρη στίς δημιουργικές πρωτοβουλίες τοῦ Ἀρχιεπισκόπου.

Εἶναι, νομίζω, σημαντικό νά θυμόμαστε πώς, ἂν καί ἡ γιορτή αὐτή ἔχει τίς ρίζες της στόν βυζαντινὸ ἐνδέκατο αἰώνα, ὅταν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Πρώτου τοῦ Κομνηνοῦ ἀποφασίστηκε νά ἐορτάζεται ἡ μνήμη καί τῶν Τριῶν μαζί, ἦταν ἡ Ἑλληνική Πολιτεία, ἡ ὁποία τὸ 1842, στὰ πρῶτα κιόλας βήματα τοῦ ἐλεύθερου κράτους, θέσπισε τὴν ἐορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὅπως καί στήν Ἐκκλησία, σάν ἡμέρα τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων.

Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ δὲν ἦταν, βέβαια, τυχαία. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ καί τὸ ἔργο τους, μέσα ἀπὸ τίς γραπτές παρακαταθήκες πού ἄφησαν στίς ἐπόμενες γενιές, ἀποτελοῦν τὴ χρυσὴ γέφυρα πού συνδέει τὸν Ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ κόσμο μὲ τὸ Χριστιανισμὸ καί, ἰδιαίτερα, μὲ τὴν Ὁρθοδοξία. Τὸ φιλοσοφικὸ τῶν ἔργων ἤρθε σὺν φυσικῇ ἐξέλιξί τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας, ἐνῶ ἡ ἰδιαίτερη ἀγάπη καί φροντίδα τους γιὰ τοὺς νέους εἶχε στόχο νὰ καταδείξει πὼς Παιδεῖα εἶναι ἡ ἐπιβολὴ τοῦ πνεύματος πάνω στὴν ὕλη, τοῦ λόγου πάνω στὸ ἄλλο, ὅτι εἶναι, τέλος, ἡ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος καί ὁ δρόμος πρὸς τὴν πολιτικὴ ἐλευθερία.

Μέ ἐφατήριο τὸ τεράστιο πνευματικὸ ἔργο τῶν Τριῶν Φωστῆρων, ὁ Ἑλληνισμὸς ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἔχει μόνο νά δείξει ἀρχαίους ναοὺς καί ἐρείπια, σύμβολα ἐνὸς κόσμου ἀπὸ τὸν ὁποῖο μᾶς χωρίζουν - χρονικά - χιλιετίες. Ὅτι δὲν εἶναι μιὰ ρομαντικὴ ἀνάμνηση παροχημένων ἐποχῶν, ἀλλὰ ὅτι τὸ κληροδότημα τῶν ἀρχαίων προγόνων αὐξήθηκε καί πλούτηνε μὲ τὴν σκέψη τῶν σοφῶν τῆς Χριστιανοσύνης καί Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ὅταν οἱ νεαροὶ Γρηγόριος καί Βασίλειος σπούδαζαν στήν Ἀθήνα τοῦ τρίτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνα οἵγουρα θά εἶχαν ἐμπνευστεῖ στόν ἄγωνα τὸν καλὸ καί ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Σοφοκλῆ, ὁ ὁποῖος, ὀκτώ αἰῶνες πρὶν, ἔλεγε μὲ τὸ στόμα τῆς Ἀντιγόνης "πὼς δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ πῶ ἐπονείδιστο ἀπὸ τὸ νά ἐπικαλεῖται κανεὶς ἀρετές καί ἐπιτεύγματα πού δὲν εἶναι δικά του ἀλλὰ τῶν προγόνων του". Ἔτσι, προχώρησαν καί ἔχτισαν τὰ δικά τους ἐπιτεύγματα πού παραμένουν ἀναλλεῖστα στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων.

Ἡ φωνὴ τους, μέσα κι' ἀπὸ γιορτές σάν τὴ σημερινή, φτάνει ὡς τίς μέρες μας καθαρὴ καί μᾶς καλεῖ νά ἀκολουθήσουμε κι' ἐμεῖς τὸ παράδειγμά τους, νά χτίσουμε νέες γέφυρες, νά προσφέρουμε βάσεις στίς ἐπερχόμενες γενιές. Ἀς τὴν ἀκούσουμε μὲ προσοχή.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Τοῦ Ὑπατου Ἀρμοσιτῆ τῆς Κύπρου κ. Μιχάλη Ἀιταλίδη

Σεβασμιώτατε, Κυρίες καί Κύριοι,

Ὅπως κάθε χρόνο, ἡ ἐκκλησία μας γιορτάζει αὐριο τὴν μνήμη τῶν Τριῶν Μεγάλων Ἱεραρχῶν της. Τιμᾷ τὴν μνήμη καί γιορτάζει τὴ συμβολὴ τῶν μεγάλων αὐτῶν μορφῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ θεμελίωση καί προβολὴ τῆς πίστες μας, τῶν ἀξιῶν καί τῶν ἀρχῶν της, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἐκτιμᾷ καί τὸ ἔργο τους γιὰ τὴ θεμελίωση τῶν Ἑλληνικῶν καί Χριστιανικῶν Γραμμάτων, τῆς Παιδείας καί τῶν Τεχνῶν γενικότερα. Δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο πού οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες χαρακτηρίστηκαν ἀπὸ τοὺς προγενέστερούς μας ὡς "οἱ Τρεῖς Μέγιστοι φωστῆρες τῆς τρισηλίου θεότητος". Τὸ ἔργο τους λαμπρύνει ὅχι μόνο τὴν Ἐκκλησία ἀλλὰ καί τὸ ἔθνος.

Ἡ γιορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἶναι γιορτὴ τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀλλὰ καί τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων γιατί ὡς θεμελιωτές τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθόδοξου πολιτισμοῦ ὑπῆρξαν σύμβολα πού ἐμπνευσαν καί καθοδηγήσαν τοὺς Ἑλληνες διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Θυατείρων καί Μεγάλης Βρετανίας ὀρθᾶ ἀποδίδει ποικιλότροπα τὴν πρέπουσα σημασία σ' αὐτὴ τὴν ἐτήσια θρησκευτικὴ γιορτὴ, καί μὲ αὐτὴ τὴν εὐκαιρία θά ἤθελα νά συγχαρῶ θερμὰ τὸν Σεβασμιότατο Ἀρχιεπίσκοπο Γρηγόριο καί τὸ Ἅγιο Ἱερατεῖο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ὅπως καί ὅλους τοὺς συνεργάτες τους, πού γιὰ χρόνια τώρα διοργανώνουν αὐτές τίς δεκαήμερες ἐκδηλώσεις πᾶνω σέ πανβρετανικὴ βάση, γιὰ νά δώσουν τὴν εὐκαιρία σ' ὅλους μας νά γιορτάσουμε τὴ μνήμη τῶν Μεγάλων καί Ἀγίων προσωπικοτήτων τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, καί νά θυμηθοῦμε ὅτι εἶναι σ' αὐτοὺς, κυρίως, πού ὀφείλουμε τὴ θέσπιση καί μεταλαμπάδευσή τῶν ἰδεῶδων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθόδοξου Πολιτισμοῦ μέσῳ τῶν προηγούμενων γενεῶν σέ μᾶς, τοὺς σημερινούς Ἑλληνες, ὅπου κι' ἂν βρισκόμαστε. Οἱ ἐκδηλώσεις αὐτές ἔχουν ὕψιστη σημασία γιὰ τὴν ὁμογένειά μας ἐδῶ στὴ Βρετανία, ὅπως καί οἱ ἀντίστοιχες τους γιὰ τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλληνες τῆς διασποράς, γιατί συμβάλλουν στὴν καλλιέργεια καί διατήρηση τῆς ἐθνικῆς καί θρησκευτικῆς μας ταυτότητας, καί καθορίζουν κατὰ ἓνα οὐσιαστικὴ τρόπο τὴν ὑπόστασή μας, ἐφόσον ἀνήκουμε στὴ φυλὴ τῶν Ἑλλήνων, ὅπου καί ἂν σήμερα βρισκόμαστε στόν κόσμο.

Πρόθεσή μου σ' αὐτὸ τὸν σύντομο χαιρετισμὸ δέν εἶναι νά ἀσχοληθῶ μὲ τὴ σημασία τῆς συμβολῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὰ Ἑλληνικά Γράμματα, γιατί αὐτὸ εἶναι ἀκριβῶς τὸ θέμα μὲ τὸ ὁποῖο θά ἀσχοληθεῖ σέ ἔκταση ὁ κύριος ὁμιλητὴς μας ἀπόψε, ὁ Καθηγητὴς κ. Μηνᾶς Ἀλεξιάδης.

Θά ἤθελα ὅμως συνοπτικὰ νά ἀναφέρω τοῦτο: ὅτι οἱ ἀλήθειες πού οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ἐκθέτουν στὰ συγγράμματά τους εἶναι πάντοτε ἐπικάιρες καί θά πρέπει πάντα νά μᾶς καθοδηγοῦν. Οἱ ἀπόψεις τους ἔχουν διαχρονικότητα καί οἰκουμενικότητα. Ἄν θά ἀντλοῦσα ἓνα μῆνυμα ἀπὸ αὐτὰ τὰ συγγράμματα θά ἦταν τὸ ὅτι οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες μὲ τὰ διδάγματά τους μᾶς ὑποδεικνύουν τὸ μεγάλο μας χρέος πρὸς τὴν Παιδεῖα.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἦταν πάντοτε συναρτημένος μὲ τὴν Παιδεῖα του. Ἡ Παιδεῖα ἀποτελοῦσε πάντοτε γιὰ τοὺς Ἑλληνες ἓνα σημαντικό μέσο θαρώκτιστος ἐναντίον παντοειδῶν κινδύνων καί ἐπιβουλῶν, ἀλλὰ καί τὴν καλύτερη ἐγγύηση γιὰ τὸ μέλλον. Ἡ ἀποστολὴ λοιπὸν τῆς Παιδείας, ἰδιαίτερα γιὰ μᾶς τοὺς Ἑλληνες τῆς Κύπρου, πού διερχόμαστε

δύσκολες μέρες ἔνεκα τῆς συνεχιζόμενης Τουρκικῆς κατοχῆς μέρους τῆς πατρίδας μας, εἶναι ἐπείγουσα καί κρίσιμη. Εἶναι γι' αὐτό, σήμερα πού γιορτάζουμε τὴν Ἡμέρα τῶν Γραμμάτων καί τῇ μνήμῃ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, στρέφουμε τίς σκέψεις μας καί πρὸς τὸν Ἑλληνισμό τῆς Κύπρου καί στοὺς ἀγῶνες τοῦ γιὰ διατήρηση, συντήρηση καί υπεράσπιση τῆς ἐθνικῆς τῶν ταυτοτήτας, καί τῆς ἱστορικῆς τοῦ συνέχειας. Ἀποτίουμε λοιπὸν φόρο τιμῆς πρὸς τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες τῆς Ἐκκλησίας μας ἀλλὰ καί πρὸς ὅλους τοὺς ἐμφανεῖς καί ἀφανεῖς σκαπανεῖς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων πού θρῆσκονται ἐκτός τοῦ μητροπολιτικοῦ χώρου καί πού κράτησαν ἄσβεστη τὴ δάδα τῶν ἰδανικῶν τῆς φυλῆς καί μετέφεραν σὲ γενεές γενεῶν τὰ φῶτα τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς εἶναι καί οἱ Ἕλληνες τῆς Κύπρου πού γιὰ αἰῶνες κράτησαν τὴν δάδα γιὰ τὴν πίστη καί τὴν πατρίδα ἀναμμένη καί ὡς ἀποτέλεσμα δίδουμε σήμερα μὲ πίστη τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ συνέχεια τοῦ πολιτισμοῦ μας, παρὰ τίς τόσες ἀντίξοες συνθήκες πού παρουσιάστηκαν στὴν πορεία μας.

Φόρο τιμῆς θά πρέπει ἐπίσης νά ἀποτίσουμε σήμερα καί πρὸς ὅλους ἐκείνους τοὺς ἀφανεῖς ὑπῆρτες τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ, μεταξύ τῶν ὁποίων βρίσκεται καί τὸ μεγάλο κομμάτι τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ στὴ Βρετανία, πού μὲ τὸ δικό τους τρόπο μόχθησαν γιὰ τὴν πρόοδο τῶν ὁμογενῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ καί κατ' ἐπέκταση γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ ἔθνους. Ἄν δὲν ἔβηταν ἐκεῖνοι πρῶτοι τὰ θεμέλια, εἶναι πιθανὸ ὅτι ἐκδηλώσεις ὅπως καί ἡ ἀποψινὴ δὲν θά ἦταν ἐφικτές.

Ἄς τοὺς τιμήσουμε λοιπὸν ὅλους μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς γιορτῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καί μὲ τὴν ἀφορμὴ πού μᾶς προσφέρει ἡ ὡραία ἀποψινὴ ἐκδήλωση.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Τοῦ Προέδρου τῆς Παγκόσμιας Ὁμοσπονδίας Ἀποδήμων Κυπρίων
κ. Χάρη Σοφοκλείδη

Γιορτάζουμε καί τιμοῦμε, ὡς χριστιανοί καί ὡς Ἕλληνες, μὲ δέος καί εὐλάβεια τοὺς τρεῖς μεγάλους διδασκάλους τῆς χριστιανοσύνης, τοὺς θεμελιωτές τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐνώσαν μὲ ἐπιτυχία τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα μὲ τὸ ἀνέσπερο φῶς τῆς Βηθλεὲμ. Πέτυχαν, μὲ τὴ σοφία τους, τὴν ἀρμονικὴ σύζευξη τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸν Ἑλληνισμό, καί τῆς χριστιανικῆς παιδείας μὲ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία πού ἀποτέλεσε τὴ βάση τῆς ἀγωγῆς στὸ Βυζάντιο.

Ἐπῆρξαν καί οἱ τρεῖς τοὺς ἄριστοι ποιμένες, σοφοὶ παιδαγωγοὶ τῆς νεολαίας, μεγάλοι συγγραφεῖς, διδασκαλοὶ καί καθοδηγητές τῆς οἰκουμένης, ζηλωτές τοῦ ὡραίου, τοῦ δικαίου, λάτρεις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, μεταλαμπαδεύτες τῆς ἑλληνικῆς σοφίας στὸ Βυζάντιο, καί ἔθεσαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα στὴν ὑπηρεσία τῆς θρησκείας τοῦ Θεανθρώπου.

Οἱ πνευματικοὶ τοὺς θησαυροὶ παραμένουν αἰῶνιοι. Δίκαια ἀνακηρύχθηκαν προστάτες τῆς Παιδείας καί τῶν Γραμμάτων, γιὰ τὴ ἐξῆλθαν νικητές στὴν πάλη κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ καί τῆς πλάνης, γιὰ τὴ καθοδήγησαν καί κατεύθυναν τὰ βήματα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων στὸ δρόμο τοῦ καθήκοντος καί τῆς ἀρετῆς, γιὰ τὴ ἐναρμόνισαν τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ στοχασμὸ μὲ τὴ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία.

Στὴ δική μας ἐποχὴ, τὸ νέο αἰῶνα, τὴ νέα χιλιετία, οἱ δυνάμεις τοῦ κακοῦ συνεχίζουν νά γίνονται ὅπλα θανάτου καί καταστροφῆς τῆς ἀνθρωπότητας. Εἶναι καιρὸς οἱ δοκιμὲς καί οἱ πλάνες τοῦ λεγόμενου πολιτισμοῦ μας νά σταματήσουν. Σήμερα, ὅσο ποτὲ ἄλλοτε, ἔχουμε ἀνάγκη περισσότερο ἀπὸ πνευματικούς ἐργάτες καί φωτισμένους ὁδηγούς γιὰ νά μᾶς βοηθήσουν νά ξεπεράσουμε καί νά ἀποφύγουμε τίς θύελλες τῶν ἀντιθέσεων, τῶν πολέμων καί τῶν καταστροφῶν πού πλήττουν τὴν ἀνθρωπότητα.

Μὲ τὴν ἀναζήτησι τῆς καταξίωσης τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τῆς εἰρήνης, μὲ κοινωνικά, οἰκονομικά καί πολιτιστικὰ κριτήρια ἐπιβάλλεται νά ἐμπεδώσουμε τὴν ἀγάπη ἀπὸ τὸν ἀνθρωπο πρὸς τὸν ἀνθρωπο, νά ἀντιλοῦμε τίς αἰώνιες ἀξίες τῆς ἐλευθερίας καί τῆς δημοκρατίας, ὅπως τίς μετουσίωσαν καί μᾶς τίς κληροδότησαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες.

Εὐχαριστοῦμε θερμὰ τὸ Σεβασμιώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Γρηγόριο καί τὸ Ἀδελφῶτο τῆς Ἁγίας Σοφίας, πού μᾶς φιλοξενοῦν καί φέτος, εὐχαριστοῦμε ἐπίσης, ἐκ μέρους τῆς Ἑθνικῆς Κυπριακῆς Ὁμοσπονδίας καί τῆς Ἑλληνικῆς Κυπριακῆς Ἀδελφότητος, τὸν διακεκριμένο καθηγητὴ Μηνᾶ Ἀλεξιάδη γιὰ τὴν προθυμία μὲ τὴν ὁποία ἀνταποκρίθηκε στὴν πρόσκληση τοῦ Σεβασμιωτάτου καί τῆς Ὁμογένειας νά μᾶς βοηθήσει πνευματικά καί νά μᾶς στηρίξει ψυχικά.

Προσευχόμαστε στὸν Ἅγιο Θεὸ νά εὐλογεῖ πάντοτε τὸ ἔργο σας, Σεβασμιώτατε, καί νά ἔχει ὑπὸ τὴ σκέπη του τὸν Ἀπόδημο Ἑλληνισμό, τὴν Κύπρο μας καί ὁλόκληρο τὸ ἔθνος μας.

Εὐχαριστῶ.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῶν Ἑλληνορθόξων Κοινοτήτων τῆς Μ. Βρετανίας
κ. Διαντὴ Π. Πατέρα

Ἑλλογιμώτατε Κύριε Καθηγητά,

Εἶναι δύσκολο νά βρεθοῦν ἄξια εὐχαριστήρια καί νά σὰς συγχαροῦμε γιὰ τὴν ὑψίστης στάθμης πανηγυρικὴ ὁμιλία σας.

Ἀντελήφθημε τὰ εὐστοχα μηνύματά σας καί μᾶς ἀνασύρατε ἀπὸ τὴν τύρβην τῆς βιοτικῆς καθημερινότητας, μὲ τὰ σημαντικὰ σας νοήματα.

Ἐξ ὀνόματος τῶν διακεκριμένων, ἐκλεκτῶν καί κορυφαίων προσώπων, κάτω ἀπὸ τοὺς ἱερούς καί ἱστορικοὺς τοῦτους θόλους, καθὼς καί ὁλόκληρης τῆς Ὁμογένειας ἐδῶ, σὰς διαβεβαίω ὅτι θά ἐνθυμούμεθα τοὺς γλαφυροὺς λόγους σας, μὲ θερμὲς εὐχαριστίες καί μὲ πολλὴ χαρά.

Χάρις εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Γρηγόριον, πού διετήρησεν ἐπιτυχῶς τὴν μακράν παράδοση, νά ἀκοῦμε τοὺς Δασκάλους τῆς ἐποχῆς μας, πού μᾶς μιλοῦν κάθε χρόνο γιὰ τοὺς δασκάλους τῆς Οἰκουμένης, ἔχουμε τὸ τιμητικὸ προνόμιο νά ἀκούσουμε ἐοῶς ἐφέτος, κύριε καθηγητά.

Ἐχετε τὰ εὐγνώμονα αἰσθήματά μας καί τὴν προσδοκία νά σὰς ἀκούσουν κι' ἄλλοι πολλοὶ ὁμογενεῖς μας ἀκόμη ἐδῶ.

Ἀξίζει ν' ἀκούσουμε ὅλοι τὸν Ἑλληνα Πανεπιστημιακὸ Δάσκαλο, πού γεννήθηκε τὴ χρονιά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔγιναν τὰ Δωδεκάνησα πάλι Ἑλληνικά. Ὁ Θεὸς μαζί σας.

Τό κείμενο πού ακολουθεί αποτελεί μικρό απόσπασμα της Πανηγυρικής "Ομιλίας του Καθηγητή Μηνά 'Αλεξιάδη, την οποία εξέφωνησε στον Καθεδρικό Ναό της 'Αγίας Σοφίας Λονδίνου τό ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου, 29 'Ιανουαρίου 2000, στά πλαίσια τῶν δεκαήμερων ἐορτασῶν πού ὀργανώνει κατ' ἔτος ἡ 'Ιερά 'Αρχιεπισκοπή Θυατείρων καί Μ. Βρετανίας γιά νά τιμήσει τοὺς Τρεῖς 'Ιεράρχες καί τὰ 'Ελληνικά Γράμματα.

Οἱ Τρεῖς Οἰκουμενικοί Διδάσκαλοι, "μελίρρυτοι ποταμοί της σοφίας", ὑπῆρξαν καί πολυγραφότατοι συγγραφεῖς. Ὁ Μέγας Βασίλειος ᾤφησε πλῆθος συγγραμμάτων, τά ὁποῖα διαιροῦνται σέ δογματικά, πρακτικά, ὁμιλίες καί λόγους, ἐπιστολές. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος μᾶς παρέδωσε πλῆθος, ἐπίσης, συγγραμμάτων, πού κατατάσσονται σέ λόγους, ἐπιστολές καί ποιήματα. Τό ἴδιο καί ὁ 'Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος, συνέγραψε πολυάριθμα ἔργα, τά ὁποῖα εἶναι πραγματείες, ὁμιλίες καί λόγοι, ἐπιστολές.

Τό συγγραφικό ἔργο τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν ἔχει κεφαλαιώδη σημασία γιά τήν Ὁρθόδοξη Θεολογία, τήν 'Εκκλησιαστική Γραμματολογία καί 'Υμνογραφία, τήν Κλασική Φιλολογία, τήν 'Ιστορία, τή Γλωσσολογία, τή Φιλοσοφία, τήν Παιδαγωγική, τή Φιλοσοφική Ἀνθρωπολογία καί ἀσφαλῶς τή Λαογραφία. Γι' αὐτό ἔχει γραφεῖ μεγάλος ἀριθμός συγγραμμάτων καί μελετῶν, πού ἀναδεικνύουν τό μέγεθος τῆς συμβολῆς τους στίς ἐπιστήμες αὐτές. Ἐκφωνήθηκαν, ἐπίσης, ἀμέτρητοι λόγοι σέ 'Εκκλησιαστικά 'Ιδρύματα, Σχολεῖα καί Πανεπιστήμια, πού ὑπογράμμισαν πτυχές τοῦ ἔργου τους.

Ἀπό τήν πλευρά της ἡ ἐπιστήμη τῆς Λαογραφίας ἔχει νά δώσει τή δική της διάσταση στό συγγραφικό ἔργο τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν. Πρίν, ὅμως, περάσω στό κύριο μέρος τῆς ὁμιλίας μου, οἰς παρακαλῶ νά μοῦ ἐπιτραπῇ νά δώσω ἓνα σύντομο διάγραμμα θεματολογίας τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, πράγμα πού θά μᾶς βοηθήσει καλύτερα νά ἐντάξουμε τό λαογραφικό στοιχεῖο τῶν ἔργων στό ἱστορικό τους πλαίσιο.

Ἀντικείμενο τῆς Λαογραφίας εἶναι οἱ λαϊκές πολιτισμικές ἐκδηλώσεις ἡ ὁ λεγόμενος παραδοσιακός λαϊκός πολιτισμός ἱστορικῶν λαῶν. Σέ μία ἄδρομη διáιρεση πού θά περιελάμβανε δύο μεγάλες (καί καθιερωμένες στήν Ἑλληνική Λαογραφία) κατηγορίες θεμάτων (σ' αὐτές μποροῦν ὥστόσο νά γίνουν καί ἐμπέρους υποδιαιρέσεις) θά λέγαμε, ὅτι συγκαταλέγονται, καταρχάς, τά Μνημεῖα τοῦ Λόγου ἡ ἡ Φιλολογική Λαογραφία γενικά (δημοτικά τραγούδια, παροιμίες, παραδόσεις, ζόρικα ἡ ἐπῳδές, εὐχές καί κατάρες, αἰνίγματα, μῦθοι, παραμύθια, εὐτράπελες διηγήσεις, λαϊκό θέατρο, λαϊκές αὐτοβιογραφίες, λαϊκά βιβλία, παραλογεχνία, ὅρκοι, χαιρετισμοί, ὕβριστικά σχήματα καί πολλά ἄλλα) τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ἀλλά καί κοινωνικῶν τάξεων, πού ζοῦν στίς ἀστικές περιοχές. Ἀκολουθοῦν οἱ Παραδοσιακές Πράξεις καί Ἐνέργειες τοῦ Λαοῦ ἡ Ἑθιμική Λαογραφία γενικά (ἔθιμα τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς, οἰκισμοί, κατοικία καί ἀρχιτεκτονική, κοσμητικοί χώροι, ἐπιπλά καί σκευή, ἐνδυμασία, κοσμήματα, τροφές καί ποτά, κοινωνική ὀργάνωση, ἔθιμικό δίκαιο καί διοίκηση τῆς κοινότητος, λατρεία, φιλοσοφικές ἀναζητήσεις καί δοξασίες, προλήψεις καί δεισιδαιμονίες, θεραπευτική, μαντική, ἀστρολογία, μαγεία, θεραπευτική λαϊκή τέχνη, λαϊκοί βιοί, ἐπαγγέλματα κ.λπ.).

Ἄλλά ἡ πορεία τῆς Λαογραφίας εἶναι ἐξελικτική,

ἔτσι ὥστε νά περιλαμβάνει, πρὸς διερεύνηση, καί νεωτερικά ἢ σύγχρονα φαινόμενα λαϊκοῦ (ὑπὸ εὐρείαν ἔννοια) πολιτισμοῦ (στρατιωτική θητεία, πολιτική, τύπος, τουρισμός, ὁ κόσμος τοῦ αὐτοκινήτου, ἀθλητισμός, ἀστικοί δρόμοι, ἀστικές συνοικίες πληθυσμῶν μέ ἀγροτική προέλευση, πολιτιστικοί σύλλογοι, νέες μορφές ψυχαγωγίας, διασκέδασης καί ἐκτόνωσης, λαϊκή ἀγορά καί πλατεία, πολυκατοικία, μετακινήσεις πληθυσμῶν, διαφήμιση, περιθωριακές ὁμάδες, ὅψεις τῆς ζωῆς τῶν πόλεων κ.λπ.).

Τό λαογραφικό ἐνδιαφέρον γιά τή μελέτη τοῦ ἔργου τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν εἶχε ἤδη ἐκδηλωθεῖ ἀπὸ τά χρόνια τοῦ θεμελιωτῆ τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης στήν Ἑλλάδα Νικολάου Πολίτη (1859-1921). Κι αὐτό γιατί οἱ 'Εκκλησιαστικοὶ Πατέρες, προκειμένου νά καταπολεμήσουν παλαιές δοξασίες, ἐνέργειες, προλήψεις καί ἔθιμα τοῦ λαοῦ πού ἔρχονταν σέ ἀντίθεση μέ τή διδασκαλία τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας, τὰ ἀνέφεραν στούς Λόγους τους καί ἔτσι ἔγιναν σημαντικές λαογραφικές πηγές γιά τήν ἐποχή τους.

Πρώτος, λοιπόν, ὁ Νικόλαος Πολίτης ἐπιχείρησε μία (σύντομη) σταχυολόγηση λαογραφικοῦ ὕλικου στούς Α' καί Β' Κατηχητικούς Λόγους τοῦ 'Ιωάννη τοῦ Χρυσοστόμου, τήν ὁποία ἐδημοσίευσε κατόπιν, ἀπὸ τὰ Κατάλοιπά του, στή "Λαογραφία", ὁ μαθητῆς του καί μετέπειτα καθηγητῆς τῆς Λαογραφίας στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Στίλπων Κυριακίδης (1887-1964). Ὁ ἴδιος ὁ Κυριακίδης, ἄλλωστε, ἐπανῆλθε ἀργότερα στό θέμα μέ σύντομη (ἐπίσης) μελέτη του γιά τόν Χρυσόστομο.

Λίγα χρόνια μετά, στά 1940, ὁ Δημήτριος Λουκάτος ἐδημοσίευσε συστηματική (καί πολυσέλιδη) μελέτη, μέ θέμα τίς λαογραφικές εἰδήσεις γιά τὰ ἔθιμα τῆς τελευταίας, ὅπως ἀναφέρονται στό ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ ἴδιος ἐρευνητής, ὡς καθηγητῆς τῆς Λαογραφίας πλέον τῆς νεοσύστατης (τότε) Φιλοσοφικῆς Σχολῆς 'Ιωαννίνων, ἐκφώνησε, στίς 30 'Ιανουαρίου 1965, πανηγυρική ὁμιλία, δίνοντας μία συνοπτική εἰκόνα τῆς λαϊκῆς ζωῆς στά χρόνια τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν.

Τό 1982 ὁ ἱστορικός τῆς γλώσσας καί λαογράφος Δημήτριος Κρεκούκας ἐδημοσίευσε σύντομη ἐργασία γιά τὰ λαογραφικά στήν "Ἐξαήμερο" τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καί πρόσφατα ὁ συναδελφός Εὐάγγελος Αὐδίκος ἐσχολίασε λαογραφικά τόν Λόγο τοῦ Μ. Βασιλείου "Εἰς τήν ἀρχήν τῶν παροιμιῶν".

Ἰδιαίτερη, ὅμως, ἀναφορά πρέπει νά γίνει γιά τό ἐξάτομο καί μνημειώδες ἔργο τοῦ Καθηγητῆ Φαίδωνος Κουκουλέ (1881-1956), "Βυζαντινῶν βίος καί πολιτισμός" (1948-1957), τό ὁποῖο ἀποθησαυρίζει ἓνα τεράστιο πλῆθος λαογραφικῶν εἰδησιῶν καί θεμάτων ἀπὸ ὅλη τή βυζαντινὴν περίοδο. Τό ἀνεκτίμητο αὐτό ἔργο ἀποτελεῖ ἓνα instrumentum studiorum γιά κάθε ἐρευνητῆ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Ἡ δική μου ὁμιλία θά ἀσχοληθεῖ μέ τή (γενικότερη καί εἰδικότερη) λαογραφική σημασία τῶν Τριῶν Μεγάλων Διδασκάλων τῆς 'Εκκλησίας καί ἀποτελεῖ μία πρώτη προσπάθεια ἐνδεικτικῆς καταγραφῆς, κατάταξης καί, ὅπου κρίνεται ἀπαραίτητο, σχολιασμοῦ τῶν σχετικῶν λαογραφικῶν εἰδησιῶν, μέ βάση τήν προσωπική ἔρευνα καί ἀξιοποίηση τῆς μέχρι σήμερον γνωστῆς βιβλιογραφίας.

Τό σχετικό ὕλικό παρουσιάζεται ἐδῶ σύμφωνα μέ τό συνοπτικό διάγραμμα, πού προαναφέρθηκε.

Δημοτικά τραγούδια (“Ασματα”)

‘Ο ‘Ιωάννης ο Χρυσόστομος, αναφερόμενος σέ γαμήλια ειδωλολατρικά έθιμα, κάνει λόγο και για “ασματα αίσχρά, ά πάσης γέμουσιν άκολασίας” και σημειώνει ότι, μετά τό μουστήριο του γάμου, οι φίλες της νύφης τή συνόδευαν νύχτα στο σπίτι του γαμπρού, χορεύοντας και τραγουδώντας μέ μουσικά όργανα στους δρόμους της πόλης και της αγοράς: “Καί ήγετο ή νύμφη, αλλών και κιθάρας και τών άλλων τών τοιούτων ακούουσα ... Ουδέ επί της οίκιας, αλλά και διά της αγοράς ... μετά λαμπάδων, έν έσπερα θαδεία, ως πάναν αυτήν επιδείκνυσθαι ... μαλακών και μίμων εκεί χορευόντων...”.

‘Ο Γρηγόριος ό Θεολόγος μās δίνει επίσης ειδήσεις για εύχεται “επιθαλάμια” τραγούδια, πού ύμνουσαν την καταγωγή και τά χαρίσματα τών νεονύμφων. ‘Ο ίδιος πάλι μās πληροφορεί για τά τραγούδια πού λέγονταν στά θυζαντινά “παστοπήγια” (“κατά την πηξιν της νυφικής παστάδος”). Τό σχετικό χωρίο έχει ως έξης: “‘Αλλοι μέν ούν καλείτωσαν έρωτας, έπειδή γαμικόν τό παίζειν, και παρένου κάλλος γραφέτωσαν και νυμφίου χάριν άντεγειρέτωσαν και θαλλέτωσαν λόγους μετά τών άνθων τάς παστάδας”. Τό άπόσπασμα αυτό ό Κουκουλές συσχετίζει μέ τά παρακάτω νεοελληνικά δίστιχα:

Βασιλικό κι άροσπαρί, νερατζαθούς και ρόδα
φέρετε νά κρεμάσωμε εις τό παστό τή ρόδα.
Στρώσετε τά μεταξώτα, στρώσετε τά θελλούδα
νά πέσει ό νιός ό δροσερός κι ή κόρ· ή κοπελλούδα.
Στολίστε τό νυφικό και βάλετε διαμάντια,
γιατί θέ νά πλαγιάσουνε τέσσερα μαύρα μάτια.

Ειδήσεις σημειώνονται άκόμη και για έργατικά τραγούδια, τά όποία τραγουδιούνται για την άνακούφιση των εργαζομένων από την κοπαστική καθημερινότητα. Γράφει σχετικά ό Χρυσόστομος: “Διά τούτου και όδοιπόροι κατά μεσημβριάν έλαύνοντες υπόζυγια άδοντες τούτο ποιοϋσι την έκ της όδοιπορίας τλαιπωρίαν ταίς ώδαις εκείναις παραμυθούμενοι”. Στά έργατικά μπορούμε νά εντάξουμε και τά κοπηλατικά τραγούδια (των ναυτών), για τά όποία ύπάρχει μαρτυρία επίσης του Χρυσοστόμου.

Τά μοιρολόγια δέν είναι διόλου άγνωστα την εποχή αυτή, συνεχίζοντας άλλωστε και μακραίωνη παράδοση. ‘Ο Χρυσόστομος έπρόσεξε τις μοιρολογίστρες και έπαράτηρησε τις υπερβολικές εκδηλώσεις τους (τραθοϋσαν τά μαλλιά τους, ξεσχίζαν τά μάγουλα, χτυπούσαν τά στήθη), τις όποιες, μέ άποδοκιμασία, περιγράφει ως έξης: “‘Αλλά νυν μετά τών άλλων κακών και τούτο των γυναικων τό νόημα κρατεί. ‘Επίδειξιν γάρ έν τοίς θρήνοις ποιοϋνται και τοίς κακυτοίς, γυμνοϋσαι βραχίονας, σπαράττωσαι τρίχας, χαράδρας ποιοϋσαι κατά τών παρειών”.

‘Αν και έχουμε άρκετές ειδήσεις για τά δημοτικά τραγούδια της εποχής, εντούτοις σχετικά κείμενα δέν μās παραδόθηκαν στο έργο των Τριών ‘Ιεραρχών. Φυσικά και μαρτυρίες, όπως αυτή του Χρυσοστόμου, κάνουν άναγκαία την παραδοχή ύπαρξης, και μάλιστα σέ μεγάλη έκταση, λαϊκών θρήνων και μοιρολογιών.

Αινίγματα

‘Ο Χρυσόστομος μās δίνει άκόμη πληροφορίες για αινίγματα και σημειώνει έναν επιτυχή όρισμό τους: “‘Ετερον μέν τι αυτόθεν δηλοϋνται έστιν, έτερον δέ και έν ύπονοία επαγγέλλονται”. Τά αινίγματα λέγονταν και “ζητήματα” -, τόν όρο αναφέρει επίσης ό Χρυσόστομος.

‘Επωδές.

Οί έπωδές, όπως είναι γνωστό, είναι πεζοέμμετρα μικροκείμενα, πού απαγγέλλονται από τις έορκίστρες για την άποτροπή κακών ή θεραπεία άσθενειών. Είναι πασίγνωστες και στην εποχή αυτή, γι’ αυτό ό Χρυσόστομος, όπως έπισημαίνει ό Κουκουλές μέ τη σχεδόν άρχαίζουσα καθαρεύουσά του, “ψέγει τούς εισάγοντας γράδια εις τάς οικίας των, ίνα είπωσι τάς έπωδάς των ή καθόλου τούς καταφεύγοντας εις έπαιδούς χαρακτηρίζων τάς έπωδάς ως πομπήν διαβόλου, παρά τάς διαμαρτυρίας των γράιδιον ότι ήσαν Χριστιανία και κατά τάς έπωδάς μετεχειρίζοντο τό όνομα του Θεού. ‘Ο αυτός ιεράρχης, μάλιστα, έν τη όργη του, ήπειλει ότι δέν θά φεισθί εκείνου, όστις ήθελεν εύρεθί χρησιμοποιών έπωδάς”. Και ό Μέγας Βασίλειος άποδοκιμάζει επίσης όρους καλόν “έπαιδούς”, όταν άρρωστήσει τό παιδί τους.

‘Ο ‘Ιωάννης ό Χρυσόστομος πάλι, στον Β’ Κατηχητικό του Λόγου, μιλώντας για τις έπωδές, γράφει: “Τί άν είποι τις περί των έπωδάς και περιάπτους κεχηρμένων... Ου περιάπτα δέ μόνον, αλλά και έπωδάς σαυτῶ περιάγεις, γράδια μεθύοντα και παραπαίοντα εις την οικίαν σου εισάγων· και ούκ αισχύνη ούδέ έρυθριάς μετά τοσαυτην φιλοσοφίαν πρὸς ταῦτα έπονημένος; Και τό χαλεπώτερον της άπάτης· όταν γάρ παραινῶμεν ταῦτα και άπάγωμεν, δοκοϋντες άπολογείσθαι φασιν, ότι Χριστιανή έστιν ή γυνή ή ταῦτα έπάδουσα, και ούδέν έτερον φεγγέται ή τό του Θεού όνομα. Διά τούτο μέν ούν αυτήν μάλιστα μισῶ και άποστρέφομαι, ότι τῷ όνόματι του Θεού πρὸς ὕβριν κατακέχρηται ότι λέγουσα Χριστιανή είναι, τά των ‘Ελλήνων επιδεικνυται”.

‘Ο Νικόλαος Πολίτης, πού έσχολίασε τό άπόσπασμα, έπαράτηρησε ότι πρόκειται για αξιόλογη είδηση στην ιστορία των έπωδων, με βαθιά ριζωμένη πίστη στη δύναμή τους, πράγμα πού δέν μπόρεσε νά έξαλείψει ό Χριστιανισμός. Και συνεχίζει: “‘Η μόνη μεταβολή, ή όποία έγένετο, ήτο ή άντικατάσταση των έθνικων και μαγικων όνομάτων διά χριστιανικων, κάτι δηλ. έντελῶς έξωτερικόν. ‘Η ουσία της πράξεας παρέμενε ή αυτή, μαγική. Τούτο όρθότατα άναγνωρίζει ό ιερός πατήρ και διά τούτο επιτίθεται κατά των γράιδιον, μολοντί αυτή ή εκκλησία άνεγνωρίζει και έχρησιμοποίη την δύναμιν των ιερων όνομάτων εις έξορκισμούς και εύχας, δι’ ὧν προσεπάθει νά άντικαταστήση τάς έθνικάς έπωδάς”.

Οί Βυζαντινοί έκαναν άκόμη και την άλλη πανάρχαια χρήση της έπωδης, για την πρόκληση του έρωτικού συναίσθηματος. Πολλές γυναίκες, γράφει ό Χρυσόστομος, “ίνα έπιχαρείς γίνωνται”, χρησιμοποιούσαν έπωδές.

‘Ο ίδιος και ό Μέγας Βασίλειος αναφέρουν επίσης ότι οι Βυζαντινοί πίστευαν πώς οι έπωδές μπορούσαν νά θεραπεϋσουν τούς “θηριόδηκτους” ή νά άπομακρύνουν τά φίδια, τά έρπετά και τούς σκορπιούς.

“Ορκοι, κατάρες, ὕβρεις, βλασφημίες.

‘Ο ‘Ιωάννης ό Χρυσόστομος μās πληροφορεί ότι οι Βυζαντινοί όρκίζονταν συχνά στο όνομα της Θεοτόκου, όπως άλλωστε συμβαίνει και μέ τούς Νεοέλληνες (π.χ. μά την Παναγία).

‘Ο ίδιος, στον Β’ Κατηχητικό του Λόγου, μās δίνει έμμεσα ειδήσεις και για τις άιοχρολογίες της εποχής του: “Καθαράν φύλαττε την γλῶτταν αίσχρων και ὕβριστικων ρημάτων, βλασφημίας, έπορκίας και των άλλων τοιούτων. Και γάρ όλέθριον (τήν γλῶτταν) ... επί λαιδορίας και ὕβρεις και εὐτραπείας μετάγειν”.

Μύθοι

‘Ο Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γοήτευε, ἔλεγαν, τούς ἀκροατές του μέ τόν μῦθο γιά τά θορυβώδη χελιδόνια καί τούς ἡρεμούς κύκνους. ‘Ο μῦθος λέει ὅτι τά χελιδόνια εἰρωνεύονταν τούς κύκνους, γιατί αὐτοί ζοῦνε στήν ἐρημιά καί δέν χαρίζουν στούς ἀνθρώπους τή μουσική τους, ὅπως κάνουν αὐτά. Καί οἱ κύκνοι ἀπάντησαν, ἐσεῖς ζηλίζετε τούς ἀνθρώπους μέ τίς φωνές σας καί ἡ μουσική σας χάνεται στόν θόρυβο τῶν πόλεων. ‘Εμεῖς ὅμως μέ μόνες τίς φτερούγες μας θγάζουμε ἤχο ὅλο ἀρμονία στόν ἀέρα καί χαίρεται ὁποῖος τήν ἀκούει. “Οἱ δέ μόλις αὐτάς ἤξιώσαν καί λόγου, τῆς ἀδολεσχίας μίσσαντες. ‘Επεὶ δέ ἤξιώσαν... “ἀλλ’ αὐτό δι’ τοῦτο κάλλιστόν ἐστιν ἡμῶν, ὅτι μέτρω φιλοσοφοῦμεν τό μέλος, καί οὐκ ἀναμινύομεν θορύβοις τήν μουσικήν”.

Παροιμίες

‘Ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἐπέδειξαν οἱ Βυζαντινοί γιά τίς παροιμίες, διαχρονικά δημοφιλέστατο εἶδος τῆς λαϊκῆς (μικρο)λογοτεχνίας, τίς ὁποῖες ὁ ‘Αριστοτέλης προσδιόρισε ὡς “παλαιᾶς φιλοσοφίας ἐγκαταλείμματα [...] περιωθέντα διά συντομίαν καί δεξιότητα”. Καί ὁ ‘Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἐξαιρώντας τή σημασία τους, ἐπαρτήρησε ὅτι “οὐ δεῖ τῶν δημωδῶν παροιμιῶν καταφρονεῖν, ἀν ἔχωσι τι σοφόν” καί τίς ἐχαρακτήρισε “λόγους σοφούς”.

‘Ο Χρυσόστομος μάλιστα, ὁ ὁποῖος μελέτησε ἐπισταμένως τή σύγχρονη ζωὴ τῆς ἐποχῆς του, μάς δίνει στά ἔργα του ἀξιόλογο παροιμιολογικό ὑλικό. Καί τοῦτο, γιατί ὁ ἴδιος χρησιμοποίησε παροιμίες γιά νά διανθίζει τίς ὁμιλίες του. ‘Ο σοφός ιεράρχης μάλιστα δίνει καί μιάν ἐνδιαφέρουσα, ὅσο καί ἀσυνήθη πληροφορία: “Ὀνομάσθη δέ παροιμία, ἐπειδὴ παρὰ πάσης ὁδοῦ ἐγράφησαν οἱ τοιοῦτοι λόγοι πρὸς διόρθωσιν καί διδασκαλίαν τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς πορευομένων. Παρὰ τὰς ὁδοὺς δέ ἐγράφητο, ἐπειδὴ μὴ πάντες ἐχῶρουν τούς τῆς ἀληθείας λόγους, ἵνα κἂν διερχόμενοι καί βλέποντες διερευνῶσι τὰ γεγραμμένα καί οὕτω παιδεύωνται οἱ ἀνθρώποι. Τινές γοῦν ὀρίζονται αὐτάς οὕτως· ρῆμα παρόδιον ἀπὸ τινος ἐνός εἰς πολλά μεταλαμβανόμενον”.

‘Ο Φαίδων Κουκουλές, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε μέ ἐμβρίθεια τὰ ἔργα τῆς Βυζαντινῆς γραμματείας καί βέβαια καί τοῦ Χρυσοστόμου, παραθέτει, σέ σχετική ἐργασία του, κείμενα λαϊκοῦ παροιμιακοῦ λόγου. Στὴν ἐργασία αὐτὴ ὁ Κουκουλές παρατηρεῖ ὅτι οἱ λαϊκές παροιμίες καί παροιμιώδεις ἐκφράσεις πού βρίσκονται στά ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου, διατυπώνονται πάντως σέ ἐξελληνισμένη μορφή, μέ ἀποτελέσματα ἀποσιωπῶνται χρῆσιμα στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς γλώσσας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

Δίνω ἐδῶ ὁρισμένα δείγματα ἀπὸ τὴν ἐρευνα τοῦ Κουκουλέ:

- α) “Ὡπερ τοῖνον ἐν ἡμέρᾳ τοῖς ἐν νυκτὶ γενομένης οὐ γάνυται τις”.

‘Εδῶ ὁ Χρυσόστομος μάς δίνει τὴν παλαιότερη μαρτυρία τῆς λαϊκῆς αὐτῆς παροιμίας, ἡ ὁποία λέγεται, γιά νά δηλώσει ὅτι τὰ ἔργα πού γίνονται νύχτα, ὑστεροῦν κατὰ πολὺ ἀπὸ τὰ ἔργα πού γίνονται τὴν ἡμέρα. ‘Η παροιμία αὐτὴ εἶναι πολὺ κοινὴ καί στὴν ἐποχὴ μας καί ἀπαντᾷ σέ διάφορους τύπους: “τῆς νύχτας τὰ καμῶματα τὰ βλέπει ἡ μέρα καί γελᾷ” ἢ “τῆς νύχτας ἡ δουλειά, τῆς ἡμέρας τ’ ἀναγέλασμα” κ.λπ. ‘Ο Κρητικὸς ποιητὴς τοῦ ΙΔ’ αἰ. Στέφανος Σαχλίκης μάς παραδίδει καί ἓνα παλαιότερο λαϊκὸ τύπο τῆς παροιμίας αὐτῆς: “Τῆς νύχτας τὰ καμῶματα ἡ μέρα ἀναγελᾷ τα”.

- β) “Καὶ δημῶδης μὲν ἐστὶν ἡ παροιμία, ἣν ἐρεῖν μέλλω, πλὴν ἀλλ’ αὐτὸ τοῦτο συνέστησε.

Πέτραν γάρ κοιλαίνει, φησι, ρανὶς ὑδάτων ἐνδελεχοῦσα”.

‘Η παροιμία λέγεται γιά νά δηλώσει ὅτι μέ τὴν ἐπιμονὴ ἐπιτυχάνεται ὅ,τι ἐπιδιώκουμε. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀρχαία “πέτραν κοιλαίνει ρανὶς ὑδατος ἐνδελεχεῖν”. Στὴν ἐποχὴ μας εἶναι ἐπίσης πασίγνωστη μέ τὴ διατύπωση “στάλα μέ στάλα τό νερό τρυπάει τό λιθάρι” ἢ “σταλαματιά σταλαματιά, τό μάρμαρο τρυπιέται” κ.λπ.

- γ) “Καὶ καθάπερ οἱ ἰχθύες καταπίνουσι τούς καταδεεστέρους οἱ δυνατότεροι”.

‘Εδῶ δηλώνεται ἡ δύναμη τοῦ ἰσχυροτέρου, πού καταπνίγει τό δίκαιο τῶν ἀθθενεστέρων. ‘Ετοί ἡ παροιμία αὐτὴ μάς θυμίζει τὴν ἀντίστοιχη νεοελληνικὴ “τό μεγάλο ψάρι τρώει τό μικρό”.

‘Ο Μέγας Βασίλειος, ἐξ ἄλλου, στὴν ‘Ομιλία του “Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν”, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἐρμηνεία τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν τοῦ Σολομώντος, ὑπογραμμίζει: “‘Η μὲν γάρ Παροιμία παιδευσὶς ἐστὶν ἡθῶν, καὶ παθῶν ἐπανόρθωσις καὶ ὅλως διδασκαλίαν βίου, πυκνὰς τὰς ὑποθήκας περιέχουσα τῶν πρακτέων”. Καί σέ ἄλλο σημεῖο δίνει τὸν ὁρισμὸ τῶν παροιμιῶν: “Τό τῶν παροιμιῶν ὄνομα ἐπὶ τῶν δημωδεστέρων λόγων παρὰ τοῖς ἐξωθεν τετακται καί ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων, ὡς τὰ πολλά, οἶμος γάρ παρ’ αὐτοῖς ἡ ὁδὸς ὀνομάζεται, ὅθεν καί τὴν παροιμίαν ὀρίζοντο· ρῆμα παρόδιον τετριμμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καί ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον”. ‘Ο ὁρισμὸς αὐτός δίνει μέ ὁμορφὸ τρόπο τὴ λειτουργικότητά, ὅπως θά λέγαμε σήμερα, τῆς παροιμίας καί ἀξίζει νά συσχετισθεῖ μέ τὸν ἀνάλογο ὁρισμὸ πού ἔδωσε ὁ Χρυσόστομος (βλ. πῶ πάνω).

‘Ο Μέγας Βασίλειος στὴν ὁμιλία αὐτὴ θέλει νά τονίσει τὴν ὠφέλεια, ἀλλὰ καί τὴ χρησιμότητα τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν, γιατί ποτεῖται ὅτι τὰ διδάγματα του ἔχουν μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς. Γὰ τό λόγο αὐτό παρατηρεῖ “Μεγάλην μαρτυρεῖ δύναμιν ταῖς Παροιμίαις ὁ λόγος ὅτι ὑπερβαίνει τῶν σοφῶν τὴν σοφίαν, καί τῶν ἐναποκειμένων αὐτοῖς παιδευμάτων μείζονά ἐστι τὰ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης παραδιδόμενα”.

Θεωρητικὸ λαογραφικὸ σχολιασμὸ τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, ὅπως ἡδη ἀνέφερα, ἐπιχειρήσε ὁ Εὐάγγελος Αὐδίκος. [.....]

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

‘Απὸ ὅσα ἐλέχθησαν, γίνεται φανερό ὁ ζήλος τῶν Τριῶν ‘Ιεραρχῶν νά παιξούν ἓνα ρόλο χριστιανικὸ παιδευτικὸ καί διαφωτιστικὸ πάντα στόν λαό τους.

‘Εβλεπαν τόν λαό νά ἐξακολουθεῖ νά τηρεῖ καί νά ἐφαρμόζει, πεισματικά μάλιστα πολλές φορές, ἔθιμα, πίστεις κ.λπ. ὅχι ἀπλῶς προχριστιανικά, ἀλλὰ, συχνά, παράλογα ἢ καί ἠθικά προκλητικά.

Οἱ Τρεῖς ‘Ιεράρχες θέλησαν νά τὰ καταπολεμήσουν μέ δύο κυρίως τρόπους: εἴτε ἀπορρίπτοντάς τα ἀπολύτως ὡς ἀήθη πρὸς τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα (π.χ. ἐκτροπές στὴ συμπεριφορὰ κατὰ τοὺς γάμους ἢ στίς μεταμφιέσεις κ.λπ.), εἴτε διατηρώντας μέν - ἀφοῦ ἔβλεπαν κίόλας τὴν ἐμμονὴ τοῦ λαοῦ σ’ αὐτά, - ἀλλὰ ἀποδίδοντάς τους νέες σημασίες καί ἐρμηνεῖες (π.χ. στὴ χρῆση κεριῶν ἢ τῶν γαμηλιῶν στεφάνων).

Πάντως καί στὴ μιά καί στὴν ἄλλη περίπτωση, ἐμεῖς κερδίζουμε πληθὺς πληροφοριῶν, πολὺτιμων γιά τὴν “ἀναστήλωση” τῆς ὑλικῆς, κοινωνικῆς καί πνευματικῆς ζωῆς τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων στὸ Βυζάντιο. ‘Ετοί, ἡ συμβολὴ τῶν Τριῶν Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων σέ μιάν ἱστορικὴ λαογραφία, ἔστω καί ἄθελά τους, εἶναι τεράστια. [.....]

Κάθε χρόνο στις 30 Ιανουαρίου γιορτάζεται ό από αιώνων καθιερωμένος κοινός έορτασμός στη μνήμη των Τριών Ίεραρχών και μεγάλων δασκάλων της Έκκλησίας και της Παιδείας.

Ο Μέγας Βασίλειος, ό Θεολόγος Γρηγόριος και ό Ιωάννης ό Χρυσόστομος, πού ή Έκκλησία κατέταξε μεταξύ των αγίων γιά τά έργα και τήν προσφορά τους, άποτελούν μεγάλες μορφές της Χριστιανοσύνης και του Έλληνισμού.

Η Έκκλησία τους τιμά ως έμπνευστές και στυλοβάτες της πιά αθεντικής άποστολής της Όρθοδοξίας. Άλλά και ό Έλληνοί τους τιμά ιδιαίτερα συνδέοντας τή χαρμόσυνη και πανηγυρική έορτή της μνήμης των Τριών Ίεραρχών μέ ειδική άναφορά στην άρρηκτη σχέση πού έχουν δημιουργήσει μέ τά Έλληνικά Γράμματα και τόν Έλληνικό Πολιτισμό.

Υπήρξαν και οι τρεις τους οι μεγάλοι πατέρες της Έκκλησίας, πού συνέδεσαν άρμονικά τή Χριστιανική παιδεία μέ τήν Έλληνική Φιλοσοφία, τόν Έλληνοισμό μέ τόν Χριστιανισμό.

Οι Τρεις Ίεράρχες μετέδιδαν τή σοφία τους ως καθοδηγητές και προστάτες της Παιδείας συνδυάζοντας στά πνευματικά τους ιδεώδη τήν κλασική Έλληνική Παιδεία και τό Χριστιανικό κήρυγμα.

Γι' αυτό σήμερα, μαζί μέ τήν άνά τήν οικουμένη Όρθόδοξη Έκκλησία και τόν όρθόδοξο Χριστιανικό κόσμο γιορτάζει τή μνήμη των Τριών Ίεραρχών τό Έλληνικό σχολείο του άπόδημου Έλληνισμού και ή σπουδάζουσα νεολαία της πατρίδας μας, οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί Έλλάδας και Κύπρου.

Στό πλαίσιο του έπιτεπτού χρόνου μιάς πανηγυρικής όμιλίας θά προσπαθήσουμε όχι θέβαια νά μιλήσουμε γιά τους Τρεις Ίεράρχες πού άναδείχτηκαν τιάνες του πνεύματος και της άρετής, αλλά νά άναφερθούμε συνοπτικά και ένδεικτικά στη μοναδική προσφορά τους και σε μερικές μόνο πτυχές άπό τήν πολύπτυχη δραστηριότητά τους, τή συγγραφική τους δύναμη, τή ρητορική τους δυνατότητα και τήν ποιμαντορική τους άξιοσύνη. Άς πλησιάσουμε λοιπόν μέ σεβασμό και δέος τίς μεγάλες αυτές μορφές της Χριστιανοσύνης και του Έλληνισμού.

Και οι τρεις Ίεράρχες γεννήθηκαν, έζησαν και έδρασαν σε μιά έποχή πού ύπήρξε άπό τίς κρισιμότερες περιόδους της παγκόσμιας ιστορίας. Ο 4ος αιώνας είναι μιά περίοδος πού ή αυτοκρατορία δέν είχε άποβάλει άκόμη τό ρωμαϊκό της χαρακτήρα και ή μετάβαση άπό τόν άρχαίο κόσμο, μέ τήν κατάρρευση της είδωλολατρίας, στό νεότερο δέν είχε έδραιωθεί μέ τήν επικράτηση της νέας πίστης μέ τρόπο πού νά λύνονται και νά άντιμετωπίζονται έσωτερικά προβλήματα. Η σύγκρουση της καθαρής έλληνικής σκέψης και φιλοσοφικού στοχασμού μέ τίς μυστικιστικές ροπές της Άσίας, ή σύγχυση γιά τό περιεχόμενο του Χριστιανικού μηνύματος και οι διάφορες αίρέσεις άπειλούσαν και τόν Έλληνοισμό και τό Χριστιανισμό.

Ο Μέγας Βασίλειος γεννήθηκε τό 330 στην Καισάρεια της Καππαδοκίας. Διδάχτηκε τά πρώτα γράμματα άπό τόν πατέρα του, δάσκαλο της ρητορικής, και συμπλήρωσε τή μόρφωσή του στις σχολές του Βυζαντίου και των Άθηνών. Έκει γνώρισε και τό Γρηγόριο τό Ναζιανζηνό και άναπτύχθηκε μεγάλη φιλία μεταξύ τους. Τό 370 έγινε Έπίσκοπος Καισαρείας και πέθανε τό 379 σε ηλικία 49 έτών.

Ο Γρηγόριος ό Ναζιανζηνός γεννήθηκε τό 328 στη

Ναζιανζό της Καππαδοκίας όπου ό πατέρας του ήταν έπίσκοπος. Σπούδασε στην Καισάρεια, στην Άλεξάνδρεια και στην Άθήνα. Άσκησε τό ιερατικό του λειτουργήμα στη Ναζιανζό και στην Κων/η, όπου άνέθηκε και στον πατριαρχικό θρόνο πού λάμπρυνε μέ τή σοφία του.

Στην Κωνσταντινούπολη στό εκκληοάκι της Άγίας Άναστασίας εκφώνησε τους περίφημους λόγους του γιά τή θεότητα, εξαιτίας των όποιών άποκλήθηκε Θεολόγος. Τά τελευταία χρόνια της ζωής του, πέθανε τό 407, δηλαδή στις άρχές του νέου αιώνα, τά έζησε στην πατρίδα του συνεχίζοντας τό έργο του γιά τήν Έκκλησία.

Ο Ιωάννης ό Χρυσόστομος γεννήθηκε τό 347 στην Άντιόχεια της Συρίας και ήταν παιδί όνομαστής οικογένειας. Όρφανός σε μικρή ηλικία άνατράφηκε άπό τό μητέρα του Άνθοσσα και πήρε άνώτερη μόρφωση κοντά στό σοφιστή Λιβάνιο. Τό 372 βαπτίστηκε και άφοσιώθηκε στην ύπηρεσία του Χριστιανισμού και άναδείχτηκε ό μεγαλύτερος άπό τους ρήτορες της Χριστιανοσύνης. Κλήθηκε στον άρχιεπισκοπικό θρόνο της Κων/λης όπου δέ δίστασε νά κατακρίνει τήν έπιδεικτική πολυτέλεια των πλουσίων, τήν ύποκρισία, τή ματαιοδοξία και τήν κουφότητα των ισχυρών, ένώ ό άσκητικός του βίος τόν άποξένωσε άπό τους κύκλους της άριστοκρατίας.

Άποτέλεσμα της συνασπισμένης αντίδρασης λαϊκών και κληρικών ήταν ή παράνομη καθάρση του και ό θάνατός του άπό τίς κακουχίες και ταλαιπωρίες των πολλών μετακινήσεών του στις 14 Σεπτεμβρίου του 407.

Όνομάστηκε Χρυσόστομος γιαντί τά λόγια του έχουν τόσο άζία όση και τό χρυσάφι και ή ρητορική του δυνατότητα ύπήρξε άνά τους αιώνες έξακουστή.

Άλλά, άν εξετάσουμε πιά συγκεκριμένα τό έργο του καθενός, εκείνο πού πρώτο μäs έντυπωσιάζει είναι ή πνευματική τους συγκρότηση, τό ήθικό τους άνάστημα και ή παιδαγωγική τους σοφία. Είναι και οι τρεις θεόπνευστοι κήρυκες του Χριστιανικού λόγου, θαυστοχάστοι συγγραφείς και άγωνιστές του άγώνα κατά της παλιάς πίστης και κακοδοξίας αλλά και έναντίον των αίρέσεων.

Και οι τρεις προσοικειώθηκαν τήν έλληνική φιλοσοφία, διατύπωσαν μέσα άπό αυτήν χριστιανικές άλήθειες και στερέωσαν τή νέα πίστη.

Άντιμετωπίζοντας τήν αίρεση του Άρείου και τό κήρυγμα των αίρεικών χάραξαν τήν τροχιά πάνω στην όποία κινείται ή όρθόδοξη όμολογία. Και ό θαυμάσιος συγκερασμός της έλληνικής σκέψης και της Χριστιανικής πίστης επέβαλε τό Χριστιανισμό ως μία πανανθρώπινη θρησκεία, μέ μνημόματα και διδάγματα υπερχρονικά και κοσμοσωτήρια.

Σ' αυτή τήν άποστολή και έπίτευγμα διακρίθηκαν ό Βασίλειος μέ τήν καθαρότητα, σαφήνεια και κυριολεξία των λόγων του. Ο Γρηγόριος, μέ τήν θεολογική του γνώση και βαθύνοια. Και ό Ιωάννης, μέ τήν άπαράμιλλη έρμηνεία των Γραφών και μέ τήν κατοχή του μυστικού νά συναρπάξει τίς ψυχές των άκροατών του.

Άνάλογο μέ τό πνευματικό τους άνάστημα είναι και τό ήθικό μεγαλείο των Τριών Ίεραρχών. Λόγια και έργα, διδασκαλία και πράξη, θεωρία και παράδειγμα συμπορεύονται άρμονικά.

Είναι γνωστή ή άπάντηση του Βασιλείου στον άπεσταλμένο του αυτοκράτορα Ουάλεντα Μόδεστο πού ήθελε νά τόν έλκύσει στό Άρειανό δόγμα και στις άπειλές του γιά έξορία και θάνατο.

“Άρπαγή περιουσίας δέν φοβάμαι, γιαντί δέν έχω άλλο άπό λίγα ένδύματα και βιβλία. Έξορία δέν

ἀσθενικό κορμί μου, πού θά καταρρεύσει μέ τό πρώτο κτύπημα. "Ὅσο γιά τό θάνατο, αὐτός μέ ἐνώνει μέ τό Θεό καί ἐκπληρώνει τίς εὐχές μου".

Τί κι ἂν ὁ Γρηγόριος παραιτήθηκε ἀπό τόν τόσο ἐπίζηλο ἀρχιεπισκοπικό θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Εἶναι ὁ νικητής πού διδάσκει διαχρονικά πῶς ἀπό τή δόξα τῶν ἀζιωματῶν μεγαλύτερη εἶναι ἡ δόξα τῆς ἔμμονης στό καθῆκον.

Τί κι ἂν ἐξόρισαν τό Χρυσόστομο καί ἂν πέθανε στήν ἐξορία καθηρεμένος ἀπό μία ψευτο-σύνοδο; "Ἀδίκᾳ προσπαθοῦν νά τοῦ προσάψουν ὡς ἐλάττωμα τόν ἀλύγιστο χαρακτήρα, γιὰτί ἕνας συμβιβασμένος Χρυσόστομος δέν θά ἦταν ὁ ἱεράρχης πού διαχρονικά ἐμπνέει καί φρονηματίζει.

Ἡ παιδαγωγική σοφία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἀποτελεῖ βασικό σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς σημερινῆς γιορτῆς. Καί οἱ τρεῖς τιμῶμενοι Ἱεράρχες ἔχουν ἀναγνωριστεῖ ὡς παιδαγωγοί τῆς νεότητος καί μεγάλοι διδάσκαλοι. Θεωροῦνται οἱ θεμελιωτές τῆς σύζευξης τῆς Χριστιανικῆς ὁμολογίας μέ τήν ἑλληνική παιδεία καί τήν κλασική σκέψη. Καί ἀπό αὐτό τό συνταίριασμα ξεπήδησε τό ἑλληνοχριστιανικό ἰδανικό καί ἔνα νέο πρότυπο ἀνθρώπου.

Στό παραινετικό σύγγραμμα τοῦ Βασιλείου "Πρός τούς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων" ὑποστηρίζεται ἡ ἀποψη πῶς ἀπό τά λόγια τῆς πράξης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων μπορούμε νά ἀντλούμε διδάγματα. "Ἀνάλογα, τίς θέσεις τοῦ Γρηγορίου γιά τήν ἑλληνική παιδεία, μαρτυρεῖ ὁλόκληρη ἡ συγγραφική του παραγωγή. Θεωρεῖ τήν Παιδεία ὡς "πρῶτον ἀγαθόν" τοῦ ἀνθρώπου καί ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς. Στόν ἐμπνημόσυνο λόγο του στό Μ. Βασίλειο διαβάζουμε:

"Ἐχω τή γνώμη ὅτι ἔχει γίνεи ἀπό ὅλους τούς λογικούς παραδεκτό πῶς ἡ παιδεία κατέχει τήν πρώτη θέση ἀνάμεσα στό ἀνθρώπινα ἀγαθά". Σέ ἕνα του ποίημα - πού συνολικά φθάνουν τά 408 καί ἀπαιλῶνται σέ 17.500 στίχους - πού τό ἀπευθύνει σέ κάποιο "Σέλευκο" τοποθετεῖται στό πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν.

Ὁ Χρυσόστομος στό παιδαγωγικό του ἔργο "περί κενοδοξίας καί ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν" γράφει:

"Ἀμέσως μόλις γεννηθεῖ τό παιδί, ὁ πατέρας ἀρχίζει νά σκέπτεται καί νά φροντίζει μέ κάθε τρόπο, ὅχι πῶς θά κατορθώσει νά τό διαπαιδαγωγήσει, γιά νά γίνεи καλός ἄνθρωπος, ἀλλά πῶς θά μπορέσει νά τό στολίσει καί νά τοῦ φορέσει χρυσαφικά καί καλά ρούχα".

Καί ρωτᾷ:

"Γιὰτί τό κάνεις αὐτό, ἄνθρωπε; Δάσκαλο καλό θέλει τό παιδί σου γιά νά τό διαπαιδαγωγήσει. Χρυσοαφικά δέν τοῦ χρειάζονται ἀκόμα". Καί συνεχίζει: "ἡ ἀγωγή πρέπει νά ἀρχίζει πολύ νωρίς. Ἄν, ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι τρυφερή καί ἀπαλή, ἐντυπωθοῦν πάνω της τά καλά διδάγματα, τότε κανεῖς πιά δέν θά μπορέσει νά τά σβύσει, ὅταν θά εἶναι σκληρά σάν σφραγίδα".

Οἱ γνώμες τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν γιά τόν σκοπό τῆς ἀγωγῆς καί τήν προσωπικότητα τοῦ δασκάλου εἶναι πολύτιμες. Διέγνωναν πόση σημασία ἔχει γιά τό διδασκόμενο ἡ διδασκαλία πού γίνεи μέ ἀγάπη πρὸς αὐτόν. Ἀντιλήφθηκαν ὅτι δέν πρέπει νά προσφέρουμε στό παιδί δυσανάλογη τροφή μέ τήν ἀντιληπτική του ἱκανότητα. Κάνουν λόγο γιά τό ἐποπτικό καί ὄχι θεωρητικό τρόπο διδασκαλίας, γιά τήν ἀμοιβή καί τόν ἐπαινο. Σημειώνουν ὅτι ὁ μαθητής πρέπει νά συμμετέχει ἐνεργητικά στή διδακτική πράξη καί νά διατυπώνει γνώμες καί ἀπορίες.

Μιλοῦν γιά τήν ἐπίδραση τῆς μουσικῆς καί τῆς

γυμναστικῆς καί τοῦ ὑγιεινοῦ τρόπου ζωῆς στήν ἀγωγή. Σημειώνουν ὅτι ὁ δάσκαλος πρέπει νά ἔχει ἐπιστημονικό ὅπλισμό καί ἀκέραιο χαρακτήρα καί τό μάθημά του νά ἔχει ποικιλία χωρίς ὅμως νά καταντᾷ ἀπλή διασκεδασή.

Ἡ εὐαισθησία τους πρὸς τόν κόσμο τῆς δημιουργίας καί ἡ ψυχική τους εὐγένεια, ὅπως ἔγραψε κάποιος μελετητής τοῦ ἔργου τους, δηλώνουν ἀνήσυχη ψυχὴ καί εὐαίσθητη καρδιά πού μᾶς ἐκμυστηρεύεται τίς ἀποτυχίες, τίς ἀνησυχίες καί τά μυστικά τῆς.

Ἀληθινὸς ζωγράφος τῆς φύσης φανερώνεται ὁ Μ. Βασίλειος στίς ἐννέα ὁμιλίες του "Εἰς τήν Ἑξαήμερον". Ἀπό τίς Ἀλκυόνες καί τούς ἀετούς ἕως τά μυρμηγκία καί τά μικροσκοπικά ἔντομα καί ἀπό τήν κοντινὴ σελήνη ὡς τά πῶ ἀπόμακρα ἄστρα, ὅλα τά μελετᾷ μέ ἀγάπη, φιλοσοφεῖ, διδάσκει καί διδάσκει.

Καί τοῦ Χρυσοστόμου βρίσκουμε σελίδες ὅπου περιγράφεται ζωηρά ἡ φυσικὴ ὁμορφιά καί ἀντλοῦνται διδάγματα ἀπὸ αὐτή.

Ἡ ἐνδεικτικὴ αὐτὴ ἀναφορὰ τῶν παιδαγωγικῶν ἀπόψεων τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, παρὰ τήν πρόοδο πού σημείωσε ἕκτοτε ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη, φανερώνει πῶς τό ἔργο τους εἶναι κρίσιμο αὐτό τομέα ποτὲ δέν ἔχασε τήν ἀξία του.

Ἐκεῖνο ὅμως πού πλημμύριζε τίς καρδιές καί τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἦταν μιὰ γνήσια καί ἀνυπόκριτη ἀγάπη γιά τόν ἄνθρωπο. Ἀγάπησαν πλοῦσια ὅλους τούς πονεμένους τῆς ζωῆς, καταναλώνοντας τά ὑλικά πλούτη, καί τίς μεγάλες περιουσίες τους, ἀνακουφίζοντας τούς πάσχοντες. Διαμαρτυρήθηκαν κατὰ τῆς ἀδικίας καί τῆς ἀσπλαχνίας τῶν πλουσιῶν καί τῶν κοινωνικῶν πληγῶν τῆς ἐποχῆς τους. Τῇ φτώχεια, τῇ νεολαίᾳ, τῇ οἰκογένειᾳ, τά γηρατειά καί τά ποικίλομορφα προβλήματα ὅχι μόνο τῆς ἐποχῆς τους ἀλλὰ καί τῆς ἐποχῆς μας τά ἀντιμετώπισαν ἐμπρακτά.

Ὁ Βασίλειος στὸν καιρὸ τοῦ φοβεροῦ λοιμοῦ στήν Καισάρεια ἰδρύει τό περίφημο πτωχοκομεῖο καί νοσοκομεῖο, ὁλόκληρο συγκρότημα στό ὁποῖο οἱ κατατρεγμένοι ἔβρισκαν στέγη, τροφή, περίθαλψη καί παρηγοριά. Ἡ κοινωνικὴ πρόνοια ἦταν διαρκῆς φροντίδα τους καί προσφορά στὸν πάσχοντα συνάνθρωπο.

Δέν εἶναι, λοιπόν, ἡ παιδεία καί ἡ προσφορά τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν πού σήμερᾳ τιμοῦμε, ἐπίκαιρη;

Σήμερᾳ ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ φωτισμένους ὁδηγούς καί πνευματικούς ἐργάτες, στήν καθημερινὴ βιοπάλη καί στή δίνη τῆς κρίσης τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ καί τῶν ἀντιφάσεων του.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ὑπῆρξαν πρόσωπα μέ πολὺπλευρὴ δράση καί προσφορά πρὸς τήν ἐκκλησία, τήν ἀνθρωπότητα καί τόν Ἑλληνικὸ Χριστιανικὸ πολιτισμό. Ἡ προσφορά τους γιά τήν ἀνανέωση τοῦ ἐμπλουτισμοῦ καί τῆς συνέχισης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί πολιτισμοῦ εἶναι ἀνεκτίμητη. Οἱ λόγοι, τά κηρύγματα, τά θαυμάσια ἀποφθέγματά τους, τό ἦθος καί οἱ ἀρετές τους, φυσικὲς καί ἐπικτητές, ἀποτελοῦν ἕνα σύνολο ἀξιο θαυμασμοῦ καί μελέτης.

Τό παράδειγμα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἡ ἀπλότητα καί τό μεγαλεῖο τῆς ἐλεύθερης ψυχῆς τους, τό πνεῦμα τῆς ἀγάπης καί τῆς αὐτοπροσφορᾶς πού κατεύθυνε τῇ ζωῇ τους, ἡ εὐαισθησία καί ἡ σεμνοτήτᾳ τους, ἡ πνευματικὴ τους σοφία καί ἡ ἀγάπη τους γιά τήν ἑλληνικὴ παιδεία καί τά Χριστιανικά γράμματα πού μέ πάθος ὑπῆρξαν μπορεῖ καί σήμερᾳ καί αὔριο νά καθοδηγοῦν καί τά δικά μας βήματα στή ζωὴ καί κυρίως τῶν νέων καί εἶθε ἡ εὐλογία τους νά μᾶς συνοδεύει.

30.1.2000.

Ἱερὸς Ναὸς Ἀγίου Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Βορείου Λονδίνου.

Μέ βαθιά εὐλάβεια, ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανική μας Ἐκκλησία τιμᾷ στὶς 30 Ἰανουαρίου τὴ μνήμη τῶν Τριῶν Μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων, τοῦ Οὐρανοφάντορα Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Χρυσορρήμονα Ἰωάννη, πού μέ τὴν ἀκλόνητη πίστη τους πρὸς τὸ Θεό, τὴν ἀνεκτίμητη φιλοπατρία τους, ἀλλὰ προπάντων μέ τὸ παραδειγματικό τους ἦθος, ἀναδείχθηκαν δικαιολογημένα ὡς πρότυπα ἀνθρώπων καὶ Ἱεραρχῶν καὶ φάροι ἀέναοι, πού θά φωτίζουν ἐοαεὶ τὸ δύσβατο καὶ ἀνάντι δρόμο, πού ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴ λύτρωση καὶ τὴ σωτηρία.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ὑπῆρξαν βαθιά ἀνθρώπινοι, ἀλλὰ καὶ φιλόανθρωποι, ἀφοῦ ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὴν ὑπηρεσία τῶν συνανθρώπων τους.

Ὁ Μέγας Βασίλειος γεννήθηκε στὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας τὸ 329. Διδάχθηκε τὴ Χριστιανικὴ Θρησκεία ἀπὸ τὴ γιαιγιά του Μακρίνα καὶ τὴ μητέρα του Ἑμμέλεια. Τὰ πρῶτα του γράμματα τὰ ἔμαθε ἀπὸ τὸν πατέρα του. Μετὰ ταξίδεψε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν Ἀθήνα, ὅπου σπουδασε Ρητορική, Φιλοσοφία, Ἱατρική, Γεωμετρία. Πούλησε τὴν περιουσία του, τὴ μοίρασε στοὺς φτωχοὺς καὶ ἔγινε μοναχός. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μοναχικοῦ του βίου ἔγραψε καὶ τοὺς περίφημους Κανονισμοὺς γιὰ τὸ μοναχικὸ βίο. Βλέποντας τὴ φτώχεια καὶ τὴ δυστυχία νά κυριαρχοῦν γύρω του, ἱδρύσε τὴ Βασιλειάδα, μεγάλο, φιλόανθρωπικό Ἰδρυμα πού περιελάμβανε Νοσοκομεῖα, Ὁρφανοτροφεῖα, Ξενῶνες, Γηροκομεῖα, ὅπου πρόσφερε δωρεάν περίθαλψη σὲ ὅσους εἶχαν ἀνάγκη.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, γεννήθηκε στὴ Ναζιανζὸ ἐπὶ τῆς 329. Ἀπὸ τὴν παιδικὴ του ἡλικία φανέρωσε τὰ πλούσια καὶ σπάνια χαρίσματα του. Ἀγαποῦσε μέ πάθος τὰ γράμματα καὶ, λόγῳ τῆς οἰκονομικῆς κατάστασης τῶν γονιῶν του, μπόρεσε νά σπουδάσει στὰ καλύτερα κέντρα τῆς ἐποχῆς του. Στὴν Ἀθήνα γνώρισε τὸ Μέγα Βασίλειο. Ἀσκήτησε στὴν ἔρημο τοῦ Πόντου, ὅπου ἦταν καὶ ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ἔγραψαν πολλὰ βιβλία μαζί. Ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του στὴν ὑπηρεσία τῶν συνανθρώπων του, τῶν φτωχῶν, τῶν ἀρρώστων καὶ τῶν πονεμένων. Αὐτὸ ὅμως, πού τὸν ἀνέδεδιξε σὲ Μέγα Ἱεράρχη, ἦταν οἱ ἀγῶνες του ἐναντίον τοῦ Χριστιανομάχου Αὐτοκράτορα Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη καὶ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν.

Ὁ τρίτος Ἱεράρχης, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος γεννήθηκε τὸ 347 στὴν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας. Ἀπὸ μικρὸς ἔδειξε τὴ μεγάλη ἀγάπη του πρὸς τὰ γράμματα. Διδάχθηκε ἀπὸ τοὺς καλύτερους δασκάλους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ σπουδασε τὴν Ἑλληνικὴ καὶ Χριστιανικὴ Σοφία. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἶναι μία ἀπὸ τίς σπουδαιότερες μορφές τῆς Ἐκκλησίας μας. Μᾶς ἄφησε μέγα συγγραφικὸ ἔργο μέ ὑψηλὰ νοήματα καὶ ἐκλεκτὴ ποιότητα. Ἐγραψε ὁμιλίες, ἐπιστολές καὶ πραγματείες. Γνωστότατη εἶναι καὶ ἡ Θεία Λειτουργία του, πού τελεῖται ὅλο τὸ χρόνο στοὺς Ὁρθοδόξους Ναοὺς. Ἡ ζωὴ του ἦταν ἕνας συνεχὴς ἀγῶνας ἐνάντια στὴν ἀσέβεια, τὴν ἀδικία καὶ τὴν ὑποκρισία.

Οἱ τρεῖς Ἱεράρχες δὲν ἦταν φιλόσοφοι καὶ οὔτε προσπάθησαν ν' ἀναγάγουν τὸ Χριστιανισμό σὲ φιλοσοφία. Ὁ Χριστιανισμός δὲν ἦταν γι' αὐτοὺς κενὰ λόγια καὶ κοῦφες διακηρύξεις. Ἦταν πράξη καὶ τρόπος ζωῆς. Ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου, προσπαθώντας ν' ἀνακουφίσουν τοὺς δυστυχομένους, ν' ἀπαλύνουν τὸν ἀνθρώπινο πόνο, νὰ προστατεύσουν τοὺς κατατρεγμένους. Ἀγωνίζονταν μαζί μέ τὸ λαὸ γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ δὲ δίσταζαν νὰ ἔρθουν ἀντιμέτωποι μέ κάθε ἄδικη ἀρχὴ καὶ ἐξουσία. Ἡ ἀκλόνητη πίστη τους πρὸς τὸ Θεό, ἡ ἀπαράμιλλη ποιμαντορικὴ καὶ φιλόανθρωπικὴ τους δράση, ἡ βαθιά κατανόηση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, τῶν ἀνθρώπων ἀνησυχιῶν καὶ ἀναγκῶν, ἡ ἀπεριόριστη ἀντίδρασή τους στὴ διαφθορά, τὸ ἐξαίρετο θάρρος τὸ ὁποῖο ἐπέδειξαν μπροστὰ στὶς ἀπειλές καὶ τοὺς κινδύνους, θά μᾶς ἐμπνέουν καὶ θά μᾶς ἐνδυναμώνουν καὶ σήμερα μπροστὰ στὶς δυσκολίες καὶ τίς ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς.

Πάνω ἀπ' ὅλα οἱ τρεῖς Ἱεράρχες ἦταν ἄριστοι γνωστές τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιστήμης καὶ Φιλοσοφίας. Συνδύασαν ἁρμονικά στὴ διδασκαλία τους, ἀλλὰ καὶ στὴ ζωὴ καὶ στὰ ἔργα τους, τὰ διδάγματα τοῦ Χριστιανικοῦ κηρύγματος καὶ τῆς Κλασικῆς Παιδείας. Συνάελφωσαν ἁρμονικά τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία μέ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ ἀπὸ τὸ συνταίριασμα αὐτὸ γεννήθηκε ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμός, πού ἔχει ὡς κέντρο του τὸν ἄνθρωπο, μέ βασικὲς ἀρετὲς τὴ Θεοσέβεια, τὸ ἑλληνικὸ μέτρο, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀνεκτικότητα. Ἀξίες, πού πέρασαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο στὴν Εὐρώπη καὶ ἀφοῦ θεμελίωσαν τὴν Εὐρωπαϊκὴ σκέψη, ἀπετέλεσαν τὴ βάση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ παρουσία καὶ ἡ δράση τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὴν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦταν τέτοια, πού δίκαια ταυτίστηκαν μέ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ Γένους καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ γιορτὴ τους καθιερώθηκε καὶ ὡς γιορτὴ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Μία γιορτὴ πού ἔχει ὡς στόχο τὴν προβολή, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔκφραση τῆς περηφάνιας τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὸ συσσωρευθέν πνευματικὸ του ἔργο γιὰ τόσους αἰῶνες. Ἐνὸς ἔργου, πού ὡς κύριο χαρακτηριστικό, ἔχει τὴν πολλαπλότητα καὶ τὴν πολυμορφία, πού διαμορφώθηκε σὲ ποικίλους χώρους καὶ χρόνους καὶ ἀφομοίωσε μέ τρόπο δημιουργικὸ στοιχεῖα ποικίλων ἄλλων πολιτισμῶν. Ἐνὸς ἔργου, πού προκάλεσε καὶ προκαλεῖ τὸ θαυμασμό ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας. Ἐνὸς ἔργου, πού ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαίον λίθο τοῦ παγκόσμιου οὐμανισμοῦ καὶ πού ἔχει στὸ ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντός του τὸν ἄνθρωπο. Ἐνὸς ἔργου, πού ἂν μεταφρασθεῖ σωστά, τότε δὲ μᾶς ἀπομακρύνει, ἀλλὰ μᾶς πλησιάζει στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πού ἂν ἐφαρμοστεῖ σωστά, ὁδηγεῖ στὴν πρόοδο καὶ τὴν εὐτυχία. Ἐνὸς ἔργου, ἀναποσπαστο μῆμα τοῦ ὁποίου εἶναι καὶ ἡ πνευματικὴ παραγωγή τῶν ὅπου γῆς Ἑλλήνων, ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ὡς σήμερα, μέ τίς ἰδιαιτερότητες πού τὴ χαρακτηρίζουν.

Δέν μπορεί νά νοηθεῖ ἀρχαία Ἑλληνική Φιλοσοφία, χωρίς τόν Πλάτωνα, τόν Ἀριστοτέλη, τόν Ζήνωνα τόν Κιτιέα, οὔτε Ἑλληνική Γραμματολογία χωρίς τόν Θουκυδίδη, τόν Πλούταρχο, τό Λεόντιο Μαχαιρά, ἡ ἑλληνικός ποιητικός λόγος χωρίς τόν Παλαμά, τό Σεφέρη, τόν Κορνάρο, τό Βασίλη Μιχαηλίδη, τόν Κώστα Μόντη καί τόσους ἄλλους δημιουργούς, πού ἐξήσαν καί ζοῦν ἀκόμη σέ ὅλα τά μέρη τοῦ κόσμου. Οἱ ἰδιομορφίες, πού ὅπως εἶναι φυσικό ὑπάρχουν, χαρίζουν τόν πλοῦτο καί τήν ὁμορφιά, τό εὖρος καί τήν πολλαπλότητα στόν Ἑλληνικό Πολιτισμό, ὅπως ἀκριβῶς οἱ διάλεκτοι δίνουν μιά θετική δυναμική στή γλώσσα.

Ἐχουμε τήν τύχη ὡς Ἕλληνες νά κατέχουμε τήν πύο πλούσια καί πύο ἐκφραστική γλώσσα. Μιά γλώσσα πού μιλιέται ἐδῶ καί χιλιάδες χρόνια καί στήν ὁποία γράφτηκαν τό σημαντικότερα ἔργα τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ. Μιά γλώσσα, πού στάθηκε ἱκανή νά ἐκφράσει μέ ζηλευτή ἐπάρκεια, τά ἀνώτερα εἶδη τοῦ λόγου. Ἀγκάλιασε ὅλα τά εἶδη τῆς ποίησης. Ἦταν τό ἐκφραστικό ὄργανο τοῦ Ὁμήρου καί τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Στрасίνου καί τῶν Ψαλμωδῶν, τοῦ λαϊκοῦ θάρδου καί τοῦ Κύπριου ποιητάρη. Σ' αὐτήν γράφτηκαν ἱερότατα θρησκευτικά κείμενα καί τά πλέον πρωτότυπα διανοήματα τῆς φιλοσοφίας.

Αὐτή τῇ γλώσσᾳ, τίς παραδόσεις καί τόν πολιτισμό μας ἔχουμε χρέος νά διατηρήσουμε καί νά προβάλλουμε μέ περηφάνια.

Σήμερα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γυρνοῦν μέ περηφάνεια πίσω στίς ρίζες τους, στήν ἐθνική τους γλώσσα, στά ἦθη, τά ἔθιμα καί τίς παραδόσεις τους. Τό αἶτημα τῆς φυλετικῆς καί ἐθνικῆς ταυτότητας εἶναι τό πύο ἰσχυρό αἶτημα τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι οὔτε οἱ προσπάθειες πού γίνονται σήμερα γιά συγκρότηση κοινοτήτων ἡ ὁμάδων, ὅπως εἶναι ἡ Εὐρωπαϊκή Ἐνωση, δέ θεμελιώνονται στήν ἀπόρριψη ἡ τήν ἀπάρνηση τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας ἡ τῆς Ἐθνικῆς ταυτότητας. Τό ἀντίθετο. Κάθε ἔθνος διατηρεῖ μέ μεγαλύτερο πείσμα τά ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικά του, ὅταν αἰσθάνεται ὅτι ὑπάρχει κίνδυνος νά ἀφομοιωθεῖ καί νά χαθεῖ. Αὐτό δέν ἐμποδίζει τή συνεργασία, τήν κατανόηση καί τήν ἀποδοχή τῶν ἄλλων λαῶν. Ὅποιος ἔχει πλήρη Παιδεία στή μητρική του γλώσσα, ὁποῖος θρίσκεται σέ καθολική σύνδεση μέ τήν παράδοσή του, μπορεί νά δεχθεῖ τούς ἄλλους καί νά συμβιώσει μαζί τους φυσικά καί ἀνυπόκριτα. Πολύ περισσότερο ὅταν ἔχει τήν τύχη νά εἶναι θεματοφύλακας τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, μέ τήν ἐλεύθερη, ἀνοικτή, διαλεκτική, ἀντιδογματική τους φύση. Μέ τή δύναμη τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐπιβίωσε τό ἔθνος μας μέσα ἀπό τό "κρυφό σχολεῖο" τῆς Ρωμιοσύνης καί ἐξακολουθεῖ νά ὀδοιπορεῖ στό προσκήνιο τῆς Ἱστορίας τοῦ κόσμου. Οἱ διαχρονικές ἀξίες πού μᾶς κληροδότησαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καί ἡ Ἑλληνική μας γλώσσα, ἦταν ἐκεῖνα πού μᾶς κράτησαν ὀρθίους μέσα στούς κλυδωνισμούς τῶν αἰῶνων καί μέσα ἀπό τίς κάθε εἰδους τρικυμίες καί ἐπιβουλές καί μᾶς ἔδωσαν τήν ἀπαραίτητη πνευματική καί ψυχική ἀντοχή καί δύναμη, νά ἀγωνιζόμαστε γιά τήν κατὰκτηση κάθε εὐγενικοῦ, ἀληθινοῦ καί ὀραίου.

Ὅχυρῶμένοι πίσω ἀπό τό κάστρο αὐτό τῆς Ἑλληνικῆς μας Παιδείας, δίνουμε καθημερινά, οἱ

ὅπου γῆς Ἑλληνες, τή μάχη γιά διατήρηση τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας. Εἴμαστε αἰσιόδοξοι γιά τό μέλλον τῶν ὅπου γῆς Ἑλλήνων, γιατί ὅπως εἶπε καί ὁ Χρυσόστομος "Πολλά τά κύματα καί χαλεπόν τό κλυδώνιον ἄλλ' οὐ δεδοίκαμεν μή καταποντισθῶμεν, ἐπὶ γάρ τῆς πέτρας ἐστήκαμεν. Μαινέσθω ἡ θάλασσα, πέτραν διαλύσαι οὐ δύναται".

Ἡ πέτρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι τά Ἑλληνικά Γράμματα καί ἡ Ἑλληνική μας Παιδεία. Αὐτά θά μᾶς προστατεύσουν ἀπό κάθε εἰδους κίνδυνο.

Τά Ἑλληνικά Γράμματα εἶναι ἡ πύο μεγάλη κληρονομιά μας, ἄλλά καί ὁ πνευματικός προμαχῶνας καί τό ἀπόρρητο κάστρο τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ ἐνάντια στόν εἰσβολέα. Κάτω ἀπό τό φῶς τῆς Ἐθνικῆς μας Παιδείας θά συνεχίσουμε νά ἀντιστεκόμαστε ἐνάντια στούς εἰσβολεῖς καί θά ἀγωνιζόμαστε γιά τήν ἐθνική μας ἀξιοπρέπεια καί τήν ἀποκατάσταση τῶν δικαίων μας.

Μέσα στό ἴδιο πνεῦμα οἱ Ἕλληνες τῆς Μεγάλης Βρετανίας, εἴτε Κύπριοι εἴτε Ἑλλαδίτες, γνωρίζοντας ὅτι ἀνήκουν στήν Ἑλλάδα καί στόν Ἑλληνισμό ἀντιστέκονται στήν ἄλλοτριώση. Γνωρίζουν ποιά εἶναι ἡ ταυτότητά τους καί ἀγωνίζονται νά τήν διατηρήσουν. Γι' αὐτό, τόσο ἡ Ἐκκλησία ὅσο καί ὅλα τά ὀργανῶμένα σύνολα ἰδρύουν σχολεῖα, κτίζουν ἐκκλησίες, ἰδρύουν σωματεῖα, γιά διατήρηση τῆς Ἑλληνικῆς μας γλώσσας καί τῶν ἐθνικῶν μας παραδόσεων. Γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία, πολύ ὀρθά, διάλεξε νά γιορτάζει τῇ μέρᾳ αὐτῇ. Τῇ μέρᾳ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Γιατί τά Ἑλληνικά Γράμματα, ἡ Ἑλληνική Παιδεία εἶναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς ὑπαρξῆς μας.

Αὐτή ἡ προσπάθεια ἐνισχύεται ἀπό τίς Κυβερνήσεις Ἑλλάδας καί Κύπρου καί θά ἐνισχυθεῖ ἀκόμη περισσότερο. Χρειάζεται ὀμως καλύτερη ὀργάνωση καί συντονισμός. Χρειάζεται νά παραμερισθοῦν προσωπικές φιλοδοξίες καί διαφορές γιατί ἡ εὐθύνη ὀλων ἀπέναντι σ' ἕνα τόσο ἱερό σκοπό, πού σχετίζεται μέ τήν ὑπαρξη καί τήν εὐτυχία τῶσων ἀνθρώπων, εἶναι τεράστια.

Ὅλοι πρέπει νά συνειδητοποιήσουμε ὅτι ἔχουμε ρόλο νά διαδραματίσουμε σ' αὐτή τήν προσπάθεια. Βασικότερος ἀσφαλῶς εἶναι ὁ ρόλος τῆς οἰκογένειας. Πρέπει νά παραδειγματιστοῦμε ἀπό τίς οἰκογένειες καί κατὰ κύριο λόγο ἀπό τίς μητέρες τῶν τριῶν μεγάλων φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας μας πού τιμοῦμε σήμερα, οἱ ὁποῖες ἔθεσαν τά γερά θεμέλια πάνω στά ὁποῖα στηρίχθηκε ἡ προσωπικότητα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Πρέπει νά γνωρίσουμε τό ἔργο πού μᾶς κληροδότησαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καί νά ἀκολουθήσουμε τίς ὑποθήκες τοῦ μεγάλου ποιητῆ τῆς φυλῆς μας, τοῦ Κωστή Παλαμά, ὁ ὁποῖος πολύ εὐγλωττα ἐπισημαίνει τό χρέος μας καί μᾶς λέει.

*Παιδί, τό περιθόλι μου, πού θά κληρονομήσεις
ὅπως τό θρεῖς κι' ὅπως τό δεῖς, νά μήν τό παρατήσεις!
Σκάψε το ἀκόμα πύο βαθιά
καί φράξε το πύο στέρεα
καί πλοῦτισε τῇ χλῶρῃ του
καί πλάτυνε τῇ γῇ του.*

Ἡ ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ χρέους θά εἶναι καί ἡ καλύτερη γιορτή γιά τούς Τρεῖς Ἱεράρχες. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες μᾶς ἔδειξαν τό δρόμο. Σ' ἐμᾶς ἐναπόκειται νά τόν ἀκολουθήσουμε.

Καθεδρικός Ναός Ἀγίου Νικολάου Λονδίνου
30 Ἰανουαρίου 2000

Ἡ ἀθρόα συμμετοχὴ τῶν ἐνοριτῶν, ἡ τιμητικὴ ἐκπροσώπηση τῶν Προξενικῶν μας Ἀρχῶν, ἡ προσέλευση ἐκλεκτῶν συμπατριωτῶν μας ἀπὸ τὸ Λονδίνο, ἡ παρουσία ἐκπροσώπων τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, Ἀγγλῶν Βουλευτῶν καὶ τῆς Δημάρχου τοῦ Kingston, ἐδημιούργησαν μιὰ ἰδιαίτερα θερμὴ ἀτμόσφαιρα στὴν Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ συνέβαλαν ὥστε ἡ Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία ἀπὸ τὸν Θεοφιλέστατο Ἐπίσκοπο Τροπαίου κ. Ἀθανάσιο, συμπαραστατούμενο ἀπὸ τὸν Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη Διονύσιο Κυκκώτη, νὰ εἶναι πραγματικὰ "πανηγυρική", ὅπως ταιριάζει στὴν Μεγάλῃ αὐτῇ Ἑορτῇ τῶν Φώτων.

Καὶ ἀργότερα, ὁμορφὴ ὅπως πάντα καὶ χαμογελαστὴ σὲ τέτοιες σπάνιες ἡλιόλουστες μέρες τοῦ Γενάρη ἔδωσε ἡ φύση ζωντάνια στὸ περιβάλλον περὶ τὸν ποταμὸ Τάμεση - στίς κινήσεις τῶν ἀνθρώπων, στὰ πλεούμενα - βαποράκια καὶ βαρκούλες, στὰ νεροπούλια κάθε λογῆς.

Ἐκεῖ λοιπόν, στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, ἐστῆθη ἡ Τράπεζα γιὰ τὴν Τελετὴ τοῦ Ἀγιασμοῦ.

Καὶ ὁ Σταυρός, ἀνθοστολισμένος, ρίχνεται στὸ ποτάμι. - "Γιὰ τὴν Εἰρήνῃ τοῦ Σύμπαντος Κόσμου" καὶ μέ τίς εὐχὲς καὶ τίς προσδοκίες ὅλων ὅπως ὁ "Τεννήτορας" φωτίζει τὸν κόσμον ὥστε νὰ πλημμυρίσει ἡ γῆ μὲ ἀγάπη καὶ νὰ βασιλεύσει ἡ εἰρήνη.

Αὐτὰ ὑπῆρξαν καὶ τὰ κεντρικὰ νοήματα τῶν χαιρετισμῶν πού ἀντιηλλάγησαν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐορταστικῶν ἐκδηλώσεων. Θερμὰ λόγια ἀπηύθυναν οἱ προσκαλεσμένοι ξένοι τόσο στὴν Ἐκκλησίᾳ στὸ τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας ὅσο καὶ

Ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Τροπαίου κ. Ἀθανάσιος, ἡ Δήμαρχος τοῦ Kingston καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι τὴν στιγμὴ τῆς τελέσεως τοῦ Ἀγιασμοῦ τῶν ὑδάτων.

κατὰ τὸ γεῦμα πού ἐδόθη στὸ Nick's Restaurant.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος κ. Σάββας Καραγιάννης ἀπηύθυνε σὲ ὅλους θερμὸ χαιρετισμὸ καὶ ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ἐπρόσφερε στοὺς Ἀγγλους προσκαλεσμένους ἀπὸ ἓνα ἀντίτυπο τοῦ "Προσευχηταρίου" μὰ ἔκδοσιν πού ἀποτελεῖ πνευματικὴ ἐργασία τοῦ Ἀρχιμανδρίτη Ἐφραίμ Lash.

Στιγμιότυπο ἀπὸ τὸν Ἀγιασμό τῶν Ὑδάτων στὴν πόλιν τοῦ Margate. Τῆς ἱερᾶς πομπῆς πρὸς τὴ θάλασσα ἡγεῖται ὁ Σεβασμώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. Γρηγόριος, περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τοὺς διακόνους Θωμᾶ Ἀρτέμη (ἀριστ.) καὶ Μόδεστον Bunch (9.1.2000).

Τὴν ἐορτὴ ἐτίμησαν μέ τὴν παρουσία τους: Ἡ Δήμαρχος τοῦ Kingston, Councillor Jane Smith καὶ ὁ κ. Rodney Janes πού τὴν συνόδευε. Οἱ Βουλευτὲς Kingston, Edward Davey, καὶ Richmond, Δρ. Jenny Tonge, οἱ Ἀγγλικοὶ Ἱερεῖς James Bates - All Saints Parish Church, καὶ Ray de Vial - St. Paul's Church, μέ ἀντιπροσώπους τοῦ ἐκκλησιασματοῦ τους, ὁ κ. Ντῖνος Ἀποστόλου ἀπὸ τὴν Κυπριακὴ Ὑπατὴ Ἀρμοστεία, ὁ κ. Πολυθίου τῆς Κυπριακῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἀποστολῆς, ὁ κ. Διαμαντῆς Πατέρας, Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Ἑλληνορθοδόξων Κοινοτήτων, ὁ κ. Ἰωάννης Κουνῆς, Διευθυντὴς τῆς Τράπεζας Κύπρου, οἱ Πρόεδροι τῶν Κοινοτήτων τῆς Παναγίας - Wood Green, Παναγιώτης Μιλτιάδους, καὶ Ἀγίου Ἐλευθερίου - Leyton, Ἀκῆς Ἰωαννίδης.

Ο ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

του Χάρη Μεττῆ

ΜΕΡΟΣ Β΄

(συνέχεια από τό προηγούμενο)

Ὅπως εἶπαμε καί πῶς πάνω, ἐνδόμυχος πόθος τῶν Ἑλλήνων τοῦ Λονδίνου στό δεύτερο ἡμῖσι τοῦ 19ου αἰῶνα ὑπῆρξεν ἡ ἀνέγερση Ναοῦ πού θά τοὺς τιμοῦσε σάν "Ἕλληνες στή μεγάλη αὐτή Πρωτεύουσα τῆς τότε Εὐρώπης, τό Λονδίνο. Αὐτό, ἄλλωστε, φαίνεται καί ἀπό τῇ δήλωσῃ τῆς πρώτης τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς, στήν ὁποία, ὅπως εἶδαμε, εἶχε ἀνατεθεῖ ἀπό τήν Ἀδελφότητα ἡ εὐθύνη γιά τήν ἐξεύρεση τῆς καταλλήλου τοποθεσίας πρὸς ἀνέγερση ἑνὸς τέτοιου Ναοῦ: "Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι μία ἀπὸ τὰς δόξας τοῦ Ἑλληνισμοῦ· εἰς τό παρελθόν ὑπῆρξε τό καταφύγιον, εἰς τό μέλλον ἔσται ἡ ἐλπίς τοῦ Πανελληνίου. Δεῦτε τιμῶμεν ἑαυτοὺς δοξάζοντες τήν πρωτότοκον, τήν πρωτοφώτιστον, τήν πρωτομάρτυρα Ἐκκλησίαν τήν Ὁρθόδοξον". Καί οἱ ἐνθουσιῶδεις αὐτὲς ἐκφράσεις ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου καί τῆς Ὁρθόδοξης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας δέν ἦσαν, βέβαια, κενοὶ λόγοι, ἀλλὰ τόνιζαν καί μαρτυροῦσαν ἓνα βαθύτατο θρησκευτικὸ συναίσθημα, γιά τήν ἱκανοποίηση τοῦ ὁποίου οἱ Ἕλληνες καί τότε καί σήμερα εἶναι πάντοτε ἔτοιμοι νά ὑποστοῦν ὄχι μόνο ὑλικές θυσίες, ἀλλὰ καί χρόνον καί δυνάμεις νά σπαταλήσουν μέχρις ὅτου φέρουν εἰς πέρας τό ἔργον πού οἰκειοθελοῦς καί ἀφιλοκερδῶς ἐπωρρίζονται. Τό συμπέρασμα δέ αὐτό βγαίνει ἄνετα ὅταν μελετήσουμε μέ προσοχή τὰ Πρακτικά Ἰδρύσεως ὧν ἀνεξαιρέτως τὸν κατὰ τόπον, χώρες καί ἐποχές Ἑλληνικὸν Ὁρθόδοξον Κοινότητων μέ κέντρα τοὺς εὐκτηρίους τοὺς οἴκους. Ἐπειδὴ δέ ἐδῶ μιλάμε γιά τήν Ἀγία Σοφία Λονδίνου, ὥς ἀφήσουμε τήν τριμελῆ ἐκεῖνη Ἐπιτροπὴ νά μᾶς ἐκθέσῃ τοὺς λόγους πού ὀρωπούσαν τοὺς Ἕλληνες τοῦ 19ου αἰῶνα νά ἀνεγείρουν τὸν περικαλλέστατον αὐτὸν Ναὸ στήν καρδιά τῆς πανίσχυρης Βρετανικῆς Ἀυτοκρατορίας:

"Ἄν μήτε οἱ ἡμίσεις τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος δέν ἔρχονται εἰς τήν Ἐκκλησίαν κατὰ Κυριακὴν, ἂν οἱ ἐρχόμενοι συνωθῶνται καί στεναχωροῦνται διὰ τὴν ἔλλειψιν τόπου, ἂν ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως ἀπαιτεῖται ἡ κατανάλωσις τριῶν ὥρων καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ... Ἐάν μήτε ὅλοι αἱ ὀριζόμεναι ἀκολουθίαι ἐκτελοῦνται μήτε αἱ ἐκτελούμεναι λαμβάνουν χώραν εἰς κατάλληλον ὥραν, ἐάν οὐχ ἦτον οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἀδυνατοῦν νά εἰσέλθουν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀκολουθίας, ἀλλ' εἰσέρχονται ἀτάκτως, ἐάν γέροντες ἢ παῖδες, ὡγεῖς ἢ ἀδύνατοι ὀφείλοντες νά ἐγερθῶμεν μέ τὴν αὐγὴν καί νά ταξειδεύσωμεν μίλια νύσταις, παραμελοῦμεν νά συμμεθέσωμεν τῆς Θείας Κοινωνίας, εἰ μὴ μόνον ἀπᾶς τοῦ ἔτους, καί πολλάκις κοινωνοῦμεν πρὶν ἐκτελεσθῇ ἡ λειτουργικὴ θυσία, ἂν εἰς περιστάσεις ἀσθενείας ἢ καὶ φόβου θανάτου ἔχωμεν τὴν πνευματικὴν ἡμῶν παραμυθίαν ἀπέχουσιν μίλια τῆς κατοικίας μας, ἂν τὰ τέκνα μας ἀνατρεφῶνται ἄνευ τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων καὶ ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν τῆς ἡμετέρας ἀπαραμίλλου λατρείας, τὴν ὁποίαν μόνῃ ἡ τακτικὴ τῶν ἀκολουθιῶν σύχνασις χορηγεῖ, ἂν ἐπελθόντος χειμῶνος καὶ κακοκαιρίας ἐκτιθέμεθα εἰς τό δεινὸν δίλημμα ἢ νά ἀψηφίσωμεν τὰ στοιχεῖα ἢ νά παραμελήσωμεν τὰ θρησκευτικὰ ἡμῶν χρεῖ, ὅλα ταῦτα τὰ ἠθικὰ καὶ ὑλικά δεινὰ χρεωστοῦμεν εἰς τὴν ἀπόστασιν τῆς τωρινῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας ἀπὸ τὰς κατοικίας μας".

Μέ αὐτῇ, λοιπόν, τὴν ἐπιχειρηματολογία καὶ λαμβανόμενον ὑπόψη τοῦ γεγονότος ὅτι τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη γιά νά μεταβεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸ Bayswater σὺν City τοῦ Λονδίνου δέν ὑπῆρχαν τὰ σημερινὰ μέσα εἴτε μαζικῆς μεταφοράς εἴτε μέ ἰδιωτικά αὐτοκίνητα, ἦταν πολὺ φυσικὸ νά πεισθοῦν οἱ ζάμπλουτοι πᾶ Ἕλληνες, καίτοι τοῦ Λονδίνου (καὶ ὑπῆρχαν ἀκόμη πολλοὶ παρὰ τὴν παρατηρηθεῖσα στὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1870 οἰκονομικῆς κρίσης σὺν ἔμποριό μέ ἀποτέλεσμα νά κλείσουν ἀρκετὰ Ἑλληνικά ἐφορμιστικὰ γραφεῖα καὶ συναφεῖς ἐπιχειρήσεις) νά συνεισφέρουν γενναιόδωρα γιά τὴν ἐπίτευξιν τοῦ μεγαλεπήβολου, ἀλλὰ καί τόσο μακροπρόθεσμου στόχου ἀνέγερσης μεγαλοπρεποῦς Ἑλληνικοῦ Ὁρθοδόξου Ναοῦ, ἀφοῦ μάλιστα, ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει, στήν περιοχὴ τοῦ Bayswater ζοῦσαν ἤδη ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς.

Τόνιζαν, ὅμως, ἐπίσης οἱ Ἐπίτροποι στήν πῶς πάνω ἐγκύκλιό τους πρὸς τοὺς Ἕλληνες τοῦ Λονδίνου καί τὰ ἐξῆς: "Εἰς τὰς κακουχίας ταύτας ἤλθεν, ἐλπίζομεν, ἡ ὥρα νά τεθῇ τέρμα, μήτε δύναται τις νά εἴπῃ ὅτι αἱ δυσκολίαι εἶναι ἀνυπερβλήτοι διότι εἶναι χρηματικά. Ἀλλὰ, Κύριοι, εἶναι ἄδικον ν' ἀμφισβallestωμεν περὶ τοῦ ζήλου τῶν ἡμετέρων πρὸς τὰ καλὰ, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ὑπάρχουν μεταξύ ἡμῶν ἄτομα ἔχοντα τὴν δύναμιν νά κτίσουν Ἐκκλησίαν ἐξ ἰδίας δαπάνης". Καί ἡ διαπίστωση αὐτὴ ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὴν πῶς πάνω εἰδησὴ πού δημοσιεύθηκε στήν "Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια Κωνσταντινουπόλεως" (9 Αὐγούστου 1891), ἡ ὁποία μᾶς φέρνει ἀμέσως σὺν τὴν ἀναφορὰ πού ἔκανε ὁ Ἐμμ. Μαυρογορδάτος στήν Εἰσηγητικὴν τοῦ Ἐκθεσῆ πρὸς τὴν Γενικὴ Συνέλευσιν τῆς Ἀδελφότητος τοῦ Λονδίνου, ὅτι δηλαδὴ "ὑπάρχουν μεταξύ ἡμῶν ἄτομα ἔχοντα τὴν δύναμιν νά κτίσουν Ἐκκλησίαν ἐξ ἰδίας δαπάνης". Ὁ δὲ ἀναφερόμενος ἐδῶ Παῦλος Στεφάνοβιχ (Σκυλίτσης), ἀλλὰ καί οἱ συγγενεῖς τοῦ Δημήτριος, Ἰωάννης, Θεόδωρος, Λουκάς Ματθαῖος, Ἰωάννης Ματθαῖος, καὶ Μιχαὴλ Ζ-Σκυλίτσης περιλαμβάνονται ὅλοι τους στὸν κατάλογον συνδρομητῶν γιά τὴν ἀνέγερσιν καὶ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας Λονδίνου. Τό ἄρθρον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀλήθειας ἔχει ὡς ἐξῆς:

"Ὁρθόδοξος ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἐν Παρισίοις. -

Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ὁ ἐν Λονδίνο ὁμογενὴς κ. Στεφάνοβιχ Σκυλίτσης, ἀδελφός τοῦ ἐνταῦθα μεγατίμου ὁμογενοῦς κ. Παύλου Στεφάνοβιχ ἀνεγείρει ἰδίαις δαπάναις ἐν Παρισίοις ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ δέ ὁ μεγάλου ἰδρυτῆς, λέγει παρισινὴ τις ἐφημερίς, ἀπῆλθε ἵνα ἔτε ἡ ἐκκλησία καὶ τό πρεσβυτέριον οἰκοδομηθῶσιν ἐπὶ τοῦ γηπέδου τῆς ὁδοῦ Blzet, ὅπερ φέρει τοὺς ἀριθμ. 5 καὶ 7, ὁ ἀρχιτέκτων Vaudremet ἠναγκάσθη νά ἀνεγείρῃ τὴν ἐκκλησίαν παραλλήλως τῆς ὁδοῦ, οὕτως ὥστε ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ κατασκευασθεῖσθαι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Blzet ἀποτελεῖ μίαν τῶν πλευρῶν τῆς ἐκκλησίας· πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς προσόψεως ταύτης ὑπάρχει διάδρομος ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ἡ εἴσοδος τοῦ ναοῦ καὶ μετὰ τοῦτον ἔρχεται τό πρεσβυτέριον. Ἡ ἐκκλησία συνίσταται ἐκ τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ, δεξιὰ δὲ καὶ ἀριστερὰ ὑπάρχουσιν ἐξοχαί, αἵτινες δίδονται εἰς τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τὸ σχῆμα σταυροῦ. Ἡ ἐκκλησία κατασκευασθεῖσα ἐκ λίθων καὶ πλίνθων φέρει ἐν τῷ κέντρῳ τροῦλλον. Ἡ σπουδαιότερα ἐργασία θά εἶναι ἀποπερατωμένη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους. Ἡ ὅλη οἰκοδομὴ στοιχίζει 600.000 φράγκα. Εἰς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ποσόν

προσθετέα καί τά οὐχί ἐπίσης εὐκαταφρόνητα ποσά, ἄτινα δαπανηθήσονται ὑπέρ τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως καί εὐπρεπείας τοῦ ναοῦ.

Μέχρι τῆς σήμερον ἡ ἐν Παρισίοις ἑλληνική παροικία ἐξετέλει τά θρησκευτικά αὐτῆς καθήκοντα ἐν τῷ ἐκείῳ ρωσικῷ ναῷ. Ὁ κ. Στεφάνοβιτς Σκυλίτσης ἠθέλησεν οὐ μόνον νά προικίσῃ τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ δι' ἰδίου ναοῦ, ἀλλά συνάμα νά περισυναγάγῃ περὶ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην πάντας τοὺς ἐν Παρισίοις οἰκοῦντας ὁμογενεῖς ὀρθοδόξους ἐν ἰσχυρᾷ καὶ συμπαγεῖ Κοινότητι."

Βέβαια καί σήμερα ὑπάρχουν στή Βρετανία "μεταξύ ἡμῶν ἄτομα ἔχοντα τὴν δύναμιν νά κτίσουν Ἐκκλησίαν ἐξ ἰδίας δαπάνης", ὥπως ἀπουσιάζει δυστυχῶς ἀπὸ τοὺς πραγματικούς "Ἕλληνες μεγιστάνες τοῦ πλοῦτου" *"ὁ ζῆλος πρὸς τὰ καλά"*, ἢ μᾶλλον, τό θαυτοῦ ἐκείνου θρησκευτικοῦ καί πατριωτικοῦ συναισθήματος, τὰ ὁποῖα θά τοὺς ἐμπρωχῶσαν νά υπογράψουν μιά χοντρή τραπεζικὴ ἐπιταγὴ γιὰ τὴν ἀπόκτηση εὐκτηρίων οἰκῶν ἢ ἄλλων κοινωφελῶν κοινωτικῶν ὁμογενειακῶν ἰδρυμάτων. Καί ἡ ἀπουσία αὐτῆ δὲν ἀποτελεῖ φαινόμενο πού ἐμφανίζεται μόνον στή Βρετανία, Κράα καί παγκόσμια, ὅπου ζοῦν Ἕλληνες ὄντως ῥοῖσοι, ἀλλά χωρὶς τό χαρακτηριστικό τοῦ Ἑθνικοῦ Εὐεργέτη πού λάμπρυνε τὸν ἀπόδημο Ἕλληνισμό σὸ παρελθόν. Ὑπάρχουν ὥμως εὐτυχῶς καί οἱ πάμπολοι ἐκεῖνοι "μικρο-Κροῖσοι" ἢ καί μικρομεσαῖοι ἐπιχειρηματίες καί λοιποὶ ὁμογενεῖς (Ἀργυρὸς Στάκης, Ἰωάννης Πατέρας, Ἰωάννης Κρητικός, Σοφοκλῆς Παπανικολάου, Διαμαντῆς Πατέρας, Κ. Λεβέντης, Κ. Γουλιανδρῆς, Στέλιος Ἰωάννου, Ἀνδρέας Δαυτῆς, Ἰάκωβος Τσοῦνης, Φ. Λυκιαρδόπουλος, Ν. Λαιμός, Ι. Χατζηπατέρας, Λέων Λαιμός), οἱ ὁποῖοι συμβάλλουν οὐσιαστικά στή συνέχιση τοῦ λαμπροῦ παραδείγματος τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ Ἀποδήμου Ἕλληνισμοῦ.

Τό ποσόν πού εἶχε ὑπολογίσει ἡ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας Λονδίνου ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν πραγματοποιίση τοῦ ὅλου ἔργου ἀπερχόταν στίς £21,000 (εἴκοσι μία χιλιάδες λίρες), ποσὸ ἀξιολογώτατο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Γιὰ τὴν ἐξεύρεση δὲ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ἐγένοντο τρεῖς σκέψεις: Νά δωρίσουν τὰ Μέλη £10,000 (δέκα χιλιάδες λίρες) ὥς ἐκούσια εἰσφορά, τό δὲ ὑπόλοιπο ποσὸ νά τό δανεισθεῖ ἡ Κοινότης ἀπὸ Τράπεζα μέ χαμηλὸ τόκο· νά πουλήσουν τὰ στασιδία τοῦ Ναοῦ πρὸς £50 (πενήντα λίρες) τό καθένα· καί, τρίτο, τό κάθε Μέλος νά καταβάλλει ὑποχρεωτικὴ ἐτήσια εἰσφορά, ἡ ὁποία, ἀφοῦ θά κάλυπτε τὰ πιθανὰ ἐτήσια ἐξόδα λειτουργίας τοῦ Ναοῦ, θά ἄφηνε ἀρκετὸ ἐτήσιο εἰσόδημα πού θά ἀποπλήρωνε τραπεζικὸ δάνειο. Τελικὰ ἀποφασίστηκε ὡς πιὸ πρόσφορη λύση γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ Ναοῦ ἡ καταβολὴ ἐτησίων εἰσφορῶν ἀπὸ τὰ Μέλη τῆς Κοινότητος, μέ τὴν ἀκόλουθη διασάφισή ἀπὸ μέρους τῆς Ἐπιτροπῆς.

"Τό χαρίζειν χρήματα ἡχεῖ ἴσως δυσακουστότερον, ἐκτός ἂν θελήσωμεν νά ὑπολογίσωμεν, ὅτι ἀπλῶς πρόκειται νά χαρίσωμεν εἰς ἑαυτοὺς, καί ναί μὲν ἡ δωρεὰ ἐπεκτείνεται καί εἰς τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν, ἀλλ' ἂν οἱ ζῶντες ἀπολαύσωμεν διὰ θίου τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ, δυνάμεθα μετὰ γαλήνης ν' ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν διαιώνισιν τῶν ἀγαθῶν τούτων. Ἀδιστάκτως συστήνομεν τὸ μέσον τοῦτο ὡς προσφορώτερον πάντων. Ἡ ἰδέα πωλήσεως στασιδίων ἀντίκειται εἰς τοὺς δημοκρατικούς ὅρους ἰσότητος, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία ἐθεμελιώθη, καί τοὺς ὁποίους ἡ Ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία πιστῶς διειτήρησεν· ἀλλὰ προκειμένου περὶ Κοινότητος παροικούσης ἐν ξένῳ τόπῳ,

προκειμένου περὶ ἔργου, τό ὁποῖον εἶναι ἀνάγκη νά κατορθωθῇ διὰ παντός θεμιτοῦ μέσου, προκειμένου πρὸ πάντων περὶ ἔργου, ἐκ τοῦ ὁποίου μέλλουν νά ὠφεληθῶσι τοσοῦτοι καί ἐκ τῶν ζώντων καί ἐκ τῶν ἐπερχομένων, δὲν εἶναι νομίζομεν ποσῶς ἐπίζηλον ν' ἀπονεμηθεῖ τό εὐλογον καί δίκαιον τοῦτο προνόμιον εἰς ἐκείνους, οἵτινες διὰ τῶν χρημάτων τῶν μέλλουν νά κάμωσι τό ἔργον κατορθωτόν".

Τό τελευταῖο αὐτὸ σχόλιο ὀφείλουσε, πιστεύω, νά τό προσέξουμε ἰδιαίτερα ὅλοι ὅσοι ζοῦμε στὴν ξενεῖα καί, πολλοὶ ἀπὸ μᾶς, ἀναμένουμε τὰ πάντα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ὅταν μᾶς ζητηθεῖ νά τὴν συνδράμουμε, μεψιμοιροῦμε καί κατηγοροῦμε τοὺς ἱερεῖς καί τοὺς ἐπιτρόπους ὅτι εἶναι, δῆθεν, ἀχόρταγοι, ἀπαιτητικοί, κουραστικοί, σημωνιακοί καί ἄλλα δυσμενῆ ἐπίθετα, ἐνῶ μοναδικὸς στόχος τῶν διοικούντων τοὺς κατὰ τόπους ἱερούς ναοὺς τῆς Ὀμογενείας εἶναι νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ ἀπρόσκοπη λειτουργία τους καί ἡ ἀντιμετώπιση τῶν ἀναγκαιῶν δαπανῶν ὄχι μόνον γιὰ τὴ συντήρησιν καί τὸν καλλωπισμὸ τοῦ Ναοῦ, ἀλλὰ καί γιὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, τοῦ φιλανθρωπικοῦ καί τοῦ ἄλλου ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον ἀφανέως κοινωφελοῦς ἔργου πού πραγματοποιεῖται μέ κέντρο καί μοχλὸ τὴν τοπικὴ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί μάλιστα μέ τὴν ἀφιλοκερδῆ καί χρονοβόρα ἐργασία πού προσφέρεται ἀπὸ μέλη τοῦ εὐσεβοῦς ποιμνίου τῆς.

Τό ἐπόμενο ἔθλημα τῆς ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ Ἐπιτροπῆς ἦταν, βέβαια, ἡ ἐξασφάλισις τῶν ὑπηρεσιῶν Νομικῶν καί Τεχνικῶν Συμβούλων, οἱ ὁποῖοι θά τοὺς διασφάλιζαν ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀπρόσκοπη ἐκτέλεσις τοῦ ὅλου ἔργου, ἀφ' ἑτέρου ὁμως, καί γι' αὐτοὺς τό κυριώτερον, θά τοὺς πρόσφεραν ἕνα ἔργο ἀντάξιο τῶν προσδοκιῶν καί τοῦ ὀνόματος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Λονδίνου. Χρησιμοποίησαν, λοιπόν, σάν Νομικοὺς Συμβούλους τὴν Ἐταιρεία Freshfield καί Williams, σάν Ἀρχιτέκτονα τοῦ John Oldrid Scott καί σάν ἐργολάβους τῶν τὴν Ἐταιρεία Kirk καί Randall. Σάν πεπειραμένοι ἔμποροι, μάλιστα, τὰ Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς εἶχαν ἀπαιτήσει καί λάβει ἀπὸ τοὺς ἀρχιτέκτονες λεπτομερέστατα σχέδια τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος τοῦ Ναοῦ (γύρω στὰ 600 σχέδια), καί ἀφοῦ τὰ μελέτησαν μέ κάθε προσοχή, τὰ ὑπέβαλαν στοὺς ἐργολάβους, τοὺς ὁποίους καί ὑποχρέωσαν νά δεχθῶν ἐιδικὸ ἄρθρο σὸ συμβόλαιον, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο "κανὲν ἐξοδὸν ἐξω τοῦ συμβολαίου δὲν θά εἶχε δικαίωμα νά ἀπαιτήσῃ ὁ ἐργολάβος, ἂν δὲν ἐλάβανεν εἰδικὴν προηγουμένην ἄδειαν καί ἐγγράφον ἐγκρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς". Καί τοῦτο γιὰτί μέ τὴν πρόνοιαν αὐτῇ, ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε ἀπὸ παρόμοιες ἐργολαβικὲς συμφωνίες, "ἀπεκλείετο ὁ μέγας κίνδυνος ἀορίστου ἐκτάκτου δαπάνης, ἥτις συνήθως εἶχε τὴν πηγὴν τῆς εἰς τὴν συνήθειαν, ὅτι πᾶσα μεταβολὴ ἔργου, ἂν ἤθελε διατάξει καί ἐγκρίνει ὁ ἀρχιτέκτων, δένει καί ὑποχρεοῖ τὸν ἐργοδότην πρὸς τὸν ἐργολάβον", ὅταν, μάλιστα, ὅπως συμβαίνει συχνά, ὑπάρχει προσυνεννόησις οἰκονομικῆς φύσεως μεταξὺ ἐργολάβων καί ἀρχιτέκτονων σέ βάρος πάντοτε τοῦ ἐργοδότη.

Στὴν πρόνοιαν, πάντως, αὐτῇ τῆς ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ Ἐπιτροπῆς νά μελετῇ ἐπισταμένως καί μέ κάθε προσοχὴ τὴν πᾶσαν λεπτομέρεια εἰς πρὸς τὰ ἐξόδα πού θα ἀπαιτοῦνταν γιὰ τὴν ἀνέγερσιν ἑνὸς τέτοιου μεγαλοπρεποῦς Ναοῦ ὀφείλεται σέ μεγάλο βαθμὸ καί τό γεγονός ὅτι ἡ κατάθεσις τοῦ θεμελίου λίθου ἐγένετο μόλις στίς 18 Ἰουλίου 1877, δηλαδὴ τεσσαράμισι χρόνια μετὰ τὴν ἀρχικὴ ἀπόφασιν τῆς Γενικῆς Συνέλευσις τῶν Μελῶν τῆς Ἀδελφότητος ἡ Κοινότητος τῶν Ἑλλήνων τοῦ Λονδίνου γιὰ ἀνέγερσιν νέου εὐκτηρίου οἴκου γιὰ τίς θρησκευτικὰς τους ἀνάγκες. Ὑπῆρχε, ὁμως, κι ἕνας ἄλλος λόγος

γιά τήν καθυστέρηση αὐτή, καί αὐτοῦ ἀφοροῦσε τήν ἀγορά τοῦ leasehold τόσο ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου ὅσο καί τῆς παραπλήσιας οἰκίας πού ἀνῆκε (τό leasehold) στήν Lady Jessalina Smith. Δέν πρέπει, ἐπίσης, νά παραβλέψουμε καί τήν εἰσπραξή τῶν εἰσφορῶν ἀπὸ τὰ Μέλη τῆς Κοινότητος, γεγονός πού ὁπωσδήποτε πῆρε κάποιο χρόνο, ἔστω κι ἂν, ὅπως τόνισε ὁ Πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ Ἐπιτροπῆς Ἑρμανουὴλ Μαυρογορδάτος στήν ὁμιλία του κατὰ τήν κατάθεση τοῦ θεμελίου λίθου, τὰ Μέλη αὐτὰ εἶχαν δεῖξει *“γενναιοσύνητα εἰς τὰς συνεισφοράς των”* κι *ἔτσι τελικά “ὑπὸ ἐθνικὴν ἐποπὴν ἕκαστος θά εἶπῃ δικαίως ὅτι ἡ ἡμετέρα Κοινότης ἐτίμησεν ἑαυτὴν δεῖξασα τὴν ζωτικότητά της καὶ δοῦσα νέον δείγμα τῆς ἀγάπης ἣν οἱ Ἕλληνες τρέφουν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν των”*.

Πλέκοντας δὲ ἀκόμη περισσότερο τὸ ἐγκώμιο γιὰ τὴν προθυμία τῶν Ἑλλήνων τοῦ Λονδίνου νά συμβάλουν στήν ἀνέγερσιν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας

Σοφίας, ὁ Μαυρογορδάτος ἐθεώρησε σκόπιμο (αὐτὸ, ἄλλωστε, ἀποτελοῦσε καί τὴν οὐσιαστικὴν κινητήρια δύναμη πού ἐκπρωχνε ὅλα τὰ Μέλη νά δεχθοῦν ἀγογγύστως τὸ βάρος ἐνὸς τέτοιου σπουδαιότερου ἔργου) νά τονίσῃ ὅτι ἡ πιὸ πάνω εὐμενὴς ἀνταπόκριση τῶν Ἑλλήνων *“εἶναι ὅσον ἡδύνατο νά περιμένῃ τις ἀπὸ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης ἣτις εἶναι αἱ πρωτόκλητος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, εἶναι ἡ Ἐκκλησία ἣτις ἔμεινε πιστὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν πρώτων ἀποστολικῶν ἰδρυτῶν αὐτῆς· εἶναι ἡ Ἐκκλησία ἐκείνη εἰς ἣν παρεδόθησαν αἱ Ἑλληνικαὶ Γραφαὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης· ἐκείνη δι’ ἣς διδόθη ἡ διδασκαλία εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ ἣτις ἔσχε τὸ προνόμιον νά διοργανώσῃ, διατάξῃ καὶ κανονίσῃ τὰ τε δογματικὰ καὶ τὰ τῆς λατρείας καθὼς καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν”* Ἐκκλησία ἣτις καθυγιόσθη διὰ τῶν μαρτυρικῶν δεσμῶν εἰς ἃ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Σταυροῦ τὴν κατεκράτουν, καὶ ἣτις καίτοι καταδυναστευομένη ἐξηκολούθησε θαυματουργοῦσα· διότι μόνον διὰ θαύματος κατάρθωσε νά διατηρήσῃ ἑαυτὴν καὶ νά σώσῃ ὁλόκληρον τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἐν μέσῳ τοσούτων δεινῶν”.

Καὶ ὁ θαυμάσιος αὐτὸς ὕμνος γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τὴν ὁποία προφανῶς τόσο ὁ ὁμιλητὴς ὅσο καὶ τὸ ἀκροατήριό του θά ταυτίζαν ὁπωσδήποτε μέ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, εὗρισκε ἀσφαλῶς εὐήκοα ὦτα ὅχι μόνον στοὺς παριοταμένους στήν τελετὴ τῆς κατάθεσης τοῦ θεμελίου λίθου, ἀλλὰ καὶ σὲ ὁλόκληρην τὴν Ὁμογένεια τῆς Βρετανίας. Παυτοὶ καὶ ὁ ὁμιλητὴς θεώρησε καὶ πάλιν σκόπιμο νά προσθέσῃ καὶ τὰ ἀκόλουθα: *“Εἰς τοιαύτην ἀνήκοντες Ἐκκλησίαν δέν ἡδυνάμεθα νά μείνουμεν ἀδιάφοροι περὶ τοῦ ἂν τὰ τέκνα μας ἔχουν ἢ δέν ἔχουν τὰς ἀναγκαίας εὐκολίας ὅπως διδασθῶν καὶ σωθῶν ἐν αὐτῇ· περὶ τοῦ ἂν αἱ οἰκογένειαι μας ἔχουν τὰ μέσα νά καλλιιεργήσουν καὶ νά διατηρήσουν τὴν πρώτην ἀρετὴν παντός ἔθνους, καθὼς τὴν μόνην συντηρητικὴν, τὴν πίστιν καὶ τὰ πατρία. Ὑπὸ μερικωτέρων ἐποψιν ἡ ἡμετέρα Κοινότης, ἣτις κατάρθωσε νά φυτεῖται τὴν ἐν Λονδίῳ ἐμπορικὴν παοικίαν, ἣτις εἶναι τὸ ἄριστον προϊόν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ, τῆς νοημοσύνης καὶ τῶν ἀρετῶν ἃ διακρίνουν τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ὥφειλε συγχρόνως ν’ ἀφήσῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς μνημεῖον διὰ τοῦ ὁποίου νά μαρτυρεῖται τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα· τοιοῦτον ἔσεται τὸ μνημεῖον τοῦ ὁποίου τὸν πρώτον λίθον σήμερον θέτομεν ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν τῆς τοῦ Θεοῦ “Ἀγίας Σοφίας”*.

Ἡ ὁμιλία αὕτη τοῦ Μαυρογορδάτου ἀποτελεῖ ὄντως ἓνα σπουδαιότατο ἱστορικὸ μνημεῖο καὶ τοῦ

ὅχι μόνον ἀναφορικὰ μέ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας Λονδίνου, ἀλλὰ καὶ γιατί μᾶς παρέχει μιά πιστὴ καὶ ἀντικειμενικὴ εἰκόνα τοῦ Ἑλληνισμοῦ πού ζοῦσε στὴ Βρετανία στὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνα, ὅπως συμπεραίνουμε καὶ ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες, γιὰ παρόδειγμα τοῦ Δημητρίου Βικέλα καὶ τοῦ Ἀνδρέα Συγγροῦ, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν στὸ Λονδίνο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, στὰ δέ Ἀπομνημονεύματά τους μᾶς ἔδωσαν μιά πολὺ καλὴ περιγραφὴ τῆς Ἑλληνικῆς Παροικίας τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν πρωτεργατῶν τῆς. Ἀξίζει, συνεπῶς, νά παραθέσουμε καὶ τὴν προτελευταία παράγραφον τῆς ὁμιλίας, στήν ὁποία ὁ ὁμιλητὴς ἐξηγεῖ τοὺς λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους ἐπελέγη ἡ ὀνομασία *“Ἀγία Σοφία”* ἀντὶ ἄλλου χριστιανικοῦ ὀνόματος. Γράφει, λοιπόν: *“Καθ’ ὃν καιρὸν μᾶς ἐδῶκατε πληρεξουσιότητα νά οἰκοδομήσωμεν Ἐκκλησίαν ἥτο φυσικὸν νά συμπράνωμεν ὅτι ἡ ἐντολὴ περιελάμβανε καὶ τὴν ἄδειαν νά τὴν ὀνομάσωμεν. Μεθ’ ὅλην τὴν ἀφθονίαν ὕλης ἣν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησιολογία χορηγεῖ, ἡ ἐκλογὴ καταλλήλου ὀνόματος μᾶς ἔδωκεν οὐκ ὀλίγην μέριμναν καὶ ποτὲ δέν συνηθάνθημεν τόσο τὴν βαρύτητα τῶν Ἀγγλικῶν λογίων “There is a great deal in a name”. (...) ἔχοντες τὴν τιμὴν νά ἀνῆκωμεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις ποτὲ δέν προσεκολλήθη εἰς μερικὰς καὶ καί ἰδιαν ἐνόψεις, ἀλλ’ ἐνεπνεύσθη ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῆς ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας φιλοσοφικὰς ἀρχὰς ἃς ἀνέπτυξε ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Παῦλος, δέν ἡδυνήθημεν νά παραγνωρίσωμεν τὴν ὑψηλὴν ἔννοιαν τοῦ τίτλου τὸν ὁποῖον σήμερον ἐπροβάλομεν, τὸν τίτλον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Ὁ φιλοσοφικὸς τῶν Ἑλλήνων Πατέρων νοῦς ἐθέλχθη ἐκ τῆς ιδέας τοῦ νά δώσῃ εἰς τὰς ἐπισημοτέρας Ἐκκλησίας τῆς πρώτης ἐποχῆς τοὺς τίτλους τῶν ὑψηλοτέρων τῆς θεότητος ιδιοτήτων. Θεοῦ δύναμις, Θεοῦ εἰρήνη καὶ Θεοῦ Σοφία. Ὁ,τι δῆποτε δέ καὶ ἂν εἶπῃ τις περὶ τῆς ἐκλογῆς μας, δέν δύναται νά εἶπῃ ὅτι δέν τὴν ἠρύσθημεν ἐξ αὐτῆς τῆς πηγῆς”*.

Μετά, ὅμως, ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ αὐτὴ θεολογικὴ, θά λέγαμε, ἐρμηνεία ὡς πρὸς τὴν ἀπόφασί τους γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ νέου τους αὐτοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρθοδόξου Ναοῦ, ὁ ὁμιλητὴς ἀναγκάζεται κατὰ κάποιο τρόπο νά προσγειωθεῖ καὶ νά δώσῃ μιά πιὸ πρακτικὴ καὶ ὁπωσδήποτε πιὸ ἀντικειμενικὴ ἐρμηνεία: *“Μῆτε ἐκλίναμεν εἰς τὴν ἐκλογὴν μας ταύτην ἀνεπηρέαστως ἐκ τῆς ιδέας ὅτι ὁ τίτλος οὗτος ἔχει συνάμα ἐθνικὴν σημασίαν ὡς ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ συνδυασμοῦ μέ τὰς ἐθνικὰς τύχας, καὶ ὡς σύμβολον τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πόθων καὶ ἐλπίδων· μῆτε ἤθελε μᾶς ἀπαρέσει ἂν ὁ Ἑλληνικὸς οὗτος τίτλος συνέτεινε νά ἐνθυμῇ εἰς τοὺς ἐγχωρίους τὰ δίκαια τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐνθυμίζων αὐτοῖς τὴν ὀφειλὴν ἣν πᾶν πολιτισμένον ἔθνος ὀφείλει εἰς τὰ ἔργα τῶν προγόνων μας, καὶ τὴν ὀφειλὴν ἣν πᾶν Χριστιανικόν ἔθνος ὀφείλει εἰς τὴν μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ἣς τὸ γὰρ ἅπαντες οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ ἐθήλασαν”. Μεγαλόστομοι, ἀσφαλῶς, λόγοι, οἱ ὁποῖοι ὅμως θά ἔρῃκαν ὁπωσδήποτε συγκινητικὴ ἀπήχησις στὶς καρδιὰς ὅλων τῶν Ἑλλήνων*.

Τὸ θεμέλιο λίθον ἔθεσεν *“ὁ γηραιὸς καὶ ἀξιολύβιος κύριος Εὐστράτιος Πάλλης, ὁ Πατριάρχης οὗτος τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων”*, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ συντάκτης τοῦ εἰδικοῦ ἄρθρου σχετικὰ μέ τὴν κατάθεση τοῦ θεμελίου λίθου, πού δημοσιεύθηκε τὸ 1880 στὸ *“Πανελλήνιον Ἡμερολόγιον”* (ἐκδιδόταν στὸ Λονδίνο), μὲ ἀργυρὸ μυστήρι, *“τὸ ὁποῖον ἡ Ἐπιτροπὴ οἶς προσφέρει εἰς ἐνθύμῳν τῆς ἡμέρας ταύτης”*, ὅπως τοῦ εἶπε, προσφωνῶντας τον, ὁ Εὐστράτιος Μαυρογορδάτος. Ἐπίσης, κάτω ἀπὸ τὸν θεμέλιον λίθον, ἡ Ἐπιτροπὴ διὰ τοῦ Εὐστρατίου

Ράλλη, τοποθέτησε νομίσματα κι ἐφημερίδες. Ὡσαύτως, σύμφωνα μέ τήν πιά πάνω περιγραφή στό “Πανελλήνιον Ἡμερολόγιον”, “Ἐπί παραπήγματος ὑψηλοῦ καί ἐπί παρουσία τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς Ἑλλάδος Ἀξιότιμου Κυρίου Ἰωάννου Γενναδίου ἦσαν συνειλεγμένοι οἱ τὰ πρῶτα φέροντες τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς Κοινότητος”.

Σημειωτέον ἐδῶ ὅτι τό ἀσημένιο αὐτό μυστήρι, τό ὁποῖο εἶχε λαβῆ ἀπό ἐλεφαντόδοντο, κληρονόμησε ὁ γιός τοῦ Εὐστρατίου Ράλλη, Σερ Λουκάς Ράλλης, ἡ δέ σύζυγος τοῦ τελευταίου τό δώρισε τελικά στό Ναό τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἐπίσης τῆς ὁλης τελετῆς προέστη ὁ προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ τοῦ Σωτήρος καί στή συνέχεια πρῶτος προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, Ἀρχιμανδριτής Ἱερώνυμος Μυριανθεύς. Πάνω δέ στό θεμέλιο λίθου, πού ὑποθατάζει τήν Ἀγία Τράπεζα, ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθη ἐπιγραφή: “Ἐτεῖ σωτηρίῳ 1877 μηνός Ἰουλίου 18 ἐγένετο ἡ κατάθεσις τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ ἐν Λονδίῳ Ναοῦ τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων τοῦ ἐπ’ ὀνόματι τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τιμωμένου κοινῇ δέ δαπάνῃ τῶν ἐν Λονδίῳ παροικούντων Ἑλλήνων ἀνεγερθέντος ἐν Moscow Road, Baywater, ἱερουργούντος μέν τοῦ Ἀρχιμανδρίου Κυρίου Ἱερωνύμου τοῦ Μυριανθεῶς, καταθέντος δέ τόν θεμέλιον λίθον τοῦ Κυρίου Εὐστρατίου Ράλλη. Ἐπεσάτουν δέ τῆς τοῦ Ναοῦ οἰκοδομῆς κοινῇ ψήφῳ προκριθέντες Ἑρμανουήλ Μαυρογορδάτος, Κωνσταντῖνος Ἰωνίδης, Παρασκευᾶς Σεκιάρης, Σοφοκλῆς Κωνσταντινίδης, Δημ. Σκυλιτζῆς, Πέτρος Ροδοκανάκης καί Σταῦρος Διλημέρογλους. Ῥοδανῆς Ὀλρίδος Σκόττος Ἀρχιτέκτων”.

Λόγῳ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ περιγραφή πού δημοσιεύτηκε στό “Πανελλήνιον Ἡμερολόγιον” τοῦ 1880 πρέπει νά εἶχε γραφεῖ ὅπωςδήποτε τό 1879, δηλαδή ἐντελῶς πρόσφατα μέ τήν κατάθεση τοῦ θεμελίου λίθου, ἀλλά καί λόγω τῶν οὐπουαίων πληροφοριῶν πού μᾶς παρέχει, πιστεύουμε ὅτι ἀξίζει νά δημοσιευθεῖ στήν ὁλοτιγία τῆς. Τό ἄρθρο, λοιπόν, αὐτό, πού ἔφερε τόν τίτλο “Ὁ ἐν Λονδίῳ Νεόδημος Ἑλληνικός Ναός Ἀγία Σοφία”, ἔχει ὡς ἑξῆς:

“Δημοσιεύοντες ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τούτῳ τήν εἰκόνα τοῦ νεοδημιῶντος ναοῦ τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος, νομίζομεν ὅτι εἶναι δίκαιον νά εἰπωμεν ὁλίγας τινάς λέξεις καί περί τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων. Ἡ Ἑλληνική κοινότης τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, ἥτις, οὕτως εἰπεῖν, εἶναι ἡ ἀποθήκη τοῦ ἐμπορίου τῆς οἰκουμένης καί ἡ ἐστία τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, συνέστη περί τῆς ἀρχᾶς τοῦ παρόντος αἰῶνος. Καί κατ’ἀρχάς μέν ἦτο μικρά καί εὐάριθμος, καί οἱ πλεῖστοι τῶν μελῶν αὐτῆς κατῴκουν ἄνωθεν τῶν Γραφείων αὐτῶν, ὡς ἐκ τούτου ὁ πρῶτος Ἑλληνικός ναός τῆς παρουσίας Κοινότητος ἰδρύθη ἐν τῷ Ἀσπὶ πρὸς εὐκολίαν αὐτῶν τε τῶν ἐμπόρων, τῶν μονίμως διαμενόντων ἐν Λονδίῳ, καί τῶν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν ἐπισκεπτομένων τήν πόλιν ταύτην Ἑλλήνων χάριν ἐμπορίας. Ἀλλ’ ἐσχάτως, ἐπειδὴ ἡ ἐνταῦθα Ἑλληνική ἀποικία ἐγένετο πολυπληθεστέρα καί πλουσιωτέρα, ἔνεκα τοῦ ἀνεπαρκοῦς τοῦ πρώτου ναοῦ ἐκρίθη εὐλογον ὅπως ἀνεγερθῇ νέον οἰκοδόμημα πρὸς λατρείαν τοῦ Ὑψίστου, εὐρυχωρότερον καί καλῆτερον καί ὄντως ἀρμόζον εἰς τὴν παρουσίαν κατὰστασιν τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς παροικίας. Καί πάντα μέν τὰ μέλη αὐτῆς προθύμως συνειργάσθησαν καί συνετέλεσαν πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ περικαλλοῦς τούτου ναοῦ, ἀλλ’ ἴδιος καί μέγας ἐπαινος ὀφείλεται τῷ Κυρίῳ Ἑρμανουήλ Μαυρογορδάτῳ, ὅστις ἀλήκτους κατέβαλε κόπους καί δραστηρίως εἰργάσθη εἰς τό ἱερόν τοῦτο ἔργον, ὅπερ, δόξα τῷ θεῷ, ἔλαβεν αἶσιον πέρας. Ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῆς παρουσίας εἰκόνης

βλέπει ὅτι τό οἰκοδόμημα εἶναι ῥυθμοῦ βυζαντινοῦ, καί ἐκ τῶν καλλίστων μάλιστα, διότι τὰ ὠραιότατα πρωτότυπα ἐλήφθησαν ὑπ’ ὧν ὅτε ἐγίνετο τό σχέδιον ἀνηγέρθη δέ ἐν Baywater τοῦ Λονδίνου, ἐποῦ οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων τὰς διατριβάς ποιοῦνται, καί θεωρεῖται μία ἐκ τῶν ἀρίστων συνοικιῶν τῆς πόλεως ταύτης.

Οὐχί μακρὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου ναοῦ εἶναι καί τό Ἑλληνικόν Ἐκπαιδευτήριον, ὅπερ δύναται κάλλιστα νά ἀπομασθῇ φυτουργεῖον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διὰ τὰ φίλτατα τέκνα τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς παροικίας ἰδρυθέν κατὰ τό ἔτος 1870, καί εὐθύς ἀπ’ ἀρχῆς συνέστη πλήρες, συμπεριλαμβάνον πᾶσαν τὴν σειρὰν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων καθότι ἐκτός τῆς Ἑλληνικῆς, ἥτις διδάσκεται ὑπὸ τριῶν Καθηγητῶν, καί τῶν λοιπῶν μαθημάτων, ἅπερ διδάσκονται ἐν ἅπασιν τοῖς Ἑλληνικοῖς Ἐκπαιδευτηρίοις ἐν Ἑλλάδι, διδάσκειται ὑπὸ ἀξίων Καθηγητῶν καί ἡ Λατινική, ἡ ζωγραφική, ἡ καλλιγραφία ὑπὸ ἰδιαιτέρου καλλιγράφου, καί τὰ θρησκευτικά μαθήματα ὑπὸ τοῦ Ἐφημερίου τῆς ἐνταῦθα Κοινότητος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι οἱ ἐνταῦθα παροικοῦντες Ἑλληνας οὐχί μόνον εἶναι πιστοὶ φύλακες τῆς τῶν πατέρων ἡμῶν ἀμαρτήτου καί ἱερᾶς πίστεως, ἣν φυλάττουσιν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ καί ὡς παρακαταθήκην ἱερὰν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, ἀλλὰ καί τὰς Μούσας θεραπεύουσι καί παρέχουσιν Ἑλληνικωτάτην καί ὄντως ἐθνικὴν ἀνατροφὴν εἰς τὰ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, καί δέν ἀφίνουσιν αὐτὰ ν’ ἀπολέωσι τό πολυτιμότεον κτῆμα πάσης Ἑλληνικῆς καρδίας, τὸν ἐθνισμόν, καθότι οὗτος διατηρεῖται διὰ τῶν δύο μεγάλων τούτων γνωρισμάτων, τῆς θρησκείας καί τῆς γλώσσης. Ἡ Ἑλληνική Ἐκκλησία ἐν καιροῖς χαλεποῖς ὅτε θαρεῖα καί σιδηρὰ ἡ χεὶρ τῆς τυραννίας κατεπίεξε τό ἡμέτερον ἔθνος, ὡς ἄλλη κιθαὶὶς σῶτῃρα διετήρη τὸν ἐθνισμόν ἡμῶν καί τὴν ιδέαν τῆς πατρίδος διὰ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας καί τῆς γλώσσης. Ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς ἐναργῶς ὅτι ὅπου ὁ Ἑλλήν ἀπόλεσε τὴν θρησκείαν του συναπαλώσθη καί ὁ ἐθνισμός αὐτοῦ· καί διὰ τοῦτο τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα, ἡ θρησκεία καί ἡ γλώσσα, εἶναι στενῶς συνδεδεμένα ὥστε ἄνευ τοῦ ἑνὸς δέν δύναται νά συσπαρξῇ τό ἄλλο. Τοῦτο λοιπὸν προβλέποντες καί οἱ ἐνταῦθα φιλοπάτριδες Ἕλληνας περὶ πολλοῦ ποιοῦνται τὴν ἀδιάλειπτον καί συνεχῇ συνένωσιν τῶν δύο τούτων στοιχείων, καί μετ’ ἐθνικῆς ὑπερηφανεῖας βλέπομεν ὅτι καί αἱ μητέρες αἰτίνας εἶναι οἱ θεματοφύλακες, οὕτως εἰπεῖν, τῶν πατρίων, μετὰ ζήλου ὄντως Ἑλληνικοῦ διδάσκουσι καί ἀνατρέφουσι τὰς θυγατέρας αὐτῶν οὐχί μόνον ὅπως ποτὲ γίνωσι καλάι δέσποιναι καί μητέρες, ἀλλὰ καί Ἑλληνίδες καλάι τοῦτο δέ εἶναι τό πρῶτιστον σημεῖον καί ἀσφαλῆς βάσις εὐαρέστου μέλλοντος.

Καί ταῦτα μέν περὶ τῆς οἰκογενειακῆς, οὕτως εἰπεῖν, καταστάσεως τῆς ὁλομείας τῆς ἐνταῦθα ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς κοινότητος· ἐξετάζοντες ἤδη τό Ἑλληνικὸν ἐνταῦθα στοιχεῖον καί ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἐποψιν, εὐρίσκομεν αὐτό (λέγομεν δέ τοῦτο μετὰ ἐθνικῆς ὑπερηφανεῖας) κατέχον θέσιν πάνυ εὐάρεστον καί περιφανῆ ὡς πολῖται τῆς μητροπόλεως ταύτης τοῦ κόσμου χαίρουσι φήμην ἀρίστην ὡς ἔμποροι ἐπαινοῦνται, καί ἐκτιμῶνται ὑπὸ τε τῶν ἐγχωρίων Ἀγγλῶν καί τῶν ἄλλων παροικούντων ξένων· εἶναι δέ περιττὸν νά εἰπωμεν ὅτι ἡ τιμιότης ἥτις χαρακτηρίζει αὐτοὺς εἶναι γνωστὴ οὐχί μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καί πανταχοῦ ὅπου ἐκτείνεται τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας τό ἐμπόριον. Τοιαῦτα τέκνα ἔχουσα ἡ Ἑλλάς διεσκορπισμένα πανταχοῦ τῆς ὑψηλίου, δικαίως εὐαρεστεῖται ἐπ’ αὐτοῖς· διότι, ὡς τό πάλαι, καί νῦν,

ὁ Ἑλληνας, ἀπερχόμενος τῆς φίλης αὐτοῦ πατρίδος, λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ τῆς ἐστίας τῆς πατρικῆς τὸ ἱερόν πυρ τῆς πίστεως καὶ πατρίδος, ὅπερ, ὅτε κατὰ τὸ 1821 ὑψώθη ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας, ἐθέρμαινε πάσαν Ἑλληνικὴν καρδίαν ὅπου γῆς καὶ ἄν εὐρίσκετο· πᾶν δὲ στόμα ἑλληνικὸν ἀνεφώνει ὅτι ὀφειλομένον ν' ἀποθάνωμεν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἡ πίστις καὶ ἡ πατρίς ἦτο, εἶναι καὶ θά ἦναι τὸ παλλάδιον παντός Ἀληθοῦς Ἑλληνοῦς.

Περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου τοῦ προπαραελθόντος ἔτους, ἐν μέσῳ λαμπρᾶς καὶ μεγαλοπρεποῦς τελετῆς καὶ πλήθους πολλοῦ ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ ἱεροῦ τούτου ναοῦ· ἐπὶ παραπήγματος δὲ ὑψηλοῦ καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἐπιτετραμένου τὰ τῆς Ἑλλάδος ἀξιολύτου Κυρίου Ἰωάννου Γενναδίου ἦσαν συνειλεγμένοι οἱ τὰ πρῶτα φέροντες τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς κοινότητος, μεταξύ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ γηραιὸς καὶ ἀξιόσεβαστος Κύριος Εὐστράτιος Ῥάλλης, ὁ πατριάρχης οὗτος τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων· οὗτος ἐν μέσῳ ψαλμῶν καὶ ὕμνων ἔθηκε τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ ναοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου θέλει συνδέσθαι τὸ ὄνομα τὸ ἐπὶ αἰῶνας· ὁ δὲ φιλόπατρις καὶ φιλόμουσος Κύριος Ἑμμανουὴλ Μαυρογορδάτος ἐξεφώνησε λόγον καταλληλότερον εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὃν εὐχαρίστως δημοσιεύομεν διὰ νὰ μὲν ὥς ἐνθυμιὸν τι τοῦ περιφανοῦς τούτου ναοῦ, ὅστις τῷ ὄντι εἶναι μέγα κόσμημα τῆς ἐνταῦθα ὀρθοδόξου κοινότητος.

Τὸ ἔργο τῆς ἀνοικοδόμησής ἐνός τέτοιου Ναοῦ, ὅπως εἶναι αὐτὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας Λονδίνου, ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἐγγεῖρημα πραγματικὰ πολὺ μεγαλεπήβολο ὄχι μόνον γιὰ Ἑλληνικὴ Παροικία τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ μάλιστα σὲ μιὰ στιγμὴ τρομερῆς παγκόσμιας οἰκονομικῆς κρίσεως ὅπως ἦταν οἱ δεκαετίες τοῦ 1870 καὶ τοῦ 1880, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἅλλα μέρη καὶ ἔθνη πλουσιώτερα καὶ ἀριθμητικὰ ὑπέρτερα. Καὶ ὅμως, ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς κατάθεσης τοῦ θεμελίου λίθου στίς 18 Ἰουλίου 1877 μέχρι τῆς 16 Ἰανουαρίου 1879 πού ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Ναοῦ ἦταν ἤδη πραγματικότητα, πέρασε μόνον ἑνῆμιον ἔτος, ὑπολείπονταν δὲ μόνον “ἡ ἐσωτερικὴ διασκευασίς, ὅπως τεθῇ ἡ Ἐκκλησία εἰς χρῆσιν”, σύμφωνα μὲ τὴν ἐκθεσὶ πού ὑπέβαλε ἡ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ Ἐπιτροπὴ πρὸς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῆς Ἀδελφότητος στίς 16 Ἰανουαρίου 1879. Ὅπως δὲ συμπεραίνουμε ἀπὸ τὴν ἐν λόγω ἐκθεσιν, ἡ ταχύτητα καὶ ἡ τελικὴ ἐπιτυχία τοῦ ὅλου ἔργου ὀφειλόταν στοὺς ἐξῆς παράγοντες· στόν ἀρχιτέκτονα, ὁ ὁποῖος “ἐδείχθη ἐπιμελέστατος, νοημονέστατος καὶ πλήρως χαριστάτων ιδεῶν”, στοὺς κτίστες, οἱ ὁποῖοι “ἐδείχθησαν ἀξιώτατοι, δραστήριοι, τίμιοι, στόν “προσεκτικόν καὶ ἄγρυπνον ἐπιστάτην”, στόν δικηγόρο, ὁ ὁποῖος “ἐχορήγησεν ἀνεκτίμητον βοήθειαν ἐπὶ παντός ζητήματος, νομικοῦ, πρακτικοῦ, ἀρχιτεκτονικοῦ”, κυρίως ὅμως καὶ πρὸ πάντων στὴ γενναιοδωρία τῶν Μελῶν τῆς Κοινότητος, ἡ ὁποία προερχόταν ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὴν εὐσέβεια καὶ ἀγάπην τοὺς πρὸς τὰ πατρία καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Τὸ μεγαλύτερο, βέβαια, πρόβλημα πού ἀντιμετώπισε ἡ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ Ἐπιτροπὴ καὶ ἡ Κοινότητα στὴν ὁλότητά της ὑπῆρξε τὸ οἰκονομικόν. Ἀρχικὰ τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸ εἶχε ὑπολογισθεῖ στίς £17,000 (δεκαεφτά χιλιάδες λίρες), ἐνῶ γιὰ τὴν ἀγορά τοῦ Leasehold ἀπαιτοῦνταν £8,000 (ὀκτώ χιλιάδες λίρες), δηλαδὴ σύνολο £25,000 (εἴκοσι πέντε χιλιάδες λίρες), ἡ δὲ Ἐπιτροπὴ εἶχε μόνον £19,000 ἀπὸ τῆς εἰσφορῆς τῶν Μελῶν. Ἐτοί ἀναγκάστηκαν νὰ παραλείψουν ὀρισμένα δευτερεύουσας σημασίας ἔργα, ἐξοικονομώντας ἔτσι περίπου £4,000, ἔδωσαν δὲ τὴν ἐργολαβία στὴν ἐταιρεία Kirk and Randall γιὰ

£13,000, οἱ ὁποῖοι καὶ θά παρέδιδαν τὸν Ναὸ χωρὶς τὴν ἐσωτερικὴν διασκευὴν καὶ τὰ ἐπιπλα. Δημιουργήθηκε, ὅμως, τότε τὸ θέμα κατασκευῆς τῆς Κρύπτης τοῦ Ναοῦ, πρᾶγμα πού ἀπαιτοῦσε τὴν ὑπερψώση τοῦ ἐδάφους κατὰ ἑξὶ πόδια, τὰ δὲ Μῆλη κατέβαλαν τότε μιὰ ἐμπρόσθετη εἰσφορά £2,700, δηλαδὴ ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχε τώρα στὰ χέρια της £21,700, ἀπὸ τῆς ὁποῖας ὅμως ἀφαιρέθηκαν £8,473 γιὰ τὴν ἀγορά τοῦ Leasehold καὶ γιὰ ἑξοδα δικηγόρων, ὅποτε ἀπέμενε ποσὸ £13,227, τὸ ὁποῖο ὅμως μειώθηκε κατὰ δύο χιλιάδες λίρες ὡς προκαταρκτικὰ ἑξοδα καὶ ἀμοιβῇ τοῦ ἀρχιτέκτονα, ὥστε ἀπέμενε ποσὸ £11,500, ἐνῶ τὰ ἀπαιτούμενα ἑξοδα μετὰ καὶ τὴν δαπάνην γιὰ τὴν κρύπτη θά ἀνέρχονταν σὲ £15,000. Τελικὰ, πάντως, δαπανήθηκε γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ναοῦ (χωρὶς, ὅμως, τὴν ἐσωτερικὴν διασκευὴν) ποσὸ £17,597, ὥστε μαζί μὲ τῆς £8,473 γιὰ τὴν ἀγορά τοῦ οἰκοπέδου καὶ τῆς οἰκίας, τὸ ποσὸ ἀνερχόταν σὲ £26,070, ἀπὸ τῆς ὁποῖας ἡ Κοινότητα κατέβαλε £21,770, ἀπέμενε δὲ χρὸς £4,300. Γιὰ τὸ χρὸς ὅμως αὐτὸ ὑπῆρχαν ἤδη ὑποσχέσεις γιὰ £2,251, ὅποτε τὸ ἔλλειμμα ὑποβιβαζόταν σὲ £600 (ἑξακόσιες λίρες) ἐπειδὴ τὸ ἀνεγνωρισμένο ἔλλειμμα ἦταν £1.145 (χιλίες ἑκατὸν σαράντα πέντε λίρες). Ἄρα καὶ οἱ £600 ὑπερκαλύπτονταν ἀπὸ ποσὰ πού εἶχαν ἤδη ὑποσχεθεῖ τὰ Μῆλη.

Ἀπέμενε ὅμως τώρα ἡ ἐσωτερικὴ ἀποπεράτωσις τοῦ Ναοῦ, γιὰ τὴν ὁποία ἡ Ἐπιτροπὴ ἔκανε ἐκκλήσιν γιὰ £3,500 (τρισημὶοι χιλιάδες λίρες), τὰ ὁποῖα καλύφθηκαν καὶ μὲ τὸ παραπάνω, ἀφοῦ ὑπῆρχε ἤδη μπροστὰ στὰ μάτια ὅλων τὸ θαυμάσιο οἰκοδόμημα τοῦ Ναοῦ, τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦσε καὶ τὸ πιὸ εὐγλωττο πειστικὸ μέσο γιὰ νὰ δειχθοῦν ἀκόμη πὺ γενναϊόδωροι οἱ Ἕλληνες τοῦ Λονδίνου, ὥστε ἡ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ἐπιτροπὴ στόν ἀπολογισμὸν τῆς πρὸ τὰ Μῆλη τῆς Κοινότητος στίς 31 Ἰανουαρίου 1881 νὰ δηλώσῃ ὅτι τὸ τελικὸ ποσὸ πού εἰσπράχθηκε ἀπὸ εἰσφορὰς ἀνερχόταν στίς £34,976 περίπου, ἐνῶ τὰ ἑξοδα σὲ £34,733 περίπου, ἄφηναν δηλαδὴ ἕνα ὑπόλοιπο στὸ ταμεῖο τῆς Κοινότητος πού ἀνερχόταν στίς £243 (διακόσιες σαράντα τρεῖς λίρες) περίπου.

Ἡ πρώτη Θεία Λειτουργία στὸ νεόδμητο Ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐγένετο τὴν πρώτην Ἰουνίου 1879, πού τῇ χρονίᾳ ἐκείνῃ συνέπεσε καὶ μὲ τὴν ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς, κυριώνυμο ἡμέρα τοῦ Ναοῦ, τὴν τελέσει δὲ ὁ Προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ Ἀρχιμανδρίτης Ἱερώνυμος Μυριανθεύς, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶδαμε, εἶχε ἀρχικὰ διορισθεῖ προϊστάμενος τοῦ Ναοῦ τοῦ Σωτήρος στὸ City τοῦ Λονδίνου (Ὀκτώβριος 1874), ὅπου καὶ ὑπηρέτησε μέχρις ὅτου ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότητα τοῦ Λονδίνου ἐγκατέλειψε τὸν Ναὸ ἐκεῖνο καὶ μεταφέρθηκε στὸ Ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἡ ὁμιλία στὰ Ἑλληνικά, τὴν ὁποία ἐξεφώνησε κατὰ τὴν πρώτην αὐτῇ Θεία Λειτουργίᾳ ὁ Ἱερώνυμος δυστυχῶς δὲν διασώθηκε στὸ πρωτότυπο, δημοσιεύθηκε ὅμως σὲ μετάφρασιν στὸ ἔργο τῶν T.E. Dowling and W. Fletcher, “Hellenism in England” (London, 1915) καὶ στὴ συνάχεια, “βελτιωθεῖσα”, στὸ προαναφερθὲν ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Κωνσταντινίδου “The Greek Orthodox Church in London” (Oxford, 1933). Τὴν παραθέτουμε πῶς κάτω ὅπως ἔχει δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντινίδην, ἀλλὰ καὶ μὲ δική μας μετάφρασιν στὰ Ἑλληνικά, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς:

“Ἀδελφοί, ἔγκριτοι πατέρες ἡμῶν καὶ τινες ἐπιζῶντες καὶ παρόντες σήμερον ἐδῶ, οἵτινες ἀποτελεῖτε τοὺς ἀξιολύτους ἐπιγόνους τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν γένους, οἵτινες φεύγοντες τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν, διεσκορπίσθησαν ἀνά τὰ πέρατα τῆς Εὐρώπης· τινὲς αὐτῶν ἦλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτην, ἐνῶ ἄλλοι ἐθανατώθησαν ἐν τῇ δούλῃ αὐτῶν

χώρα. Μεθ' ἑαυτῶν ἔφερον ὡς παρακαταθήκην καὶ πεποίθησιν τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν καὶ τὴν πατρῶαν γλῶσσαν, ἐθεώρησαν δὲ ὡς πρῶτον καὶ ἱερώτατον καθῆκον τὴν διαφύλαξιν τούτων διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ναοῦ ὅστις θ' ἀντιπροσώπευε τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Οὕτω καὶ ἀνῆγειραν τὸν Ναὸν εἰς τὸ Σίτυ τὸν ὁποῖον ἐγκυβερνήσαντες προσφάτως, εἶχαν δὲ ἀφιερῶσαι εἰς τὸν Σωτήρα Χριστόν, ὅστις ἔσωσεν οὐ μόνον ἐκείνους, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ μικράν τινα γωνίαν τῆς πατρίδος τῶν ἐκ τῆς καταπιεστικῆς δυναστείας πολλῶν αἰώνων.

Ἄλλ' ὁ Θεός, ἐπιβραβεύων τὴν πίστιν, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐργατικότητα των, εὐλόγησεν αὐτοὺς καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ ἰδοὺ, ἐν μικρῷ χρονικῷ διαστήματι μία μεγάλη, πλουσία καὶ ἰσχυρά Ἑλληνικὴ Κοινότης ἐδημιουργήθη ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ταύτῃ, ἐγένετο δὲ αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη ἐνός νέου, μεγαλυτέρου καὶ ὠραιότερου ναοῦ, ἀνταξίου τῆς Κοινότητος, εὐρισκομένου δὲ εἰς μίαν πλέον περιόπτον τοποθεσίαν τῆς πόλεως. Ἀδελφοί μου, τὸ ἀποτελεσμα τῆς εὐλαθείας καὶ γενναιοδωρίας ὑμῶν ἀποτελεῖ ὁ Ναός οὗτος, ὅστις ἤνοιξε τὰς θύρας αὐτοῦ σήμερον μετὰ τοσαύτης συγκινήσεως καὶ χαρᾶς, καὶ τὸν ὁποῖον ἀφιερῶμεν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν (τὴν Ἁγίαν Σοφίαν), ἣτις ἀποτελεῖ Αὐτόν τοῦτον τὸν Υἱόν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Μεγάλα ὄνματα συνδέονται μετὰ μεγάλων πραγμάτων, καὶ τὰ μεγάλα πράγματα ἐπιβάλλουν σπουδαία καὶ σοβαρά καθήκοντα. Τὸ ὄνομα Ἁγία Σοφία ἄπτεται τῶν μυχιαϊτάτων χορδῶν τῆς καρδίας ἐκάστου Ὁρθοδόξου Ἑλλήνου. Κατὰ τὴν διάρκειαν ἀπάσης τῆς περιόδου τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ἀπάσης τῆς πορείας τῶν τεσσάρων αἰώνων τῆς πλέον ἀπανθρώπου δουλείας διὰ τὸ ἡμέτερον δυστυχές γένος, ἡ Ἁγία Σοφία ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῶν μεγίστων ἀναμνήσεων, τῶν ἱερωτάτων ἐπιθυμιῶν καὶ ἐλπίδων ἀπάσης τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλλάδος. Ἀπαντες ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἐκάστην στιγμὴν σήμερον στρέφομεν εἰσέτι τὰς ἡμετέρας καρδίας ἐναλλάξ πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰς ἔδρας ἀντιστοίχως τῆς ἐλευθέρας καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος.

Προσέτι, ἀποκαλοῦντες τὸν ἱερόν τοῦτον ναὸν Ἁγία Σοφία, ἐπιδιώκομεν ν' ἀποτελῇ ἐν τῇ μεγαλοπύλῃ ταύτῃ ἕναν αἰώνιον μάρτυρα τῆς ἀδιασαλεύτου ἐνότητος τῆς ἡμετέρας Κοινότητος καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλλάδος καὶ τῆς ἱστορίας τῆς: προτιθέμεθα ἵνα ἀποκαλύψωμεν εἰς τὰς ἡμέτερας τέκνα ὅτι ὀφείλουν νὰ ἐνθυμῶνται ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῶν Ἑκκλησία καὶ Πατρίς εὐρίσκονται ἀλλαχοῦ, καὶ ὅτι ὀφείλουν νὰ θεωροῦν αὐτὰς ὡς τοὺς δύο πόλους τοῦ ἐν τῇ γῇ βίου αὐτῶν. Ὄφειλουν νὰ ἐμμένουν ἀκλονήτως εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των καὶ νὰ διατηροῦν ἀλώβητον καὶ ἀμόλυντον τὸ Ὁρθόδοξον δόγμα. Ὄφειλουν νὰ ἐκμάθουν εἰς τὴν ἐντέλειαν τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἀκούσιν εἰς τὸ μέρος αὐτό, καὶ νὰ κατανοοῦν πλήρως, τὰς Ἁγίας Γραφάς, τὴν Λειτουργίαν, τὸ Κήρυγμα καὶ ἀπάσας τὰς Προσευχὰς καὶ Ἱκεσίας τὰς ἀναπεμπομένας πρὸς τὸν Παντοδύναμο Θεόν.

Ἀδελφοί, ἀφιερῶμεν σήμερον τὸν ἱερόν τοῦτον ναὸν πρὸς τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, ἵνα εἰπῶμεν "Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου" (Ψαλμός 25,8). Ὅσάκις συναντῶμεθα ἐνταῦθα θὰ προσφέρωμεν πάντοτε

Αὐτῷ, ἐν μιᾷ φωνῇ καὶ μιᾷ καρδίᾳ, τοὺς αἶνους καὶ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν διὰ τὴν σοφίαν, τὴν παντοδυναμίαν καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν Αὐτοῦ. Ἐνταῦθα θὰ ἀπευθυνόμεθα πρὸς Αὐτόν, προσευχόμενοι δι' ἡμᾶς, τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν τῶν κεκοιμημένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν. Ἐνταῦθα, διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, θὰ ἐρχώμεθα εἰς πληροστάτην ἔνωσιν μετ' Αὐτοῦ καὶ τῶν Ἁγίων ἐν τῷ Παραδείσῳ, ἐξουθενωμένοι ἐκ τῆς ἀσθενείας, τῶν ἀτυχιῶν καὶ τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ βίου τούτου. Ἐνταῦθα θὰ καταφεύγωμεν ὡς πρὸς λιμένα, ἵνα ἀναπαυθῶμεν ἐπ' ὀλίγον ἐκ τῶν κόπων τοῦ δυσχεροῦς ἡμῶν ταξιδίου, εὐρωμεν ἀναψυχὴν καὶ

ἐνδυναμωθῶμεν διὰ τῆς Θείας Χάριτος, οὕτω δὲ ἵνα ἀναζητήσωμεν τὴν πορείαν ἡμῶν πρὸς τὴν οὐράνιον χώραν. Ἐνταῦθα θ' ἀποτελέσωμεν μίαν οἰκονέειαν, τῆς ὁποίας πατὴρ ἔσεται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, μὴτηρ δὲ αὐτῆς ἡ Παναγία Μήτηρ τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἁγία Παρθένος Μαρία.

Τοῦ σκοποῦ τοῦ ναοῦ τούτου ὄντος ἀπὸ πάσης ἐπόψεως τοσοῦτω μεγάλου καὶ ἱεροῦ, χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ἀδελφοί, διὰ τὰς τοσαύτας θυσίας εἰς ἃς ὑπεβλήθητε. Εὐλογῆσαι ὁ Κύριος τὰ ἔργα ὑμῶν, ἵνα οὐ μόνον στολίσητε τὸν οἶκον τοῦ Ὑψίστου καθ' ὃν τρόπον ἀρμόζει τῇ Θεῇ Αὐτοῦ Μεγαλειότητι, ἀλλ' ὡσαύτως ἵνα οἰκοδομήσητε παραπλησίως αὐτοῦ σχολεῖον διὰ τοὺς παῖδας καὶ τὰ κοράσια, ἀνταξίου τῆς ἡμετέρας γενναιοδωρίας. Πρὸς τοῦτοις εὐλογῆσαι ὁ Κύριος τοὺς χορηγούς καὶ τοὺς ἐργασαμένους εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ναοῦ τούτου.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἡμῶν καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἴη νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων μετὰ πάντων τῶν Χριστιανῶν τῶν εἰσιόντων ἐν τῷ Ἱερῷ τούτῳ χώρῳ μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, καὶ μετ' ἀντιλήψεως τῆς ἀδυναμίας καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ἐκζητοῦντες τὴν Θεῖαν χάριν ἵνα πληρώσωμεν τὰς ἐντολὰς τοῦ Εὐαγγελίου".

Ἀντιλαμβάνεται, ἀσφαλῶς, ὁ ἀναγνώστης τὸ θαθὺ θρησκευτικὸν μῆνυμα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, ἕνα μῆνυμα τὸ ὁποῖο θεαίως δέν θὰ διέχεε τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐάν ὁ ἀείμνητος Ἱερώνυμος Μυριανθεὺς δὲν γινώριζε ὅτι ὁμιλοῦσε πρὸς ἀκροατήριον διακατεχόμενον ἀπὸ μιᾶς τέτοιας εὐλάβειας καὶ γνήσιας ἐμμονῆς στὴν πατροπαράδοτη Ὁρθόδοξία καὶ τὴς Ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως τοῦ Γένους. Ἄλλωστε τρανοτάτη ἀπόδειξη τῆς συναντιλήψεως ὅλων τῶν τότε παροικούντων στὸ Λονδίνο Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀποφασιστικότητος μὲ τὴν ὁποία διακατέχονταν ὡς πρὸς τὴ διαχρονικὴ ἀξία τῶν δύο πόλων τοῦ Γένους - τῶν Ἑλληνικῶν τους καταβολὰδων καὶ τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς Πίστεως - ἀποτελεῖ ὁ Ναός τῆς Ἁγίας Σοφίας Λονδίνου, ὁ ὁποῖος ἔνα καὶ πλέον αἶωνα μετὰ τὴν ἀνέγερσίν του ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελεῖ φάρο Ἑλληνισμοῦ καὶ Ὁρθοδοξίας σὲ μιᾷ ἐποχῇ κυνικοῦ ἀποπροσανατολισμοῦ ἀπὸ τῆς προαιώνους ἀξίης τοῦ Γένους, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρότατο ἔρεισμα γιὰ τὴ διακρίσιν τῶν ἀξιῶν αὐτῶν, τόσο στὸ ἄμεσο ὅσο καὶ στὸ ἀπώτερο μέλλον, στίς καρδίες τῶν ἀποδήμων Ἑλλήνων στὸ Ἡνωμένο Βασίλειο.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἔγιναν στίς 5 Φεβρουαρίου 1882 ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κερκύρας Ἀντώνιο Χαριάτη, ὁ ὁποῖος βρισκόταν τότε στὸ Λονδίνο. Γιὰ τὰ ἐγκαίνια ἔχουμε, εὐτυχῶς, ἕνα σκίτσο, καθὼς καὶ περιγραφή τῆς τελετῆς, στὸ ἑβδομαδιαῖο περιοδικὸ-ἐφημερίδα "The London Illustrated News" τῆς 11ης Φεβρουαρίου 1882, ὅπως ἐπίσης καὶ στὸ "Bayswater Annual" τοῦ 1884.

Ἐχομε, ὁμως, ἀφ' ἑνός τὴν εἰδικὴ ἀνακοίνωση τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ Ναοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ δύο χειρόγραφες ἐπιστολές τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας Ἀντωνίου Χαριάτη, τίς ὁποῖες καὶ ἀναδημοσιεύουμε πρὸς κάτω.

Ἡ ἔντυπη ἀνακοίνωση τῶν Ἐπιτρόπων γιὰ τὰ ἐγκαίνια εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

“Ἐν Λονδίῳ, τῇ 26ῃ Ἰανουαρίου, 1882.

Κύριοι,

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν ν' ἀναγγεῖλωμεν ὑμῖν ὅτι, τῇ 5ῃ τοῦ προεσχέου μηνὸς Φεβρουαρίου ε.ν. ἡμέρα Κυριακῇ, τελεσθῆσονται τὰ Ἐγκαίνια τοῦ ἐνταῦθα ναοῦ, τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὑπὸ τοῦ Πανιερωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας Κυρίου Ἀντωνίου, ὡς ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τῆς 11ης τοῦ ἰσταμένου.

Ἡ τελετὴ ἄρξεται, τῇ δεκάτῃ καὶ ἡμισείᾳ ὥρᾳ τῆς πρωΐας.

Πρὸς διατήρησιν δὲ τῆς τάξεως κατὰ τὴν ἱεράν ταύτην τελετήν, οἱ Ἐπίτροποι παρεδέχθησαν τὰς ἐπομένους διατάξεις.

Ἡ ἐν τῷ ναῷ σύναξις ὀφείλει νὰ γείνη πρό τῆς 10ης καὶ ἡμισείας πρωΐνης ὥρας, ὅτε αἱ ἐσωτερικαὶ θύραι τοῦ ναοῦ κλεισθῇσονται.

Τὰ μέλη τῆς Κοινότητος εἰσέρχονται κατὰ τὸ σύνθημα. Διὰ τοὺς ξένους ὁμως ἐκδίδονται εἰσιτήρια, τὰ ὁποῖα, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐμβαδὸν τοῦ ναοῦ, παρακαλοῦνται οἱ βουλόμενοι τῶν ἀδελφῶν νὰ αἰτήσωσιν ἐγγράφως παρὰ τῶν Ἐπιτρόπων τῆς Ἐκκλησίας, ἂν πρόκηται περὶ διακεκριμένων προσώπων. Διὰ τοὺς ἄλλους ξένους προσδιορίζεται ἡ Στοά τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἣν θέλουσι γίνεσθαι δεκτοὶ οἱ φέροντες ἐπισκεπτήριον μέλους τινός τῶν Ἀδελφῶν προσυπογεγραμμένων. Ἀμα δὲ πληρωθῇ ἡ Στοά ἡ θύρα θέλει κλεισθῇ.

Τὰ ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς Ἐκκλησίας στασίδια ἔσσονται ἐλεύθερα εἰς τοὺς Ἀδελφούς καὶ τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν. Τὰ δὲ κεντρικὰ στασίδια θέλουσι μεταποθετηθῇ καὶ ἀντικατασταθῇ διὰ καθισμάτων. Αἱ δύο εἰς τὰς πλευράς σειραὶ στασιδίων ἐστραμμένων πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ ὀρίζονται δι' ἐπισήμους ξένους· καθὼς καὶ αἱ πρῶται σειραὶ τῶν ἐν τῷ κέντρῳ καθισμάτων, ἅτινα θέλουσι φέρει ἀριθμούς ἀντιστοιχοῦντας πρὸς τὰ ἐκδιδόμενα διὰ τοὺς ξένους εἰσιτήρια. Τὰ λοιπὰ καθίσματα θέλουσιν εἶσθαι ἐλεύθερα διὰ τὰ μέλη τῆς ἀδελφότητος καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. Οἱ βουλόμενοι δύνανται νὰ παραμείνωσιν ὑπὸ τὰ σκηνώματα τὰ ἐγερθησόμενα περὶ τοῦ Ναοῦ ὅπως εἰσέλθωσι μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Εὐταξία δὲ θέλουσιν ἀναδεχθῇ τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως.

Ὁ Πανιερωτάτος Ἀρχιεπίσκοπος μετὰ τῶν Ἱερῶν ἐξελεύσεται τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τὴν 10 καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς πρωΐας καὶ πορευθήσεται, διὰ τῆς ἐξωθι πλαγίας θύρας πρὸς τὴν Νάρθηκα, περὶ τοῦ Ναοῦ, ἐν λιτανείᾳ, ἥτις ἐπαναληφθήσεται τρίς.

Περὶ δὲ τὴν 11αν ὥραν ὁ Ἀρχιερεὺς μετὰ τῆς Συνοδείας του εἰσελεύσεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν παρατάξει, καὶ ἄρξεται ἡ Ἀκολουθία τῆς Ἐγκαινίσεως τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς καὶ τοῦ Ναοῦ.

Ἡ θεία λειτουργία, ἄρξεται, τῇ 11 1/2 π.μ. καὶ τελειώσεται τῇ 1ῃ μ.μ.

Οἱ Ἐπίτροποι

Ε.Α. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ, Μ. ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΙΟΣ.

Ὁ Γραμματεὺς,

Σ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ”

Οἱ δύο ἰδιόχειρες ἐπιστολές τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας Ἀντωνίου Χαριάτη πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐγράφησαν, ἡ μὲν πρώτη στίς 2/14 Ἰανουαρίου 1882, ὅπου ἀποδέχεται τὴν πρόσκληση νὰ τελέσει τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ, ἡ δὲ δευτέρα στίς 11 Φεβρουαρίου 1882 ὅπου εὐχαριστεῖ τὴν Ἀδελφότητα τοῦ Ναοῦ γιὰ τὸν ἐξέλεξαν νὰ τελέσει τὰ ἐγκαίνια, ἔχουν δὲ ὡς ἐξῆς:

“Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας Ἀντωνίος

Πρὸς

τὴν ἀξιότιμον Ἐπιτροπὴν τῆς ἐνταῦθα Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κ.λ.π.

Τῇ 2/14 Ἰανουαρίου 1882

Μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως ἔλαβον γνῶσιν τῆς διὰ τῆς Ὑμετέρας Σ. Ἐπιστολῆς τῶν 2 ἁρξ. κοινοποιήσεως μοι ἀποφάσεως τῆς Σεβαστῆς Συνελεύσεως τῶν Κυρίων Ἀδελφῶν τοῦ ἐνταῦθα νεοδμήτου Ἱεροῦ Ναοῦ, δι' ἧς εὐηρεστήθησαν ν' ἀποφασίσωσι τὸν ἐγκαινισμὸν τούτου διὰ τῶν εὐχῶν τῆς ἐμῆς Ταπεινότητος.

Τὴν διὰ τῆς Ὑμετέρας Ἐντιμότητος διαβιθασθεῖσαν μοι σήμερον, λίαν δι' ἐμέ ἔντιμον Ἀπόφασιν τῆς Σ. Συνελεύσεως, εὐχαρίστως ἀποδεχόμενος, θέλω νομίσει ἐμαυτὸν εὐτυχῇ ἐπὶ τῇ πρὸς με Ὑμετέρα προσελεύσει κατὰ τὴν σημερινὴν νυκτερινὴν 7ην ὥραν, ὅπως ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα τῆς ἐν λόγῳ τελετῆς συνεννοηθῶμεν.

Ἐπικαλούμενος ἐφ' Ὑμᾶς καὶ ἐφ' ὅλην τὴν Σεβαστὴν μοι ἐνταῦθα Ἐλ. Κοινότητα, τὰς Οὐρανίους τοῦ Ὑψίστου Εὐλογίας, διατελῶ τῆς Ὑμετέρας Ἐντιμότητος πρὸς Κύριον ἑνθερμος εὐχέτης

+ Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας
Ἀντωνίος”

Ἡ δὲ δευτέρα ἐπιστολὴ ἔχει ὡς ἐξῆς:

“Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας
+ Ἀντωνίος

Πρὸς τοὺς Ἀξιότιμους Κυρίους Ἐπιτρόπους τῆς ἐν Λονδίῳ Ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Σοφίας κ.λ.π.

Τῇ 11ῃ Φεβρουαρίου 1882

Λαθὼν σήμερον τὴν ἀπὸ 10 Φεβρ. 1882 Ὑμετέραν ἐπιστολήν δι' ἧς με εὐχαριστεῖτε δι' ἃ ἐπετέλεσα ἐγκαίνια τοῦ νεοδμήτου Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, μοὶ διαβιθάσατε σύναμα καὶ γενναιοδωρίαν ἐκ 200, διακοσίων λιρῶν.

Σπεύδω νὰ εὐχαριστήσω Ὑμᾶς διὰ ταύτην καὶ τὴν ἐγκάρδιον Ὑμῶν ὑποδοχήν, ἣν εὐηρεστήθητε νὰ μοὶ ἀποδείξητε κατὰ τὴν εἰς Λονδὶνον παρεπιδημίαν μου, καὶ νὰ διαβεβαιώσω Ὑμᾶς καὶ δι' Ὑμῶν τὴν Ἀξιότιμον Ἐλ. Κοινότητα, ἣν ἐπαξίας ὡς Ἐπίτροποι τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ ἀντιπροσωπεύητε (sic), ὅτι θέλω ἐκ καρδίας δεέσθαι ἵνα διαφυλάττῃ Αὐτὴν Κύριος ὁ Θεὸς ὑπὸ τὴν Ἀγίαν Αὐτοῦ σκέπην, διατηρῶν Αὐτὴν σῶαν, ὑγιὰ καὶ εὐδαιμονοῦσαν, διατελῶ

Τῆς Ὑμετέρας Ἐντιμότητος
Ἐνθερμος πρὸς Κύριον Εὐχέτης

+ Ἀντωνίος

Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας”

(συνεχίζεται).

THE THREE HIERARCHS AND THE GREEK LETTERS

Celebrations by the Archdiocese of Thyateira and Great Britain

23 January - 4 February 2000

PATRIARCHAL MESSAGE

Bartholomew

*By the Grace of God Archbishop of Constantinople,
New Rome, and Ecumenical Patriarch*

Most Reverend Archbishop of Thyateira and Great Britain, and highly honoured Exarch of Western Europe, beloved brother in the Holy Spirit and concelebrant of our Humility, Lord Gregorios, Grace to your Reverence and peace from God.

Following, as always, with fatherly concern and love the life and activities of our Christ-loving Greek Orthodox people throughout the world, with much joy we received and read the letter of your beloved Reverence dated 10th January with which you report on the functions and speeches organized by you on the occasion of the feast of the three great luminaries of the Trisolar Divinity, that is, of the Great Hierarchs Basil the Great, Gregory the Theologian and John of the Golden Mouth (Chrysostom) and the golden word. These three, according to the relevant troparion, inundated "the whole creation with the nourishment of the knowledge of God" and set the whole Christian world on fire by means of the rays of divine doctrine.

Truly they are mellifluous rivers of wisdom and their lofty and profound writings should become the possession of all pious Christians, whether Orthodox or not, in particular of Orthodox Christians of the diaspora who live among heterodox Christian brothers. The wisdom, antiquity and general acceptance of these works contributes not only to the spiritual cultivation of the Orthodox, but also to the perception of the common starting point of all Christians, as well as to the approach to the sources of Christianity by the heterodox, through which it is hoped that Christian unity will result.

Therefore, while congratulating you for your wide-ranging and co-ordinated endeavour to project the message and example of these holy Three Hierarchs to the Greek Orthodox people in the first instance, but also to our dear heterodox brothers in your eparchy, we bestow on all the Christ-loving faithful of your Archdiocese our heartfelt fatherly and Patriarchal blessing, beseeching the Lord so that, through the prayers of the luminaries of the whole Christian world, the Three Great Hierarchs, He may grant you His Holy Spirit to guide you and your fellow faithful to the way of truth and virtue, by means of which further progress in all fields is achieved; and this we pray for all of you.

May the grace and abundant mercy of God be with you all.

At Constantinople, 21 January 2000

Your beloved brother in Christ Bartholomew

INTRODUCTION BY HIS EMINENCE ARCHBISHOP GREGORIOS TO THE LECTURE GIVEN BY PROFESSOR ANTHONY BRYER AT THE HELLENIC CENTRE, ON MONDAY, 31ST JANUARY 2000

Iam delighted to welcome you all here this evening to participate in the annual commemoration of Greek and Christian Letters (organised by the Archdiocese of Thyateira and Great Britain), honouring the contribution of the inspired Fathers of our Mother Orthodox Church, the great teachers and hierarchs St. Basil the Great, St. Gregory the Theologian and St. John the Golden-mouthed (whom some may know better as "Chrysostom"), to whom Orthodox Christianity refers collectively as 'The Three Hierarchs'.

It is true that in their time on earth, these hierarchs served the sacred cause of the saving message of the Gospel in a singular way. However, in addition to this, we also admire their wisdom and the love and care that they showed for the education and culture of their contemporaries. For this reason, from early times - and specifically in the reign of the Byzantine Emperor, Alexius I - they were proclaimed as patrons of Greek and Christian Letters. Since then, the Church has honoured them and urges us to study their saintly lives and their writings. We know of the influence that these writings had, for example, during the period of Ottoman rule; and their contribution is just as important today when 'Education' has become a "slogan" of both politicians and the Media.

We ought, therefore to think about this contribution and reflect on the relationship existing between them and those of us who are living in a very different age, at a time when everything is being questioned by both fools and those who are wise. I believe that the message of the Three Hierarchs is a useful one and one that is relevant for us all today. For this reason, Orthodox Christians continue to study their example, reflect on their holy lives and attempt to imitate them.

However, I am sure that our guest-speaker this evening will deepen our understanding of the contribution of the Three Hierarchs both to their own era and for us today; and I am therefore truly delighted to have the opportunity to introduce Professor Anthony Bryer. He is a distinguished Byzantinologist who is already known to many of us here this evening due to his work at the University of Birmingham and his research and lecturing on the history of Pontus. Others may know him on account of his involvement with Greece and with Cyprus (in the latter of which countries, he assisted in the establishment of the University there and at which he also lectured) or as the recipient of the 1999 Runciman Award.

However, I hope that he will not mind my referring to his Curriculum Vitae so as to fill out this information for those to whom he is less well-known.

Born in 1937, he was educated at the Sorbonne and Balliol College, Oxford. His impressive academic record includes being a resident fellow of the University of Athens in 1961-62, while in the period 1970-83 he was several times a visiting fellow at Dumbarton Oaks, Harvard University. In addition, he served as a resident advisor to the Government of Cyprus in 1988. He is Chairman of the

British National Committee of the International Byzantine Association and, between 1989 and 1996, was the Chair of the Society for the Promotion of Byzantine Studies. He is also a member of the Committee of the British Institute of Archaeology at Ankara and of the British School at Athens. In addition, he has been associated with numerous academic foundations - either as a lecturer or visiting fellow.

However, it is with the University of Birmingham that his name is inseparably associated, having been the first Director of its Centre for Byzantine Studies (between 1976 and 1993) and professor of Byzantine Studies from 1980 to 1999. He now holds the title of Emeritus Professor there. He is perhaps best known for his organising of the very successful Byzantine Symposia in Birmingham and for his attempts to make Byzantium Symposia in Birmingham and for his attempts to make Byzantium come alive. One may recall the adventurous experiments with Greek Fire, the arranging of a Byzantine Banquet and, in association with the Symposium on Athonite Monasticism, the holding of a monastic meal.

In his own enthusiastic, vigorous and inimitable way, he follows in the steps of Sir Steven Runciman through his

deepening of our knowledge of the history and life of Byzantium and its contribution to our own civilisation.

He published writings include a number of volumes on Pontus (on whose history and fortunes he is a specialist and a distinguished student); while the latest book for which he has been responsible (and to which he has written the introduction) is entitled *Mount Athos and Byzantine Monasticism* and consists of the papers delivered at the Birmingham Symposium on this subject.

I was amused to read that our lecturer's recreations are - very naturally, given his interests - travel; and, rather less usually, "fighting Scottish midges". I can assure you, Professor Bryer, that in the hospitable environment of the Hellenic Centre, you are extremely unlikely to have to fight anything - whether large or small - unless it be the warmth of the welcome!

As you will all appreciate, to call him a "distinguished" Byzantinologist and an eminent speaker on matters related to Byzantine civilisation is, in fact, an understatement, and I am sure that we are all looking forward with the greatest of interest to hearing his lecture, which he has entitled "The Three Hierarchs: a Byzantine Vision of Wisdom".

Greek Orthodox Community in Dublin

Address of His Eminence Archbishop Gregorios on the occasion of the Divine Liturgy celebrated in the Church of the Annunciation of the Mother of God in Dublin: 16th January 2000.

A few days ago, the Church prayed to Christ the King of All Who was 'wrapt about with our weak and humble nature and having descended to our estate of bondage did deign to be baptised in the Jordan by [His] servant's hand (and) guide us to regeneration through water and the Spirit, and re-establish us in our first freedom".

These words, which are taken from the Great Water Blessing of Epiphany, sum up the festivities of the past few weeks in which we have seen Christ born in a cave of the All-Pure and Ever-Virgin Mary and laid in a manger, where shepherds came to the All-Pure and Ever-Virgin Mary and laid in a manger, where shepherds came to adore Him. We have commemorated His Circumcision, eight days after His Birth; and we have seen him receive the gifts of the Magi, only to be forced to flee into Egypt shortly afterwards. And now, just a few days ago, we have commemorated His Baptism in the River Jordan at the hands of St. John the Baptist when the glory of the Holy Trinity was shown forth in all its splendour with the Holy Spirit descending as a dove and with the Father's words proclaiming "You are my beloved Son; with you I am well-pleased".

And now, today, as if in culmination of these great events and in recognition of them, we are come together in this church to give thanks to the Incarnate Christ for the Good Tidings that He has brought to humanity and for His redeeming us through the Cross and His Glorious Resurrection. His saving Message, which was brought to this Island almost two thousand years ago, here fell on 'fertile soil' (cf. Luke 8, 8), breeding innumerable saints and missionaries, holy men and women who in the first one thousand years of our era spread the Christian Faith throughout Europe both through their preaching and example as well as through their impressive (indeed, exquisite) art. Others, following the example of St. Paul who was 'called' to Macedonia (cf. Acts 16, 9), travelled to Ireland to preach the Christian message. And among all this glorious company who have shone forth in this Island, we must mention saints Patrick and Brigid, Columba (who, leaving his beloved Derry, took the Message to Pictland) and the ascetics of Glendalough and elsewhere. Others, persecuted in the East, found refuge in this Island; and archaeology has shown us the evidence of their life here. Indeed, in reading accounts of the "Age of Saints", we can see many reflections of the life and witness of Eastern Christianity - from which tradition I have the privilege to come.

Your Excellency, we are all very happy to have you here

today and we appreciate enormously your presence with us. It is an honour to have you joining with us in prayer in this beautiful place of worship. And permit me to say, Your Excellency, that all of us here are very impressed by your academic achievements, by your attachment to your Church and the Christian ideals of family and humility, and for your support of all that is good and profitable for Humanity. Surely, it is in recognition of this that your fellow countrymen and women have entrusted you with this high office, that of the Head of State of this historic country.

In addition, I am indeed happy to welcome the Ambassadors and Diplomatic Representatives of Orthodox countries who are with us to share our joy on this very special occasion.

As every Sunday and holy day, we have today come together from many countries to share in worshipping the One True God. Some of us are from traditional Orthodox nations such as Greece, Cyprus, Russia, Ukraine, Serbia, Romania, Bulgaria and the Middle East; while others come from this Island, from elsewhere in Europe and further afield. As Orthodox Christians (and regardless of our ethnic differences), we share a common faith, the faith that St. Jude the Apostle refers to as having been once delivered to the saints (v. 3).

Our local Orthodox Community here in Dublin, which is dedicated to the Annunciation of the All-Holy Mother of God, is deeply grateful for the protection and hospitality afforded by the authorities of the Republic of Ireland. Many of the Faithful came here initially as immigrants or refugees and, as a result of the welcome and the support of the Irish people (whom today we see represented in the person of Your Excellency) have been enabled to settle here and to find a new life, thereby showing forth the truth to which St. Paul refers when he writes that in Christ "There is no longer Greek and Jew ..... slave and free" (Colossians 3,11).

Your Excellency, in recognition of your presence with us today, I am delighted to have the opportunity to give you the Cross commemorating the seventy-fifth anniversary of the founding of the Archdiocese of Thyateira and Great Britain and Exarchate of Ireland; and I pray that Almighty God - Father, Son and Holy Spirit - will bless both you personally and all the citizens of this Republic, through the prayers of Mary, the All-Holy Mother of God and all the citizens of this Republic, through the prayers of Mary, the All-Holy Mother of God and all the Saints who have shone forth in this Island.

"IS THERE ROOM FOR FAITH IN THE NEW MILLENNIUM? AN ORTHODOX PERSPECTIVE"

by His Eminence Archbishop Gregorios of Thyateira and Great Britain

First of all, I should like to thank you for your invitation to speak to you on a very important topic, which is one which occupies the minds of men at this present time, namely "Is there room for Faith in the new millennium?" Indeed, given the anxieties of man as he confronts the problems of daily life, I believe that I can understand why it is that this particular question is being asked at this sensitive time, after two thousand years of Christian history.

Of course, the simplistic reply to the question "Is there room for faith in the new millennium?" is just "Yes"! The Greek philosopher and historian Plutarch is recorded as saying that 'You can visit cities and places in the world where there are no castles or fortifications but you will never find a city or anywhere else that lacks temples or places of worship'. This is indicative of the fact that there has never been a time in human history when mankind has not had its religious beliefs, whether animistic, polytheistic or monotheistic. Even the socio-political systems that have tried to supplant belief in a divinity can themselves be referred to as faiths, since they possess their own creeds, etc.

There is therefore no likelihood that mankind is about to jettison that which has been part of its makeup since man first walked in the garden of this earth [cf. Gen. 2:8]. In addition, the coming of Christ in the form of Man on our planet two thousand years ago is a singular event which has changed for ever the pattern of life of Mankind. Our Faith in God revealed in Christ Jesus is something which is living, for (as St. Paul says) in God do "we live and move and have our being ... For we too are His offspring" [Acts 17:28].

In this respect, it is perhaps suitable to remember the words of the well-known Alexandrian Greek poet, Constantine Kavafy, who wrote (with reference to the Emperor Julian the Apostate): Understood Not/Οὐκ ἔγνως]

*Concerning our religious opinions -
The silly Julian said: "I understood,
I condemned". As if he had annihilated us,
He, most ridiculous, with that 'condemned' of his.
Such cleverness, though, will not go down with us
Christians. "You read, but understood not; for if
you had understood, You would not have
condemned", we answered at once.*

*Ἰὴά τές θρησκευτικές μας δοξασίες -
ὁ κοῦφος Ἰουλιανός εἶπεν "Ἀνέγνων, ἔγνων,
κατέγνων". Τάχατες μᾶς ἐκμηδένισε
μέ τό "κατέγνων" του, ὁ γελιοιδέστατος.
Τέτοιες ξυπνάδες ὅμως πέρασι δέν ἔχουνε σ' ἐμάς
τούς Χριστιανούς. "Ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως"
εἰ γάρ ἔγνως, οὐκ ἄν κατέγνως" ἀπαντήσαμεν
ἀμέσως.*

(Note: The Emperor Julian the Apostate's criticism, of three words in the original Greek, will be found among the fragments of his Letters in the Loeb Classics edition, vol. III, p. 302. It is quoted in his Ecclesiastical History (5. 18) by the fifth-century writer Sozomen, who says it was addressed by Julian to the Bishops to show his contempt for their christianised versions of the ancient classics, or of the Homeric version of the Psalms composed by Apollinaris the learned Bishop of Laodicea. The answer of the Bishops, as quoted in the last lines of the poem, are also given by Sozomen.)

However, as an Orthodox Christian I am obliged to address this question from an Orthodox perspective and, as the Archbishop representing the Ecumenical Patriarchate (of Constantinople) in this country, I also have to think about the role of Orthodoxy in the United Kingdom.

Some years ago, I met a Home Office Minister at a dinner. Seeing me dressed as I am today, he asked me who and what I was. When I told him, he replied (in a very British way) by saying that he had to confess his ignorance and asking me to tell him something about my beliefs. This incident leads me to the conclusion that there is a need for Orthodoxy to have a higher profile in this country, since it is one of the major worldwide Christian denominations and one that professes to have retained the teachings of Christ in unaltered and unadulterated fashion. Orthodoxy preserves the simplicity of the Apostolic Era and to this day has a proven uninterrupted history and life.

Many people associate Orthodoxy with the beauty of its art and architecture and are aware that it is the majority faith in Russia and other eastern European countries as well as the Middle East. Some know of it through their holidays in Greece or Cyprus, or an account of a pilgrimage to the Holy Land; or they may associate it with an exotic ceremony that they have seen on television or at the cinema. It is true that, following the division (traditionally dated to the year 1054) when the papacy separated itself from the Church of the East, Orthodoxy became confined to the areas that I have mentioned. However, it is also true that there were occasional contacts - some official, some less so; some beneficial, some exactly the opposite - but that to all intents and purposes the Orthodox Church and its teaching thereafter became a closed book to all but a few. Indeed, some compared it to a "fossil"!

The hostilities in Europe during the Second Millennium resulted in many Orthodox Christians

reaching western Europe as refugees and, latterly, the number has increased considerably. Here in the United Kingdom, the Orthodox Church's membership is growing as a result of immigration due to civil strife (for example, Lebanon and Cyprus), for economic reasons, and as a result of conversions. The recent *Christian Research Survey* on those attending church on Sunday has shown that Orthodoxy is one of only two Christian bodies whose attendance has grown in the 1990s. Needless-to-say, there are numerous contacts between the Faithful and those belonging to the various denominations here, and not infrequently these lead to inter-marriages.

So, what does Orthodoxy believe? It bases its beliefs on Holy Scripture and the Sacred oral Tradition that has been handed down from the Early Church (but which does not conflict with Scripture), with its emphasis on the Resurrection of Christ - leading to it being referred to as "The Church of the Resurrection". The Orthodox Easter services in particular are known for the infectiousness of their joy; and, in general, the Church's acts of worship (on all but the most solemn of days) all exhibit this joy. Through life in the Body of Christ, the Church, a Believer shares not only in the Saviour's Passion and Cross but also in His glory - a fact to which fact St. Paul refers in his Epistle to the Romans [5: 1-2]. Given this, there can be no doubt that Orthodoxy has a place in the forthcoming millennium and that, based on current indications, it will continue to grow.

Turning to the Archdiocese that I represent, this is a diocese of the Prime See of Orthodoxy, the Ecumenical Patriarchate, whose Patriarch lives in the historic City of Constantinople which, since its establishment in the fourth century, has been intimately connected with the history of Christianity (you will remember the great Confession of Faith, known as the Nicaean-Constantinopolitan Creed). The diocese that I lead was established in 1922 - just over seventy five years ago. Initially, it covered all of western, central and northern Europe, but the growth of Orthodoxy there has led to it being divided into eight dioceses. Its name derives from the historic Apostolic Church of Thyateira referred to in the New Testament [*Revelation 2:11, 18-29*], and today it covers the United Kingdom, the Republic of Ireland, and the Republic of Malta. A published estimate of all Orthodox Christians in Great Britain has suggested a figure of 600,000 - but (regretfully) it has to be said that this is probably highly optimistic. Traditionally, the Faithful are extremely attached to their Church, and this continues to be true in the *Diaspora*. Plans for the future in England include the opening of a Seminary and Theological School to train not only clergy and future clergy but also lay-leaders (both male and female) within the Community.

The Greek-speaking members of the Archdiocese (the

majority of whom come, like myself, from the Island of Cyprus) are deeply attached to the ideals of Education, and there are very few parishes which do not support Saturday and/or evening schools where young people can learn not only about the Faith and our spiritual tradition but also the language of their parents. In the autumn, we shall be opening our first denominational primary school (in the London Borough of Croydon).

As Orthodox Christians, we attempt to give our witness to those around us - whether they confess the name of Christ or not. As a result, we have friendly relations not only with the major Christian denominations in this country but also with the Jewish and Islamic Faiths. We participate in the membership of "ecumenical" and "inter-faith" associations and organisations to the extent permitted by the conscience of the Church, while at the same time retaining our distinct characteristics and beliefs.

So, 'Is there room for Faith in the new millennium?' The experience of the Orthodox Church both in this country and world-wide, in those countries where the Faith has been established since the first centuries of the Christian era and those where its missionaries are working today building slowly-but-surely on firm foundations (we do not accept the idea of 'rice-Christians'), is that there is no prospect of the heralded proximity of the "Death of God"; and that Orthodox Christianity is a Faith to be reckoned with and that it will demand its place in the forthcoming Third Millennium.

Indeed, in confirmation of what I have already said, the entry of God into human history in the form of a man, in the person of Christ, and the impact which this has made and (I am sure) will continue to make on mankind irrespective of his race or culture, serves to reconfirm that Faith in the Triune God will not only survive but will be enriched and will flourish for the benefit of Humanity, the peace of the world, and for a deeper understanding among men and nations. In addition, the Church's very existence and survival after two thousand years, during much of which it has been persecuted and oppressed, is yet another example of God's providence and blessing.

So, in conclusion, I should like to stress that Orthodox Christianity believes itself to be the "salt of the earth" [Matt. 5:13] and that, through its witness, it thereby helps other Faiths to enrich their attachment to the One God and thus come to a full knowledge of Him Who is Holy, Strong, Immortal, Almighty and Merciful, and Who is our common Father and Maker of heaven and earth. To Him be honour, glory and worship unto the ages of ages. Amen.

An address delivered on Wednesday, 16th February 2000
at the Speaker's House, The Palace of Westminster.

ECCLESIASTICAL NEWS AND CHRONICLE

ECUMENICAL PATRIARCHATE

By a decision of the Ecumenical Patriarchate, the parishes of Russian origin belonging to it in Western Europe have been returned to the status they enjoyed between 1931 and 1965 and will therefore once again be an Exarchate of the Oecumenical Throne. They will also enjoy internal autonomy. The relevant "Tomos" was presented to Archbishop Serge of Eucarpia (head of the Archdiocese since 1993) by a delegation of the Patriarchate at a ceremony attended by Metropolitans Ieremias of France and Meliton of Philadelphia and the priest-in-charge of the Moscow Patriarchate's parish of the Three Hierarchs in Paris. At present, the Exarchate consists of the Archbishop (who is assisted by two bishops, one of whom is British-born, Bishop Paul of Tracheia) and about sixty parishes - mostly in France, but also in Belgium, Holland, Sweden, Norway, Germany and Italy. In addition, there are three monastic communities and the Theological Institute of St. - Sèrge in Paris.

ARCHDIOCESE OF THYATEIRA & GREAT BRITAIN

Archbishop Gregorios was represented at Sir John Taverner's "*Fall and Resurrection*" that was given its World Première in St. Paul's Cathedral in the City of London on 4th January.

Writing in the programme, the composer (who received a knighthood in the Queen's New Year's Honours) states that the work "tries to encompass, in brief glimpses, the events which have taken place since the beginning of time, and before time".

His Eminence was also represented at the Fund-raising Concert entitled "*Sergei Leiferkus and Friends: A Gala Evening of Music*" that was held in aid of the Oxford Orthodox Church Building Trust at St. John's, Smith Square (London) on 1st February.

METROPOLIS OF BELGIUM

It is reported that Brussel's International Airport of Zaventem has, since 1996, been the only airport in the world to have an Orthodox chapel staffed by an Orthodox chaplain (in the person of the Very Revd. Archimandrite Athenagoras Peckstadt).

CHURCH OF GREECE

During the last few months, three new hierarchs have been elected to serve dioceses within the Church of Greece: Theoklitos (*Koumarianos*), who was consecrated as Metropolitan of Thessaliotis and Phanariophersala (with his see in Karditsa in Thessaly) on 16th October 1999 in succession to the late Metropolitan Cleopas; Daniil (*Pourtsouklis*), who was consecrated as Metropolitan of Kaesariani (in the Greater Athens area) on

22nd January 2000 in succession to the late Metropolitan Georghios; and Theoklitos (*Passalis*), who was consecrated as Metropolitan of Florina (in north - west Macedonia) on 23rd January 2000 in succession to Metropolitan Avgoustinos (*Kantiotis*), who had retired on account of old age (he was born in 1907).

CHURCH OF ALBANIA

At the invitation of His Beatitude Archbishop Anastasios of Tirana, Dürres and All Albania and the Holy Synod of the Autocephalous Orthodox Church of Albania, His All-Holiness the Ecumenical Patriarch Bartholomaeos I visited Albania from 2nd to 9th November. During his stay, the Patriarch visited all four dioceses of the Church and was received by the President of the Republic and other leaders. Among other things, he performed an *Aghiasmos* on the occasion of the laying of the foundation stone of the new Cathedral of the Nativity of Christ in Shkodra (one of 74 new churches which have been built from their foundation since 1992) and, together with Archbishop Anastasios, he presided at a celebration of the Divine Liturgy that was televised on national television from the Cathedral of the Annunciation in Tirana. The Patriarch praised the Archbishop as 'an outstanding personality not only in the Autocephalous Orthodox Church of Albania, and not only in world-wide Orthodoxy, but throughout the entire Christian world and he referred to him as 'a gift from God to humanity'. His All-Holiness summarised all that he had seen with the words: "For all who do not believe in miracles at the end of the twentieth century, let them come to Albania and see for themselves what has been done here".

BOOK REVIEWS

Charis Mettis: *Οἱ Ρίζες τοῦ Παροικιακοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μεγάλης Βρετανίας* (The Origins of the Hellenic Community in Great Britain) "Athena Editions" Athens, 1998.

Despite the modesty of the author, whose stated object in writing this book is the hope that it will encourage other researchers to delve deeper into the subject and produce their own - more detailed - studies, the fact remains that this is a seminar volume which brings together both original texts and translations of others which relate to the development of the Hellenic Community in Great Britain, in particular during the nineteenth and twentieth centuries, with specific emphasis on those efforts that have been made to establish schools, colleges, and other educational projects. It should be stressed that the author is eminently equipped for the task he has set himself, since he is both a qualified teacher and a journalist, as well as being on the staff of the Archdiocese of Thyateira and Great Britain, which itself has played a leading role in many of the

developments within the Hellenic Community during the century that is now drawing to an end.

The book is divided into three sections, the first of which (consisting of six chapters) deals with the contacts between the Eastern Mediterranean world and the British Isles from the earliest times up until C19. Of necessity, the author has had to compress this overview of so many centuries and can therefore only give a few examples of such contacts - with the result that this is regrettably the least satisfactory section of the book. This having been said, it certainly contains material of interest; and the first four chapters document the visit to the British Isles by Pytheas of Marseilles in C4 BC, the arrival of Christianity there in C1 AD and the missionary activity attributed to St. Barnaba's brother, St. Aristobulus (although surprisingly the author omits that attributed to St. Simon the Zealot - see the Synaxarion for 10th May) the reorganisation of the Church in England by St. Theodore of Tarsus in C7 (which, despite the fact that it is no longer Orthodox, continues to influence the Church of England to this day), the relations between Byzantium and England (and, in particular, the visit of the Emperor Manuel II Palaeologos in 1400), the Varangian Guard, and various individuals who over the centuries have claimed to be related to members of the Byzantine aristocracy (and, in particular, those linked to the Paleologian dynasty). The contacts between English churchmen and the Eastern Patriarchates are also examined, in particular those with the Non-Jurors. Details are also given of the building of a Greek church in London's Soho in C17 dedicated to the Dormition of the Mother of God, which shamefully and heavy-handedly was soon confiscated by the authorities of the Anglican Diocese of London (who handed it over to French Protestant refugees and later incorporated it into the diocese as the church of St. Mary, before permitting it to be demolished in the early 1930s for an Art School to be built on its site), as well as other attempts to found a place of worship. The fifth and sixth chapters describe the creation of the Hellenic communities in London, Manchester, Liverpool, and Cardiff, together with the establishment of the present-day churches there and the attempts to set up schools.

The book comes into its own in the second and third sections (which total seventeen chapters) and which are devoted to the social development of the Hellenic Community - the success of the commercial ventures established in London and elsewhere in the nineteenth century, the creation by the Oecumenical Patriarchate of Constantinople of the Metropolis (later, Archdiocese) of Thyateira in 1922 and its subsequent history, the problems faced by the influx of immigrants from Cyprus in C20 and their efforts to create the church and community of All Saints in Camden Town, and the educational activities of both the schools organised by the Archdiocese and those outside its sphere of influence. In these sections, the author draws on both the rich documentation that exists - but which is not readily available and which is here published for the first time - and on his own archives. In addition, he

used his own personal experience following his arrival in England from Cyprus in 1958, which is particularly comprehensive since he has been intimately involved in many of the events and activities he describes.

The story he relates is not always a happy one - with misunderstandings, failures, and selfish over-riding ambition playing a major part; and it is to the credit of the author that he neither minces his words nor presents a one-sided picture - more often that not allowing his sources to speak for themselves. In addition, reference is made to the frequent hostility shown over the decades to the immigrants from Cyprus (which in itself would be an interesting subject for further research). As an example, he quotes an English judge in the 1930s as unfavourably comparing Cypriots to aborigines (p. 393)! Nonetheless, there are some moving incidents as well, such as when the author succeeds in tracing the descendants of Ioannis Thymides (d. 1932), whom he believes to have been the first Cypriot immigrant to these shores in recent times and who is known to have arrived in England by 1904 at the latest (pp. 290-289).

All-in-all, the author presents a fairly optimistic picture of the current state of the Hellenic Community even if (as he points out) it continues to consider itself as "ἀπόδημος" - as though only temporarily resident in the United Kingdom, simply passing through and receiving the hospitality of the land in which it finds itself (p.699).

The need for such an introduction to the long and interesting history of Hellenism in Great Britain is shown by the fact that it has already proved necessary to reprint the 1998 edition, with the opportunity being taken to remove some of the errors that had crept in and to include additional material. In this new (2000) edition, there are over 800 pages of text (which include more than 250 illustrations) with, in addition, more than eighty pages of bibliography and indices. However, if there is a fault in the presentation of the book, it is the lack of references within the text so as to enable and encourage further study and research, with this being especially true of the first section. It would also have been more appropriate for the rich selection of illustrations to have borne some relation to the text rather than being scattered indiscriminately throughout the book - which itself would have been improved through more attentive proof-reading, attention to pagination, and a more comprehensive (and accurate) subject index. Very occasionally, a printing error results in an incorrect statement (as on p. 533).

However, these are minor criticisms which future editions of the book (which there will surely be) ought to be able to iron out. It only remains to congratulate both the author on what in addition to a labour of love will surely be considered as his *magnum opus* and "Athena Editions" for including it among their publications. This is a book which no one who is even remotely interested in the multifaceted history of Hellenism in the United Kingdom (and who, of course, is in a position to read Greek) should be without, and as such it is to be warmly recommended.

Deacon Meliton Oakes

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

1. Τό πρωί τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν Καθεδρικό Ναό τῆς 'Αγ. Σοφίας Bayswater καί στή συνέχεια εὐλόγησε καί ἔκοψε τήν βασιλόπιτα τῆς 'Ελληνοκυπριακῆς 'Αδελφότητας Λονδίνου στό οἰκνῆμα τῆς στό Β. Φιντλεϊν.
2. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν Καθεδρικό Ναό τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καί 'Αρχ. Μιχαήλ στό Hendon, ὅπου καί χειροτόνησε σέ Διάκονο τόν Χριστόφορο Π. Χριστοφόρου.
3. Τό πρωί παρέστη σέ ἐκδήλωση γιά τήν ὑποδοχή τῆς νέας χιλιετίας, πού ἔγινε στή Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων, στήν ὁποία παρέστησαν ἐπίσης ὁ Δούκας καί ἡ Δούκισσα τοῦ Gloucester. Τό ἀπόγευμα τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ἡ Μαρία Ρούσου καί Margaret Does, τό ζεύγος Jack καί Σοφία de Ridder καί ὁ Σωτήριος Μουσουλίας, καί ὁ Κωστήκης Εὐαγγέλου.
4. 'Ανεχώρησε γιά τήν Κύπρο. Μετά τήν ἀφιξή του ἐκεῖ ταξίδεψε στήν Λεμεσό, ὅπου καί τέλεσε Τρισάγιο στή μνήμη τῆς ἀδελφῆς του, Κυριακῆς 'Ορθοδόξου. 'Αργότερα παρεκάθησε σέ γεῦμα πού τοῦ παρέθεσαν τόν ζεῦγος Σωτήρη καί Μαρίας 'Ορθοδόξου, μέ τήν παρουσία καί τοῦ 'Αρχιμ. Νικολάου Σιδερά.
5. Τέλεσε τή Νεκρώσιμη 'Ακολουθία τῆς ἐκλιπούσης ἀδελφῆς του Κυριακῆς στόν 'Ιερό Ναό τοῦ 'Αγ. Νικολάου Λεμεσίου. Τέλεσε, ἐπίσης, Τρισάγιο γιά τοὺς Λοῖζο, Μαργαρίτα, 'Ιωάννη καί Γεώργιο Παννόπουλου. 'Αργότερα παρεκάθησε σέ γεῦμα πού τοῦ παρέθεσαν τόν ζεῦγος Νικολάου καί Στέλλας Μδέστον. Στή συνέχεια ἐπισκέφθηκε τόν γαμπρό του Γεώργιο Γιώρκα.
6. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν 'Ιερό Ναό 'Αγ. 'Ιωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ Homsey καί στή συνέχεια τέλεσε τόν ἁγιασμό τῶν ὑδάτων. Τό ἀπόγευμα ἐπισκέφθηκε τόν John Grant στό Wellington Hospital.
7. Τό ἀπόγευμα τόν ἐπισκέφθηκαν ὁ 'Ιωάννης Παννόπουλος καί ὁ Γεώργιος 'Αμρχώρ.
8. Παρέστη στή Δοξολογία γιά τήν νέα Χιλιετία, γιά τοὺς κατοίκους τοῦ Λονδίνου, στόν 'Αγγλικό Καθεδρικό Ναό τοῦ 'Αγ. Παύλου στό Σίτυ τοῦ Λονδίνου. 'Αργότερα τόν ἐπισκέφθηκαν τόν ζεῦγος Λαυρέντη καί Εὐγενίας Σπανοῦ.
9. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν 'Ιερό Ναό 'Αρχαγγ. Μιχαήλ στό Margate καί στή συνέχεια μετέβη ἐν πομπῇ στήν παραλία τῆς πόλεως, ὅπου τέλεσε τόν καθιερωμένο ἁγιασμό τῶν ὑδάτων. 'Αργότερα παρεκάθησε σέ γεῦμα πού παρέθεσαν οἱ 'Αρχές τῆς πόλεως τοῦ Margate καί ἡ τοπική 'Ορθόδοξη Κοινότητα.
10. Τό πρωί ἀποχαιρέτησε τόν 'Αρχιμ. Διονύσιο Κυκκώτη. 'Αργότερα τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Κυπριανός Λοιζίδης.
11. Τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ὁ 'Επιτετραμμένος τῆς 'Ελλ. Προσέβας στό Λονδίνο Κων/νος Μπίτσιος καί ὁ Διάκονος Στέφανος Χρυσάνθου.
12. Τόν ἐπισκέφθηκαν ἡ Σοφία-Τσετσεν Θεοφίλου. 'Αργότερα, συνοδευόμενος ἀπό τόν 'Επίσκοπο Τροπαίου 'Αθανάσιο, ἐπισκέφθηκε τόν 'Επίσκοπο Τεληρσοῦ Χριστοφόρο, στό Νοσοκομεῖο. Τό ἀπόγευμα τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ἡ Susan 'Ιδραίου, οἱ Esther καί Ρεβέκα Hookway καί ὁ Χάρης Χορτούνης.
13. Εὐλόγησε καί ἔκοψε τή βασιλόπιτα στό 'Ελλ. Κολλέγιο Λονδίνου. 'Αργότερα παρέθεσε γεῦμα στόν David MacRae.
14. Τόν ἐπισκέφθηκαν ὁ 'Ερμανουὴλ Σταυριανῆς. Στή συνέχεια παρέθεσε γεῦμα στό ζεῦγος Κων/νος Σβολόπουλου (Γεν. Δ/τῆ τοῦ 'Ιδρύματος 'Κων/νος Καραμανλῆς) καί τῆς ἡθοποιοῦ Κατερίνας Χέλμη.
15. 'Επισκέφθηκε τόν Πρόεδρο τῆς Κυπριακῆς Βουλῆς Σπύρο Κυπριανό στό ξενοδοχεῖο. Τό μεσημέρι ἀνεχώρησε γιά τό Δουβλίνο 'Ιρλανδίας, ὅπου τόν ὑποδέχθηκε κατὰ τήν ἀφιξή του ὁ Πρόεδρος τῆς Κύπρου καί ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς 'Ελλ. Προσέβας. Μετά τήν ἐπισκεψή του στήν οἰκία τοῦ Πρέσβη τῆς Κύπρου τέλεσε τήν 'Ακολουθία τοῦ Μεγάλου 'Εσπερινό στόν 'Ιερό Ναό τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καί διανυκτέρευσε στήν οἰκία τοῦ Πρέσβη.
16. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν 'Ιερό Ναό τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου στό Δουβλίνο, παρευρισκομένης καί τῆς Προέδρου τῆς Δημοκρατίας τῆς 'Ιρλανδίας, κας. Mary McAleese, τήν ὁποία καλωσόρισε καί τῆς προσέφερε τόν Σταυρό τῆς 75ετηρίδης τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς. 'Αργότερα, μετά τό γεῦμα πού τοῦ παρέθεσαν στήν οἰκία τοῦ Πρέσβη τῆς Κύπρου, προήδρευσε συνεδρίας τοῦ 'Εκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινότητος καί τό θράδυ ἐπιστρεψε στό Λονδίνο.
17. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν ἑορτάζοντα 'Ιερό Ναό 'Αγ. 'Αντωνίου καί 'Ιωάννου Βαπτιστοῦ Holloway. Τό ἀπόγευμα εὐλόγησε καί ἔκοψε τή βασιλόπιτα στήν 'Ελλν. Προσέβια. 'Αργότερα τόν ἐπισκέφθηκε ὁ 'Υπάτος 'Αρμοστής τῆς Κύπρου καί στή συνέχεια προήδρευσε συνεδρίας τοῦ ΕΦΕΠΕ.
18. Τόν ἐπισκέφθηκαν ὁ Πρωτοπρεσβ. Παῦλος Κουντούρης μέ τήν Προσβυτέρα του καί τόν Κώστα Παπαδόπουλο.
19. Παρεκάθησε σέ γεῦμα μέ τόν 'Επίμιο Πρόξενο τῆς 'Ελλάδος στήν πόλη Leeds 'Αντώνιο Νάολα καί τόν Πρόεδρο καί τὰ Μέλη τῆς ἐκεῖ Κοινότητος Τριῶν 'Ιεραρχῶν.
20. Τόν ἐπισκέφθηκαν ἡ Χαρά Γαλάνου, ὁ Χρῆστος Κιτρομυλίδης καί ὁ 'Ανδρέας Αὐγουστής. 'Αργότερα ἐπισκέφθηκε τόν 'Επίσκοπο Τεληρσοῦ Χριστοφόρο στό Νοσοκομεῖο. Τό ἀπόγευμα εὐλόγησε καί ἔκοψε τή βασιλόπιτα τοῦ Λυκεῖου 'Ελληνίδων στό 'Ελλ. Κέντρο Λονδίνου.
21. Τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ὁ 'Ανδρέας Σωκράτης, ὁ Χάρης Σοφοκλείδης, ὁ 'Αρχιμ. Κύριλλος 'Ελευθεριδῆς, ἡ κα. Μάρω Λεμοῦ, ἡ Κατερίνα Μηνῆ καί ἡ Κλειώ Παπαδοπούλου. Τό ἀπόγευμα παρακολούθησε συναυλία μέ τήν 9η Συμφωνία τοῦ Μπετόν σὸν Θεάτρο Sheldonian τῆς 'Οξφόρδης, τήν ὁποία ἔδωσε ἡ 'Ορχήστρα Oxford Philomusica, μέ τήν ἐπέτειο τοῦ πρώτου χρόνου λειτουργίας τῆς, ὑπὸ τῆ διεύθυνση τοῦ Μάριου Παπαδόπουλου.

22. Τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ὁ Δρ. Χριστάκης Γεωργίου, ὁ 'Ανδρέας Χρήστου μέ τόν πατέρα του, ὁ Φώτης Παπαφώτης, καί ὁ Μιχάλης Τακούσης. Τό μεσημέρι παρεκάθησε σέ γεῦμα πού παρέθεσαν ὁ Γεώργιος καί ἡ 'Ιωάννα Καραπατά. 'Αργότερα παρέστη σέ δειπνο πού παρέθεσαν πρὸς τιμὴν του ὁ Σύνδεσμος 'Ελληνορθόδοξων Κοινοτήτων Μ. Βρετανίας στό Royal National Hotel.
23. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν Καθεδρικό Ναό τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καί 'Αποστ. 'Ανδρέα στό Birmingham καί στή συνέχεια χειροτόνησε σέ διάκονο τόν Παναγιώτη 'Επαρινώνδα, δίνοντάς του τό ὄνομα Αἰμίλιανος. Τό ἀπόγευμα τέλεσε τή βάπτισή τῆς Αἰκατερίνης, θυγατέρας τοῦ ζεύγους Λεωνίδα Χρ. Λάζαρη, στόν Καθεδρ. Ναό τῶν 'Αγίων Πάντων, Camden Town καί παρεκάθησε στό δειπνο πού ἀκολούθησε.
24. Τόν ἐπισκέφθηκαν ὁ Αἰδέο. Samuel Philpott, ὁ Αἰδέο. Δρ. Jeremy Kirk καί ὁ Stephen Parkinson. 'Αργότερα παρέθεσε γεῦμα στήν κα. Καλλιρρόη Πίκουλα. Τό θράδυ τέλεσε Μέγα 'Εσπερινό γιά τήν ἑορτή τοῦ 'Αγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου στό παρεκκλήσι τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς.
25. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στό παρεκκλήσι τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς καί, μέ τήν εὐκαιρία τῆς ὁνομαστικῆς του ἑορτῆς, ἐδέχθη στή συνέχεια εὐχὰς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς.
26. Παρεκάθησε σέ γεῦμα μέ τόν Πολύθιο Πολυβίου (Προϊστάμενο - 'Επιθεωρητὴ τῆς Κυπριακῆς 'Εκπαιδευτικῆς 'Αποστολῆς). 'Αργότερα τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Πρωτοπρ. Alexander Cherney.
27. Τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Μητροπ. Περγάμου 'Ιωάννης, μέ τόν ὁποῖο καί παρεκάθησε σέ γεῦμα. 'Αργότερα ἐπισκέφθηκε τήν κα. 'Ακριβὴ Παπαχαρίου καί τόν σύζυγό της, σὲ ξενοδοχεῖο τους.
28. Τέλεσε τή βάπτισή τοῦ 'Αλέξανδρου, γιου τοῦ Igor καί Oksana Yermenko, μέ ἀνάδοχο τόν Χαμηλὴ Προδρόμου στό παρεκκλήσι τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς. 'Αργότερα παρεκάθησε σέ γεῦμα μέ τόν Καθ. Μηνῆ 'Αλεξιάδη καί τήν οἰκονομία του.
29. Τό ἀπόγευμα τέλεσε τοὺς γάμους τοῦ Christopher Blay καί τῆς 'Ελένης Κιτορῆ, στόν Καθεδρ. Ναό τῆς 'Αγίας Σοφίας Bayswater. 'Αργότερα τόν ἐπισκέφθηκε στήν 'Αρχιεπισκοπὴ ὁ Νικόλαος Σαρδέλλης. Τό ἀπόγευμα τέλεσε Μέγα 'Εσπερινό στόν Καθεδρικό Ναό τῆς 'Αγίας Σοφίας καί στή συνέχεια παρακολούθησε τήν ὁμιλία τοῦ Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν Μηνῆ 'Αλεξιάδη, μέ θέμα: "Οἱ Τρεῖς 'Ιεράρχες καί ἡ 'Ελληνικὴ Λαογραφία" καί στή δεξίωση πού ἀκολούθησε στήν Κρύπητ τοῦ Ναοῦ.
30. Τέλεσε τήν 'Αρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία καί Δοξολογία μέ τήν εὐκαιρία τῆς 'Εορτῆς τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν, στόν Καθεδρικό Ναό τῆς 'Αγίας Σοφίας Bayswater.
31. Τόν ἐπισκέφθηκε ὁ π. 'Αναστάσιος Σαλαπάτας μέ τήν Προσβυτέρα του καί τόν Πρωτοπρεσβ. Γεώργιο Σούλο. 'Αργότερα τόν ἐπισκέφθηκαν ὁ 'Αδωνὶς Κωνσταντινίδης, ὁ Πολύθιος Πολυβίου καί ὁ 'Ανδρέας Δαρμανοῦ. 'Αργότερα παρακολούθησε τήν ὁμιλία τοῦ Anthony Bryer, Καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Birmingham, μέ θέμα: "Οἱ Τρεῖς 'Ιεράρχες: 'Αποψη τῆς Σοφίας κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς", στό 'Ελληνικὸ Κέντρο. Στή συνέχεια παρεκάθησε σέ δειπνο πού παρέθεσαν τόν ζεῦγος Νικόλα καί Μαρτίνους Εργο, τόν ὁποῖο παρεκάθησε καί ὁ Καθηγ. Bryer μετά τῆς συζύγου του.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

1. Τό ἀπόγευμα μετέβη στήν πόλη Birmingham. 'Επισκέφθηκε τήν ἐκεῖ Κυπριακὴ 'Εστία καί στή συνέχεια ἐπιθεώρησε ἕνα ἀρχειοποιεῖο κτίριο τῆς 'Αγγλικανικῆς 'Εκκλησίας στήν περιοχή τοῦ Walsall. 'Αργότερα τέλεσε Μέγα 'Εσπερινό στόν 'Ιερό Ναό 'Αγίας Τριάδος καί 'Αποστόλου Λουκά καί στή συνέχεια παρακολούθησε τήν ὁμιλία τοῦ Καθηγ. Μηνῆ 'Αλεξιάδη μέ θέμα "Οἱ Τρεῖς 'Ιεράρχες καί ἡ 'Ελληνικὴ Λαογραφία".
2. Τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στόν Καθεδρικό Ναό Γενεσίου τῆς Θεοτόκου Νοτίου Λονδίνου καί στή συνέχεια ἐπισκέφθηκε τόν Νοσοκομεῖο τὸν ἀσθενούντα 'Επίσκοπο Τεληρσοῦ Χριστοφόρο. 'Αργότερα στήν 'Αρχιεπισκοπὴ τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Δημοσθένης Σεβέρης, τὸ δέ ἀπόγευμα παρέστη στήν παρουσίαση θεαμάτων γιά τίς ἀνασκαφές στήν Κύπρο καί τίς ἀρχαιότητες πού φιλοξενούνται σέ Μουσεῖο στό Cambridge. Τό θράδυ παρεκάθησε σέ δειπνο στήν οἰκία τοῦ Λοῖζου Σάββα.
3. Παρέστη στήν ὁμιλία τοῦ Καθηγ. Μηνῆ 'Αλεξιάδη μέ θέμα "Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς 'Αγίου 'Ιωάννου τοῦ Θεολόγου στήν Πάτμο".
4. Τό ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ἡ οἰκονομία Καπτανόγλου καί ἡ κυρία Εἰρήνη Λαμοῦ. Τό ἀπόγευμα τέλεσε Μέγα 'Εσπερινό στόν 'Ιερό Ναό 'Αγίου Δημητρίου Edmonton καί στή συνέχεια παρακολούθησε τήν ὁμιλία τοῦ Καθηγ. Μηνῆ 'Αλεξιάδη μέ θέμα: "Ἡ Λαογραφία τοῦ Δωδεκαημέρου", ἡ δέ ἐκεῖ Κοινότητα παρέθεσε δειπνο στούς προσκεκλημένους τῆς στήν παρακειμένην ἰδιότητα αἰθούσα τελετῶν.
5. Εὐλόγησε τὸ κόψιμο τῆς Βασιλόπιτας γιά τοὺς φοιτητὲς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κέντ στήν πόλη Κάντερβουρυ καί στή συνέχεια παρεκάθησε σέ γεῦμα πού παρέθεσε ὁ Μαρῖνος 'Αδάμου. 'Επιστρέφοντας στό Λονδίνο τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Παντελεῖς Χατζηπατέρας οἰκονομικῶς, τὸ δέ θράδυ δεξιώθηκε τὸν Καθηγητὴ Μηνῆ 'Αλεξιάδη καί τήν οἰκονομία του σέ δειπνο.
6. Τέλεσε 'Αρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία στόν 'Ιερό Ναό 'Αγίου Γεωργίου Kingston καί στή συνέχεια παρεκάθησε σέ γεῦμα πού παρέθεσε πρὸς τιμὴν τῆς ἐκεῖ Κοινότητος. 'Αργότερα προήδρευσε συνεδρίας τῶν Συμβουλίων τῆς Κοινότητος.
8. Προέστη τῆς νεκρώσιμης 'Ακολουθίας γιά τόν 'Ανδρέα Φουτισάρη στόν 'Ιερό Ναό τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ στήν πόλη Κόδεντρυ. Τό ἀπόγευμα ἐπιστρεφόμενος στό Λονδίνο παρέστη στήν ἐτήσια συνεδρίαση τῶν οἰκονομικῶς χορηγῶν τῆς Βρετανικῆς Σχολῆς 'Αθηνῶν (σὲν Βρετανικὸ Μουσεῖο), καί ἀργότερα παρεκάθησε σέ δειπνο στό 'Ελληνικὸ Κέντρο πρὸς τιμὴν τῆς ἐν ἀποστρατεία Στρατηγοῦ John Galvin, Κοσμητὸρα τῆς Fletcher School of Law and Diplomats τοῦ Πανεπιστημίου Tufts.

9. Τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ὁ Παναγιώτης Πιερί καί ἡ Ρεβέκκα Clarke, ὁ Χρηστάκης Ἰωάννου, καί ὁ Ἀντώνιος Στεφάνουλος.
10. Ἐπισκέφθηκε στό ξενοδοχεῖο τόν Ὑπουργό Παιδείας καί Πολιτισμοῦ Κύπρου, Οὐράνιο Ἰωαννίδη. Τό μεσημέρι παρέθεσε γεῦμα στόν Andrew McRae, τὸ δέ ἀπόγευμα παρέστη τὸ συνέδριο τῆς Γραμματείας τοῦ ΕΦΕΠΕ, στήν ὁποία παρευρέθη καί ὁ Ὑπουργός Παιδείας τῆς Κύπρου, στή συνέχεια δέ ὅλοι παρεκάθησαν σέ δειπνο στήν Ἀρχιεπισκοπή.
11. Παρεκάθησε σέ γεῦμα στό Ἑλληνικό Κέντρο πρὸς τιμὴν τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας τῆς Κύπρου.
12. Παρεκάθησε σέ γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας τῆς Κύπρου πού παρέθεσε ἡ Κοινότητα τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα Βορείου Λονδίνου. Ἀργότερα εὐλόγησε τοὺς γάμους τοῦ Νικολάου Μ. Λοϊζίδη καί τῆς Κυριακῆς Χατζημιχαήλ. Στὴ συνέχεια εὐλόγησε τοὺς ἀρραβῶνες τοῦ Νικολάου Κ. Νικόλα καί τῆς Κατερίνας Χοφροεπιά. Ἀργότερα παρέστη στήν κοινωνικὴ ἐκδήλωση τῆς ΟΕΣΕΚΑ στό Κυπριακὸ Κέντρο τὸν Wood Green.
13. Τέλεσε τὴ Θεία Λειτουργία στὸν Ἱερό Ναό Ἀγίας Τριάδος καί Ἀποστόλου Λουκά Birmingham καί στὴ συνέχεια παρεκάθησε σέ γεῦμα μὲ τὸν Ὑπουργό Παιδείας Κύπρου, πού παρέθεσε ἡ ἐκεῖ Κοινότητα. Ἀργότερα εὐλόγησε τοὺς ἀρραβῶνες τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν Γεωργίου Μακρὴ καί τῆς Ἐλένης Ἐλευθερίου.
14. Τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Ἐπαμεινώνδας Πιτικάς. Στὴ συνέχεια παρεκάθησε σέ δειπνο, μαζί μὲ τὸν Μητροπολίτη Κιτίου Χρυσόστομο καί τὸν Ἀγγελο Ἀγγελίδη, πού παρέθεσε ὁ Κύπρος Νικόλας.
15. Τέλεσε τὴ νεκρώσιμη Ἀκολουθία γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Ἰωάννου στὸν Καθεδρικό Ναό Τριῦν Σταυρῶ καί Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ Hendon. Τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ἡ Τριάδα Παγούρα, ὁ Ἀρχιμ. Δαμιανός Κωνσταντίνου καί ὁ Μανώλης Σταυριανάκης. Τό ἀπόγευμα παρέστη σέ ἐσπερινό στό Ρωσικό Ὁρθόδοξο Καθεδρικό Ναὸ σὺν Kensington Λονδίνου πού τελέσθηκε μὲ πρωτοβουλία τῆς Ἀδελφότητος Ἀγίων Ἀλθανοῦ καί Σεργίου, καί καλωσόρισε, ἐξ ὀνόματος τῆς Ἀδελφότητος τὸν νέον Πρόεδρο τῆς Ἀδελφότητος, Ἐπίσκοπο τοῦ Λονδίνου Richard Chartres.
16. Παρέστη σὲ εὐχαριστηριακὴ τελετὴ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας στὸν Ναὸ τῆς Ἀγίας Μαργαρίτας σὺν Westminster Abbey, καί σὺν συνέχεια μίλησε σὲ μέλη τῆς Βρετανικῆς Βουλῆς (ἀγγλιστὶ) μὲ θέμα: "Ὑπάρχει Ἐλπίδα γιὰ τὴν Πίστιν στὴ Νέα Χιλιετία; Μιὰ Ὁρθόδοξη Προοπτικὴ". Ἀργότερα ἐπισκέφθηκε τὸ Νοσοκομεῖο τὸν ἀσθεντοῦντα Πρόεδρο τῆς Κυπριακῆς Βουλῆς Σπύρο Κυπριανό. Τό βράδυ παρεκάθησε σέ δειπνο, μαζί μὲ τὸν Μητροπολίτη Αὐτορίας Μιχαήλ, σὺν οἰκίᾳ τοῦ Φίλιππου Καθουνίδη.
17. Τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά οἱ κυρίες Μαρία Παύλου καί Μαρία Μακεδόνος, οἱ ἱερεῖς Μιχαήλ Harper καί Ἀλέξανδρος Haig, καί ὁ Martin Harding. Τό βράδυ παρέστη σὺν Ὁμιλίᾳ τοῦ Μητροπολίτη Αὐστρίας Μιχαήλ, στό Ἑλληνικὸ Κέντρο, μὲ θέμα: "Ἡ παρουσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Εὐρώπη καί ὁ ρόλος τοῦ Μητροπολίτη Γερμανοῦ Καραθαγγέλη".
18. Παρέθεσε γεῦμα στήν Ἀρχιεπισκοπή πρὸς τιμὴ τοῦ Μητροπολίτη

- Αὐστρίας. Ἀργότερα τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ὁ Ἀντώνιος Ἐπιειρικός, ὁ Ἀρχιμ. Νικηφόρος Κυρκώτης καί ὁ Ἀρχιμ. John Maitland Moir. Τό βράδυ παρεκάθησε σέ δειπνο στήν Ἀρχιεπισκοπή μὲ τίς κυρίες Μαρία Μακεδόνος καί Μαρίνα Καλογήρου.
19. Τό μεσημέρι παρεκάθησε σέ γεῦμα, στήν Ἀρχιεπισκοπή, μὲ τὸν Μητροπολίτη Νιγηρίας Ἀλέξανδρο.
19. Παρέστη σὲ ἐκδήλωση τοῦ Συνδέσμου Ἀγγλοακανθοῦ στό Royal National Hotel, Russell Square.
20. Τέλεσε τὴ Θεία Λειτουργία στὸν Ἱερό Ναὸ τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου & Ἐλένης Croydon.
22. Τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Ἀρχιμ. Σπυρίδων Κατραμάδος, μὲ τὸν ὁποῖο παρεκάθησε σέ γεῦμα. Ἀργότερα τόν ἐπισκέφθηκαν διαδοχικά ἡ κα. Ἀγγελὰ Hoche καί ἡ κα. Χριστίνα Καραβὰ. Τό ἀπόγευμα παρακολούθησε συναυλία τῆς Oxford Philomusica σὺν Queen Elizabeth Hall, Southbank Λονδίνου.
23. Τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Οἰκ. Κ. Κωνσταντινίδης, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν κ. Χατζηθωμὰ καί τὸν Ἀντώνιο Ἀντ. Σταμάτη, στοὺς ὁποίους παρέθεσε γεῦμα. Ἀργότερα τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Roger Gale, τὸ ζεῦγος Ἀνδρέα καί Βασούλας Καραγεωργίου καί ὁ Κ. Νικολαΐδης. Τό ἀπόγευμα παρέστη σὺν ὁμιλίᾳ τοῦ Θεοδ. Πάγκαλου μὲ θέμα: "Οἱ Τελευταῖες Ἐξελίξεις στὰ Ἐθνικά μας Θέματα", πού δόθηκε σὸ Κέντρο Athena Palace, Harringey.
25. Ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Κύπρου. Ἐκεῖ φιλοενηγήθη σὸν Ξενοδ. Forum, σὺν προσκεκλημένους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου.
26. Ἐπισκέφθηκε τὸν Ραδιοφ. Σταθμὸ Κύπρου, ὅπου καί ἔδωσε συνέντευξη. Στὴ συνέχεια τοῦ παρέθεσε γεῦμα ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομος. Ἀργότερα ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Μονὴ Μαχαίρα, ὅπου καί διανυκτέρευσε.
27. Τέλεσε τὴ Θεία Λειτουργία στὴ Μονὴ Μαχαίρα καί ἄρχιερ. μνημόσυνο γιὰ τὸν ἥρωα τῆς ΕΟΚΑ Γρηγόρη Αὐθέντιου. Στὴ συνέχεια μετέσχε σὲ τίς ἐργασίες τοῦ 10^{ου} Παγκυπρίου Συνεδρίου, ὅπου ὁμιλεσε, μὲ θέμα: "Ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Θωατειρῶν σὰν Πρόθυρα τῆς Τρίτης Χιλιετίας". Ἀκολούθησε δειπνο σὺν Ἐοσιταρίοι "Μακεδονίτισσα". Ἀργότερα συναντήθηκε μὲ τὸ ζεῦγος τοῦ διακόνου Ἰωάννη-Edmund καί Βασιλείας Hookway καί τὸ ζεῦγος Πρεσβ. Μιχαήλ Πηγασιού, τὸν Ἀρχιμ. Ἀδαμάντιο Κυρκώτη, τὸν Ἡγούμενο Μονῆς Κύκκου Νικηφόρο, τὸν Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας κ.κ. Πέτρο καί τὸν Μητροπ. Ζιμπάμπουε Μακάριο.
28. Ἐπισκέφθηκε τὸν Πρόεδρο τῆς Κύπρου Γλαῦκο Κληρίδη, τὸν Ὑπουργό Παιδείας καί Πολιτισμοῦ τῆς Κύπρου Οὐράνιο Ἰωαννίδη, τὸν Γρηγόρη Πάωκα, τὸν Ἀρίστο Κωψοσίδερη, τὸν Γεώργιο Ἰακώβου καί τὸν Στρατηγὸ Πεντάση. Τό μεσημέρι τοῦ παρέθεσαν γεῦμα ἡ Τράπεζα Κύπρου. Ἀργότερα τόν ἐπισκέφθηκαν ὁ Παναγιώτης Θεοφάρος καί ὁ Ἀθῖβος Βασιλαράς. Τό ἀπόγευμα ἀναχώρησε γιὰ τὸ Λονδίνο.
29. Τόν ἐπισκέφθηκε ὁ Οἰκον. Ἰωσήφ Παλιούρας. Τό ἀπόγευμα παρέστη στήν ἐκδήλωση ἀπονόμης στὸν Brian Pearce, Διευθυντὴ τοῦ Interfaith Forum, ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῶν Βρετανῶν Ἑβραίων.

HIS EMINENCE ARCHBISHOP GREGORIOS' DIARY

JANUARY

1. In the morning, His Eminence celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Divine Wisdom in Bayswater, following which he blessed and cut the traditional St. Basil's cake (or *Vassilopitta*). In the afternoon, he blessed and cut the St. Basil's cake of the Greek-Cypriot Brotherhood at their premises in North Finchley.
2. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Holy Cross & St. Michael in Hendon, during the course of which he ordained Christophoros P. Christophorou to the diaconate. In the afternoon, he attended the Millennium Service for England to welcome the year 2000, held at St. Paul's Anglican Cathedral in the City of London in the presence of Her Majesty the Queen and the Duke of Edinburgh. Returning to Thyateira House, he baptised Andreas, the infant of Georgios & Vassiliki Hadjimina in the chapel of the Archdiocese.
3. In the morning, he was present at the Shared Act of Reflection and Commitment to welcome the year 2000 by the Faith Communities of the United Kingdom that was held at the Houses of Parliament in the presence of Their Royal Highnesses the Duke and Duchess of Gloucester. During the afternoon, he received Mesdames Maria Roussou & Margaret Does; Jack & Sophia de Ridder together with their son, Kimon (who were accompanied by Dr. Soterios Mouselimas); and Dr. Costakis Evangelou.
4. In this morning, he flew to Cyprus. On arriving, he travelled to Limassol, where he read a Trisagion for his sister, Kyriaki Orthodoxou, who had passed away on 2nd January. Afterwards, he was entertained to supper by Sotiris & Marina Orthodoxou. Archimandrite Nikolaos Sideras was also present.
5. In the morning, he presided at the funeral of his sister, Kyriaki, at the church of St. Nicholas in Limassol. He also read a Trisagion for Loizos, Margarita, Ioannis & Georgios Yiannopoulos. He was entertained to lunch by Nikolaos & Stella Modestou. Afterwards, he visited his brother-in-law, Georgios Yiorkas. He returned to London in the late evening.
6. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of St. John the Baptist in Hornsey and (in continuation) presided at the Great Water Blessing. In the afternoon, he visited John Grant in the Wellington Hospital.
7. During the afternoon, he received Ioannis Yiannopoulos and Georgios Amirmoh.
8. In the morning, he was present at the Millennium Service for Londoners held at the St. Paul's Anglican Cathedral in the City of London. In the afternoon, he received Lavrentis & Eugenia Spanos.
9. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of St. Michael the Archangel in Margate and, in continuation, went in procession to the Marine Sands where he performed the annual ceremony of the Blessing of the Sea. Afterwards, he attended the luncheon given by the Margate Charter Trustees and the local Greek Orthodox Community in the Main Hall of the Winter Gardens.
10. In the morning, he bid farewell to Archimandrite Dionysios Kykkotis. In the

afternoon, he received Kyprianos Loizidis.

11. During the morning, he received Constantinos Bitsios (Hellenic Chargé d' Affaires) and Deacon Stephanos Chrysanthou.
12. In the morning, he received Mrs. Sophia-Chezene Theophilou. At midday, accompanied by Bishop Athanasios of Tropaceu, he visited Bishop Christophoros of Telmissos in King's College Hospital. During the afternoon, he received Mrs. Susan Idreos, the Misses Esther & Rebecca Hookway, and Haris Houtoudis.
13. In the morning, he blessed and cut the St. Basil's cake at the Hellenic College. At midday, he entertained Daid MacRae to lunch.
14. In the afternoon, he received Emmanuel Stavrianakis. He entertained Constantinos Svolopoulos (general Director of the "Constantinos G. Karamalis Foundation") and his wife, the actress Katerina Helmi, to supper.
15. In the morning, he visited Spyros Kyprianou (Speaker of the Cyprus Parliament) and his wife at their hotel. At midday, he flew to Dublin in the Irish Republic where he was greeted on his arrival by the Ambassador of the Republic of Cyprus and the Hellenic Chargé d' Affaires. After visiting the house of the Cyprus Ambassador, he presided at Great Vespers at the church of the Annunciation. He spent the night at the Ambassador's residence.
16. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of the Annunciation in Dublin in the presence of the President of the Irish Republic, Mrs. Mary McAleese (whom he welcomed to the church and to whom he presented the Cross of the 75th anniversary of the Archdiocese). Following a buffet luncheon at the Cyprus Ambassador's residence, he presided at a meeting of the church committee. He returned to London in the evening.
17. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of Ss. Anthony & John the Baptist and the Holy Trinity in Holloway on the occasion of one of its title feasts. In the mid-afternoon, he blessed and cut the traditional St. Basil's cake at the Hellenic Embassy. Returning to Thyateira House, he received the Cyprus High Commissioner. In the evening, he presided at a meeting of the Secretariat of the Greek Co-ordinating Educational Committee (EFEPE).
18. In the afternoon, he received Protopresbyter Pavlos Koundouris and his presbytera together with Costas Papadopoulos.
19. He entertained Antonios Naslas (Honorary Hellenic Consul in Leeds) and the Chairman and representatives of the Community of the Three Hierarchs there to lunch.
20. During the morning, he received Miss Hara Galanou, Christos Kitromilidis and Andreas Avgoustis. In the afternoon, he visited Bishop Christophoros of Telmissos in King's College Hospital. In the evening, he blessed and cut the St. Basil's cake for the London Lyceum of Greek Women at the Hellenic Centre.
21. During the day, he received Andreas Sokratous, Haris Sophokleidis,

Archimandrite Kyrillos Eleftheriadis, Mrs. Maro Laemou, Miss Katerina Mina and Mrs. Klio Papadopoulou. In the evening, he attended a performance of Beethoven's Ninth Symphony at the Sheldonian Theatre in Oxford, which was given by the Oxford Philomusica to mark its first anniversary.

22. During the morning, he received Dr. Christakis Georgioui, Andreas Christou & his father, Photis Papaphotis, and Michalis Takousies. At midday, he had lunch at the house of Georgios & Ioanna Karapateas. In the evening, he was present at a dinner given by the Association of Greek Orthodox Communities in Great Britain at the Royal National Hotel.

23. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Dormition of the Mother of God and St. Andrew the Apostle in Birmingham, during the course of which he ordained Panayiotis Epameinonda to the diaconate, conferring on him the name Emilianos. In the afternoon, he baptised Aekaterina, the infant daughter of Mr. & Mrs. Leonidas Chr. Lazari, at the Cathedral of All Saints in Camden Town and afterwards attended the celebratory dinner.

24. In the morning, he received the Revd. Prebendary Samuel Philpott, the Revd. Dr. Jeremy Kirk and Stephen Parkinson. At midday, he entertained Mrs. Kalliroe Pikoula to lunch. In the evening, he presided at Great Vespers of the feast of St. Gregory the Theologian in the Chapel of the Archdiocese.

25. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy in the chapel of the Archdiocese on the occasion of his nameday and, in continuation and throughout the day, received the congratulations of the Faithful.

26. He entertained Polyvios Polyviou (head of the Cyprus Educational Mission) to lunch. In the afternoon, he received Protopresbyter Alexander Cherney.

27. In the morning, he received Metropolitan Ioannis of Pergamon, whom he later entertained to lunch. Later, he visited Mrs. Akriyi Papazachariou and her husband at their hotel.

28. In the morning, he baptised Alexander, the infant son of Igor and Oksana Yerenenko, in the Chapel of the Archdiocese. He entertained Professor & Mrs. Minas Alexiadis and their sons to lunch.

29. In the afternoon, he blessed the marriage of Christopher Bloy and Miss Eleni Ktori at the Cathedral of the Divine Wisdom in Bayswater. Returning to Thyateira House, he received Nikolaos Sardelis. In the evening, he presided at Great Vespers at the Cathedral of the Divine Wisdom. Afterwards, he was present at the lecture delivered there by Minas Alexiadis, Professor at the University of Athens, entitled "The Three Hierarchs in Greek Folk-Law", and at the reception held in the crypt.

30. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Divine Wisdom in Bayswater.

31. During the morning, he received Father Anastasios Salapatas & his presbytera and Protopresbyter, Georgios Soulos. In the afternoon, he received Adonis Konstantinidis, Polyvios Polyviou & Andreas Damianou. In the evening, he received Adonis Konstantinidis, Polyvios Polyviou & Andreas Damianou. In the evening, he was present at the lecture given by Anthony Bryer, Emeritus Professor at the University of Birmingham, entitled "The Three Hierarchs: a Byzantine Vision of Wisdom" that was delivered at the Hellenic Centre. Afterwards, Nicholas and Matrona Egon entertained him and the lecturer to supper at the nearby Caravan Serai Afgan restaurant.

FEBRUARY

1. In the afternoon, he travelled to Birmingham where, after a brief visit to the Cypriot Hestia, he went to inspect a discussed Anglican church in Palfrey near Walsall in the West Midlands. Returning to Birmingham, he presided at Great Vespers at the church of the Holy Trinity and St. Luke in Erdington, following which he attended the lecture delivered by Professor Minas Alexiadis entitled "The Three Hierarchs in Great Folk-Law" and was entertained to supper by the Community.

2. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the Cathedral of the Nativity of the Mother of God in Camberwell. Afterwards, he went to King's College Hospital to visit Bishop Christophoros of Telmessos. Returning to the Archdiocese, he received Dimosthenis Severis. In the evening, he was present at book presentations: at the Hellenic Centre of "Excavating at Salamis in Cyprus, 1952-1974" and "The Art of Ancient Cyprus in the Fitzwilliam Museum, Cambridge", held under the auspices of the A.G. Leventis Foundation. He was entertained to supper at the house of Loizos Savva.

3. In the morning, he was present at the lecture delivered by Professor Minas Alexiadis at the church of St. Panteleimon in Kenton (Harrow) entitled "Teachers and Folklore", being entertained to lunch by the Community afterwards. In the afternoon, he received an English Professor, whose name the Archbishop will find Eirini Laemou. In the evening, he presided at Great Vespers at the church of St. Demetrius in Edmonton, following which, he attended the lecture delivered by Professor Minas Alexiadis entitled "Folklore of the Twelve Days of Christmas" and was entertained to supper by the Community.

5. At midday, he blessed the St. Basil's Cake for the Orthodox students studying at the University of Kent in Canterbury. Afterwards, he was entertained to lunch by Marinos Adamou. Returning to London, he received the family of Pantelis Hadjipateras. In the evening, he entertained Professor Minas Alexiadis and his family to supper.

6. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of St. George the Great Martyr in Kingston-upon-Thames. Afterwards, he was entertained to lunch by the Community and presided at a meeting in continuation.

8. In the morning, he presided at the funeral of Andreas Foutsiaris at the church of the Transfiguration of Christ the Saviour in Coventry. In the early evening, he attended the annual meeting of Subscribers to the British School at Athens (held at the British Museum). Later, he was a guest at the Dinner given at the Hellenic Centre in honour of retired General John R. Galvin, Dean of the Fletcher School of Law and Diplomacy at Tufts University.

9. During the morning, he received Panayiotis Pieri & Rebecca Clarke, Christakis

Ioannou, and Antonios Stephopoulos.

10. In the morning, he welcomed Ouranios Ioannides, Cyprus Minister of Education and Culture, at his hotel on his arrival in the United Kingdom. He entertained Andrew McRae to lunch. In the evening, he presided at a meeting of the Secretariat of EPEPE at which the Minister of Education was present; and, afterwards, he hosted a dinner party in his honour at Thyateira House.

11. At midday, he was present at a luncheon given in honour of the Minister of Education at the Hellenic Centre.

12. At midday, together with the Minister, he was entertained to lunch by the Community of St. Barnabas in Wood Green. Afterwards, he blessed the marriage of Nikolaos M. Loizidis & Kyriaki G. Hadji-Michail. In the early evening, he blessed the engagement of Nikolaos K. Nicholas & Katerina Hovsepian. Later, he was present at the annual Dinner and Dance of the Federation of Greek-Cypriot Teachers' Associations of England (OESEKA) at the Wood Green Community Centre.

13. In the morning, he celebrated the Divine Liturgy at the church of the Holy Trinity and St. Luke in Erdington (Birmingham), being afterwards entertained to lunch (together with the Minister of Education, who had accompanied him) by the Community. In the afternoon, he blessed the engagement of Georgios Makris & Eleni Eleftherio at the National Motorcycle Museum in Solihull.

14. In the early evening, he received Epaminondas Pitticas. Later, accompanied by Metropolitan Chrysostomos of Kitium and Angelos Angelidis, he was entertained to supper by Kypros Nicholas.

15. At midday, he presided at the funeral of Constantinos Ioannou at the Cathedral of the Holy Cross and St. Michael in Golders Green. During the afternoon, he received Miss Triada Paghouira, Archimandrite Damianos Constantinou, and Manolis Stavrianakis. In the evening, he was present at Vespers at the Russian Orthodox Cathedral of the Dormition of the Mother of God and All Saints in Kensington, afterwards attending a reception organised in the adjoining hall by the Fellowship of St. Alban and St. Sergius (of which he is Orthodox President), and at which he officially welcomed the newly-nominated Anglican President, Bishop Richard Chartres of London, in the Fellowship's name.

16. In the early morning, and following a celebration of Anglican Eucharist at St. Margaret's church, Westminster Abbey which he attended, he addressed a group of Parliamentarians at the residence of the Spaker of the House of Commons on the topic "Is there room for Faith in the New Millennium? An Orthodox perspective". Later, he visited Spyros Kyprianou in St. Mary's Hospital, Paddington. He entertained Savvas Karayiannis to lunch. In the evening, he and Metropolitan Michail of Austria were entertained to supper by the Kavounidis family.

17. During the morning, he received Mesdames Lia Pavlou and Maria Makedon. During the afternoon, he received Fathers Michael Harper & Alexander Haig, and Martin Harding. In the evening, he attended the lecture delivered at the Hellenic Centre by Metropolitan Michail of Austria entitled "The Presence of the Occumenical Patriarchate in Europe and the role of Metropolitan Germanos Karavangelis".

18. He entertained Metropolitan Michail of Austria to lunch at Thyateira House. During the afternoon, he received Antonios Embricos, and Archimandrite Nikiphoros Kykkotis and John Maitland-Moir. In the evening, he entertained Mesdames Maria Makedon and Marina Kaloyirou to supper.

19. He attended the Social Function by Anglo-ankthou Organization, at the Royal National Hotel, Russell Square.

20. He celebrated the Divine Liturgy at the Church of Saints Constantine and Helen, Croydon.

22. He received Archim. Spyridon Katramados whom he entertained to lunch. Later he received Angela Hoche; Christina Karavas. In the evening he attended a concert by Oxford Philomusica, at the Queen Elizabeth Hall, Southbank, London.

23. He received Rev. Oekonomos K. Constantinides who was accompanied by K. Hadjithomas and Antonios Stamatidis, whom he entertained to lunch. Later he received Roger Gole, Andreas and Vassoula Karageorgis, and K. Nicolaides. In the evening he attended the lecture by Theodoros Pangalos on "The latest developments of our National Problems", given the Athena Palace, Haringey.

25. He departed by air for Cyprus, where he stayed at the Forum Hotel, Nicosia, as a guest of the Church of Cyprus.

26. He was interviewed at the Cyprus Broadcasting Station. In continuation he was entertained to lunch by Archbishop Chrysostomos. In the evening he went to the Makhairas Monastery where he spent the night.

27. He celebrated the Divine Liturgy at the Monastery and in continuation he officiated at the memorial service for the EOKA hero Gregory Avxentiou who had been murdered by the British in his hideout near the Monastery. Later he participated at the XIX Pancyprrian Conference organised by the Cypriot Christian Scientists, and spoke about "The Archdiocese of Thyateira at the threshold of the Third Millennium". Then he sat at lunch with the organizers and the other guests. Later he met with Deacon John-Edmund Hookway, his wife Vassileia; Rev. Michael Pegasiou and his wife; Archim. Adamandios Kykkotis; the Abbot of Kykko Monastery, Archim. Nikeforos; and the Patriarch of Alexandria Petros, accompanied by Metropolitan Makarios of Zimbabwe.

28. He visited the President of Cyprus, Glafkos Clerides; the Minister of Education and Culture, Ouranios Ioannides; Gregoris Giorgas; Aristos Kapsosideris; George Iakovou; and General Pntassis. Later he sat at lunch given by the Bank of Cyprus. In continuation he received Panayiotis Theocharous and Avivos Basililaras. In the afternoon he flew back to London.

29. He received Rev. Oekonomos Joseph Paliouras. In the afternoon he attended the ceremony of the presentation of the Interfaith Gold Medallion to Brian Pearce, Director of the Interfaith Network, Board of Deputies of British Jews at the Commonwealth House, New Oxford Street.